

Omniul secolului XX

UN COLOCVIU DE PSIHLOGIE LA CARE PARTICIPĂ:

acad. prof. ATHANASE JOJA, acad. prof. ȘTEFAN MILCU, acad. MIHAI BENIUC, conf. univ. PAUL POPESCU-NEVEANU, doctor IOAN VLĂDUȚIU

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VA!

gazeta literară

Anul XIII ● Nr. 47 (734) ● Joi 24 noiembrie 1966

● ORGAN SAPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA ●

40 pagini: 1 leu

PERMANENȚA UNUI ELOGIU

Mama era o femeie măruntă și steasă la înfățișare, poartivă de stat mai degrabă, avind ceva de pasăre în toată făptura ei — semăna a mierlă, uneori, iar alteori, cînd ridea ori cînd cînta, semăna a rîndunică și a ciocirle — o blîndețe nedefinită și o neliniște neștiută, un dor mereu viu, către ceva nevisat, către o zi cum n-a fost alta. Venea de departe, mama, și aducea cu ea, înîndu-le în poitru inimii, datini vechi și sfaturi de demult, obiceiuri aproape uitate. Și cînd vorbea, tot așa vorbea, ca de departe, ca un om care a bătu un drum lung. Era și ostenită, ce-i drept, de muncă și de viață. Pe vremea aceea, mai ales, cînd eram eu de-o șchioapă, era potolită și necăjită. Dar nu toldeaua, numai cîteodată. De obicei era așa cum o știam de cînd deschisesem ochii spre dinșoară și bună, semeală și smerită, aspră și înțelegătoare. Se minia și ne mai suduia, cînd și cînd. Se îndoaia și se clătina sub greutatea vieții și-ale muncii. Își revenea însă, destul de repede și se întorcea, fără să clipească, la firea sa adevărată, de femeie harnică și bună, de om al pămîntului. Și cînd vorbea, cînd ne povestea, de-ale ei, și de-ale vîntului, de-ale noastre — ne știa și mamă și bunică, era tot știam. Miinile, însă, miinile și muncite și bătucite, aspre și necăjite — miinile ei sfinte! — nu stăteau locului niciodată, nici atunci cînd vorbea, cînd ne povestea ea cum a fost cu unele și altele — „cum s-a sculat Horia, cum era cînd împărătea lăncu peste munți și cum a fost cînd s-a făcut Uniunea, la Bălgrad, în Cetate”. Dădea cu brîgilele și minua suveica, stătea la războiul de țesut ori se pregătea să-l puie, urzea sau năvădea, depăna sau torcea — și ne povestea cîte toate, ca de departe, pînă cînd picam de somn, împreună cu mițele, împreună cu cîte-un vîjel pe care îl aducea laia în casă, să nu-l mîncînce frigul, în poiată. Pe urmă, dimineața, cînd ne trezeam noi, ea era tot la război, ori la virtelinje, ori lîngă furcă, ori dacă nu era în tindă, ardea cuprul, să ne facă pită. Și dacă o întrebam de ce nu s-a culcat, ne spunea că o dormit destul cînd a fost mică și că va dormi și mai mult, după ce va muri. Glumea, și glumele îi erau amare, cîteodată. De cele mai multe ori însă era nebruită și neștiută, apropiată și înțelegătoare, cum a fost și cum sînt toate mamele — și cum vor fi în veci — mai cu seamă aicea, pe la noi. Avea pentru fiecare cîte-o vorbă și cîte-un îndemn și nu dădea niciodată sfaturi la grămada, cînd eram toți de față.

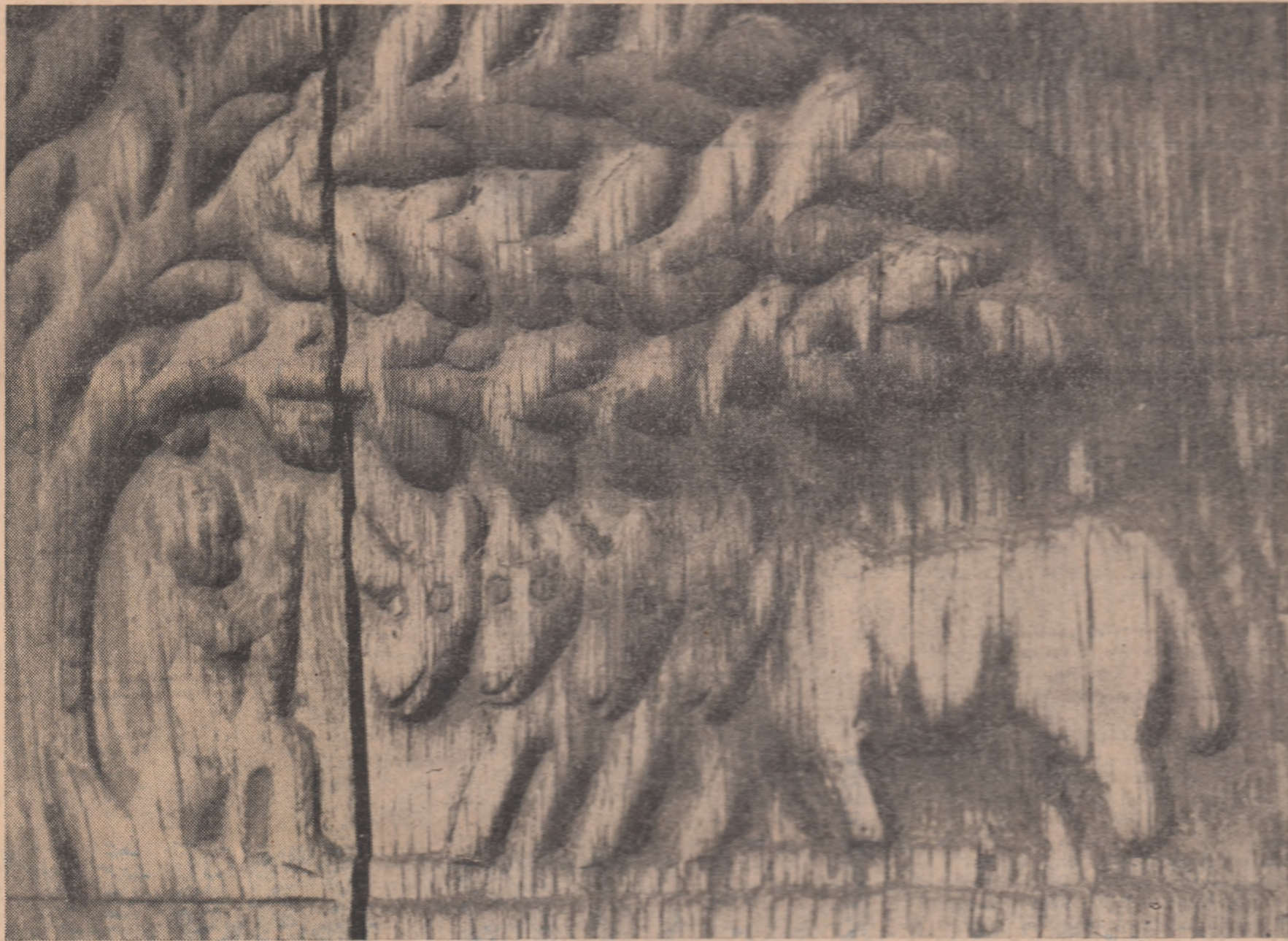
— Tu, măi copile, imi spunea ea uneori, ești cum năbădătos și cum nemăsurat... Și-o ai de furcă din pricina asta... Că-n viață, nu merg toate cum ai vrea... Și tu, dacă vrei să nu-ți fie capul numai acucie, la bătrînețe, mai cumpănește-le și mai gîndește-te... Dar nu prea mult, c-o să-ți pară rău după aia... Și ai grijă și te păzește de spîni și de păgîni, de oamenii care nu cred în nimenea și-n nimica... Fiindcă ăstia, puivule, sînt cei mai răi și mai mișei... Și de ochioși și de pletoși și de lăzeși și de pletoși și de lăzeși și de hid, ca moartea... Că ochioșii și pletoșii, cei cărora li s-o vîrsat firea în sînge, sînt în stare să te mînce de viu... Dar tu să nu te lași și să te bizui pe muncă, în tot ce voi face... C-așa or făcut ai noștri, toți, or muncit din greu, drept de cînd or început să umble în picioare și pînă cînd or căzut în pămînt... Și neguțători și geambași, rîzari sau hoheri n-am avut în neamul nostru... Așa că tu caută să-ți sporești faima și cîntea... Și cînd li-o fi mai greu, să te oprești din drum, să-ți cauți cumpătul... Da-na-

poi să nu te-ntorni, că dacă te-ntorni din drum îi mai rău decît dacă ai sta locului... Cumpănește-ți pasul și gîndul și mergi mai departe, pe drumul tău... Și nu uita că drumul —

dacă privești înapoi, prin vreme, vîd undeva o femeie, ocratîndu-și copiii, ca o lupoaică — nu ca o lupoaică, fiindcă lupoaica e lasă, ci ca o ursoaică, pînă la moarte și ai satului, sufletul lor viu și neclîmat. Femeia mîna pe coasă și pe plug, pe soapă și pe bici. Și se uita în zare, asfîpînd și ascultînd. Și dacă vîdîm-o veneau peste satul

Muzeul Satului cuprinde 43 complexe, cu 291 construcții și 18000 de obiecte. În doar șase ani, s-a înregistrat la Muzeul Satului cifra de 1.246.291 vizitatori, dintre care 455.679 străini. În acest număr publicăm câteva piese din colecția Muzeului Satului, precum și artelele Cavite despre imagini de artă țărănească de Tudu Bouréanu și Modernitatea vechiului nostru mobilier de Petru Comarescu.

Fotografiile: DAN GRIGORESCU

Artă populară: detaliu de poartă din satul Berbești.

BINE ȘI RĂU

Intre nădejde tristă și-ndoială,
Te-am căutat prin bolta siderală.
Te-am căutat pe unde și neunde
Îți bănușeam făptura că se-ascunde.
Te căutam în tainica ta lipsă
Prin Testamente și Apocalipsă.
Să fi rămas un loc nemaiumblat
Pe unde nu te-am căutat?
Cînd socoteam că te-am găsit,
Se și-mălța în dreptul tău un zid.
Simțindu-te zvicnind în rădăcini
Te mai simțeam în spice și-n tulpini.
Te-am și cîntat pe corzi, și noi și sparte,
Și peste vieți și peste moarte.
Tu rămîneași mereu departe.
Acum tău nu vrea s-audă
Cîntec de nai, de cobză și-alăută?
Într-o-nserare, în sfîrșit,
Mi se păruse că te-aș fi zărit
În manzia de aur a unui asfințit
Prinzîndu-ți-o, tîrînd prin jărină.
Mă și sămas un ciucure în mînd
Și l-am vîrit în sin ca un pribeag
Un bua de furtișag.
Dă-mi voie, negăsiți arătare.
Să-ți pun acum o veche întrebare:
Că ai făcu: aritea frumuseți blajine
Fără-ndoială, mulțumescu-ți bine,
Căldiri de piscuri, cuburi de izvoare,
Timpuri și valuri căldătoare.
Și oamenii în sărbătoare:
Bărbați viteji, domnițe la harță și la furcă,
Mutînd pe strune mîna, fuiorul cînd se-ncurcă.
Dar, mare-aprînzătorule de stele,
Cum de-ai făcut și-ăstea lucruri rele?

Tudor ARGHEZI

Noiembrie 1966

G concursul nostru
cu premii:
citiți condițiile
de participare
in pagina 9

RADU BOUREANU

EXODUL INIMII

Nu știu care va fi vremea exodului inimii mele,
ce continent friabil de sensuri va duce în ea,
ce dimensiuni interstelare
va măsura-o,
sau în care măruntă mărgea
se va închide să moară?

Inimă deschid munteni-n obloare
să le vibreze lumina-n odăie:
inimă arcau pe dorice coloane,
inimă ardeau pe altare-n văpaie.

Inimă cănd să umanizeze copiii
bucurînd în transfuzii sîngele sevelor,
măscate din cîntăreț n-or bijiori ca macii
nu vor ritma sub coastele evelor.

Inimă. Aveți nevoie de inimă?
clipe abstracte, sensuri castrate!
este un veac adunîndu-și factorii minimi;
timp ordo-mai care-și stringe
mierea inimii în pătrate,
miere ce se preface în sînge.

Nu știu unde fi-va locul exodului inimii mele,
inimă mele,
poate, acolo la capătul podului
unde mai curge, mai fumegă
prăbușirea de palide stele.

LIMPEDE VEDEAM

Limpede vedeam în privirea ta,
limpede vedeam în lumina obscură
cînd intinecată se desena
voluta iubirii desenată pe gură.

Rotunda rodie albă a sinilor
înșurubată-n mărgean, fiecare
imi lumina pădurea plămînilor
mișcată-n furtunile din răsufolare.

Ah! vină luna ca să despice
trupul, jărina caldă din zodie
ca să împartă în dreapta, în stînga
nedomolțite, albele rodii.
Dă-mi iarba ierbilor maică natură
nu să deschid ci să-nchidă nepăsarea
ca printre solduri să-și crească vîltoarea
voluta iubirii desenată pe gură.

Ion LĂNCRANJAN

Conducerea Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România felicita călduros revista „Novi Jivot” cu ocazia împlinirii a zece ani de existență. Apariția revistei de limbă sârbă „Novi Jivot”, alături de celelalte reviste ale Uniunii Scriitorilor, este o expresie a politicii partidului de sprijinire continuă a dezvoltării culturale în limbile naționale și de promovare a activității literare a scriitorilor din țara noastră în opera de îmbogățire a literaturii contemporane.

Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România Președinte ZAHARIA STANCU

19. XI. 1968

INFLAȚIA LIRICĂ

Străbătem, cu siguranță, o fază de puternică afirmare a lirismului. Valul poeziei tinere, cu desosebire, este în creștere impetuoasă. Abundența și efervescența momentului literar impun însă critici control mai lucid, un efort mai activ în selectarea adevăraților valori, în discernerea a ceea ce merită să fie păstrat și împărtășit.

Inflația lirică poate lua forme spectaculoase contrastante: versificație corectă, pe un motiv adesea sentimental, sau gestulație verbală fără acoperire, mergând până la obscuritatea voltă și un fals ton oracular.

Edgar PAPU

armură perfect logică, și are mulți sorți de a convinge. Comentatorul are tot dreptul de a fi mai indiferent decât poetul la faptul că acesta din urmă s-a văzut trădat de iubita sa. Într-adevăr, dacă plecăm de aici, rămâne imbatibilă următoarea demonstrație a profesorului Rusu: „Nu se poate nega că femia usuratică merită totă critică, dar aceasta nu înseamnă să condamnăm femia în general”. Incontestabil că așa este, dar nu și pentru acela care se află în cauză, în speță pentru Eminescu sau pentru oricare alt îndrăgostit romantic. Pentru aceștia, infidelă a fost iubita, ba mai mult „unica femeie”, aceea pentru care se vedeau pregătiți să jertfească totul. Și dacă acest exemplar ales de umanitate feminină s-a dovedit nestatornic, „trădător”, la ce te mai poți aștepta de la restul speciei? Concluzia este evident falsă, dar procesul psihologic care a generat-o se dovedește a fi zguduitor de real, ceea ce ne împiedică a afla într-insul vreo notă nefirească.

Să ne lămurim. Noi nu ne-am atins cu nimic de tezele fundamentale ale acestei cărți, pe care le găsim perfect juste. Ideea unui funcționar optimism eminescian, în opoziție cu straluc de deupra al influenței schopenhaueriene, ni se pare chiar o observație deosebit de profundă. Numai că, în interpretarea părții ultime a Luceafărului, demonstrația tinde către schemă, și ca atare nu atinge nivelul ideii alt de pătrunzătoare pe care vrea s-o promoveze. În mod paradoxal, noi am spune că înșiși această mare decepție îi relevă poetului subiectul structurii optimiste. Schopenhauer nu putea fi deșeptat, deoarece n-avea iluzii — el știa, în caz ipotetic, că femia o să-l trădeze. Numai cine nutrește încredere nelimitată, năzuindu-se la vise de ferice, un patos de afirmare a vieții, se arată grav vulnerabil la decepție. De aceea, chiar în partea a doua din Luceafărul trebuie dissociat elementul autentic, de deziluzie personală — care ni se pare de-o evidentă valabilitate — de influența forțată schopenhaueriană, care și ea există, bunăoară, în ultima strofă.

Observația noastră implică ceva încă nepus de noi, și ne obligă la o ultimă distincție. Reiterându-ne aprecierea față de surprinderea optimismului eminescian în straluc cel mai adinc al personalității sale, trebuie să mai adăugăm că și acolo admitem acest optimism numai ca pe un element dominant, dar nu exclusiv. Poetul era de o sensibilitate acută, ceea ce a și contribuit la uriașa intensitate a operii sale lirice. Ea îl ajută să absoarbă pentru poezia sa acea suverană eflorescență a naturii izbucnitoare și a chipelor ferice de iubire. Dar tot ea devine și prada căutății a unor atingeri dureroase. O sensibilitate atât de ascuțită nu poate scuti și de unele umbrii — amintiri defuncte, doruri, decepții — afirmarea înclintă a vieții.

De aceea, cu totală independență de pesimismul schopenhauerian — care se rezolvă și se exprimă pe planul ideii — mai există în acel straluc al personalității sale și o certă melancolie, care se asociază cu optimismul afirmator, contopindu-se adesea într-o pastă unică de voluptate și durere, decantată prin nervurile cele mai fine ale acestei excepționale talenturi poetice. Accentuăm încă odată că dulcea melancolie eminesciană — amnală a sa — trebuie radical dissociată de tonurile care exprimă amara pesimism al lui Schopenhauer. O undă din această melancolie legănată, care, în toată literatura universală nu-și va găsi decât cu mult mai tirziu un echivalent la Thomas Mann, în Tonio Kröger, când tânărul privește fără a fi văzut pe un privilegiat medicoru la o ferice în la inaccessibil, apare și în partea a doua din Luceafărul. Tot amarul ultimei strofe, care de astă dată îl exprimă pe Schopenhauer, este de o natură fundamental alta. Aci voiam să ajungem pentru a arăta că valabilitatea părții discutate din marea poemă nu infirmă integritatea terrei propuse de profesorul Liviu Rusu.

Ca această distincție, pe care am mai adăugat-o, salutăm în lucrarea sa unul din importantele progrese realizate la noi în străduința de a-l deluși și a-l pătrunde pe neîntrecutul nostru poet.

3 CĂRȚI DE CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

LIVIU RUSU

„EMINESCU ȘI SCHOPENHAUER”

În rândul scrierilor noastre eminescologice, lucrarea lipsită de extensivitate, dar plină de conținut a profesorului Liviu Rusu, ni se pare a aduce o contribuție esențială în clarificarea fenomenului. Natural că autorul nu cuprinde întreaga problematică eminesciană, dar se oprește la unul dintre cele mai importante aspecte ale ei, și anume la natura influenței lui Schopenhauer. În această privință, apreciem atât intuiția justă a obiectului, cât și demonstrația limpede, curată, care vehiculează ideea cărții. Tangența cu problema comparatistă a influențelor îl dirijează pe autor către ingenioasă teorie a straturilor. Cunoscutele împrejurări de la noi, după evenimentele din 1848, au favorizat difuzarea vederilor pesimiste ale lui Schopenhauer. Ele au prins cu atât mai mult în orbita lor și personalitatea lui Eminescu cu cât el a frecventat cultura germană tocmai în momentele când concepția filozofului își deschidea drum larg în țara sa. Aci intervine teoria straturilor, la lumina căreia această influență apare în coordonate cu mult mai modeste decât cele curent acceptate. Schopenhauer, cu pesimismul său, n-a cucerit decât zona cea mai puțin adincă din organizația psihică a poetului. Sub această zonă, doar adoptată, el relevă un strat mai aderent la propria sa structură, unde, opus renunțării și negării schopenhaueriene, se sedimentează spiritul năzuitor și luptător pentru progresul social. În sfârșit, ultimul strat, cel mai adinc, care exprimă însăși esența eminesciană, este acela al optimismului său, provenit din străfundă afirmare și dragoste de viață a poporului român, și care constituie resortul intim de exaltare a naturii și a iubirii. Toate aceste idei se sprijină pe numeroase și pertinente ilustrări, unde se discern cu finețe caracterul exterior, „învățat”, al ideilor schopenhaueriene față de accentele profunde, dense, cu adevărat reprezentative, prin care se impune acel amor vitae al poetului.

Continuturile celor trei straturi etajate din configurația sa lăuntrică adesea se ating și se întrepătrund. Faptul determină ca uneori în cursul aceleiași poeme tonul să se schimbe fundamental. Este ceea ce aduce figurarea marilor contraste de registre din unele opere ale sale. În cricare din cazuri — demonstrează iarăși prin ilustrări concludente profesorul Liviu Rusu — latura de optimism, de evocare triumfală a naturii și a iubirii, prezintă atât o expresie mai vie și mai autentică a personalității sale, cât și o superioară reușită artistică, față de caracterul mai sentențios-livresc al elocuției sale poetice, atunci când intervine, cu un germene străin, Schopenhauer. Precizia distincțiilor, ordinea stricte a demonstrațiilor, precum și fondul persuasiv al exemplelor selectate din opera poetului, fac perfect acreditabil întregul material de idei de la baza lucrării.

Trebuie totuși, să mărturisim că analiza Luceafărului, magistrală pentru prima parte a poemului, ne-a convins mai puțin în raportarea ei la partea a doua. După ce admitem în totul admirabila sinteză în care se arată subsumarea eternului și a trecătorului, a cerului și a pământului sub dominatorul semn comun al iubirii, registrul începând de la trădarea Cătălinei ni se pare mai slab luminat de interpretare. Ideea că aci ar avea loc o întorsătură forțată și benaturală nu poate fi primită fără anumite rezerve. La marea cotitură a poemului nu acționează numai prezenta morală a lui Schopenhauer — acest spirit malefic, venind cu tentația diabolică a negării — ci, după cum înșiși profesorul Liviu Rusu recunoaște, mai intervine și o experiență personală a poetului. Or, credem că se minimizează o stare experiențială calificată drept un „fapt mărunț”, ca un „accident sentimental”. Dar, odată ce s-a recunoscut că iubirea se integrează printre marile forțe propulsive ale poeziei eminescologice, factorul „sentimental” în una din evoluțiile sale decizive, nu mai poate fi privit ca un „accident”. În definitiv, nici în restul operelor sale, cinstirea iubirii nu cuprinde un obiect general și abstract, ci provine tot de la „experiențele personale”. De ce să le apreciem numai pe cele ferice și să le desconsiderăm pe cele dureroase, când ele sa același volum de intensitate?

Din poziția în care se situează, profesorul Liviu Rusu apare într-o

Negruzi în evoluția prozei românești. Dar comparativismul îl pasionează pe Al. Piru chiar ca activitate în sine: îl urmărim abandonat plăcerii de a confrunta textele tălmăcirilor de teatru cu originalele franceze (se transcriu scene întregi la amindouă limbile) și acțiunea își are farmecul și din simplul un oarecare risc. Capitolele respective, consacrate totuși dimensiunii minore ale activității prozatorului, dobândesc aproape aceleși proporții ca cele în care se analizează scrierile fundamentale, nuvelistica adică, epichă, care nu se justifică în ordine estetică. Este de altfel principala observație pe care avem să o facem lucrării în discuție, precizia și înțelegerea că dincolo de acest aspect, Al. Piru nu neglijează a face înțelegerea de valoare convenite. Solicitat, ca toți scriitorii din epoca preromantică, în direcții variate, formulând opinii în chestiuni sociale și culturale ca și în materie de limbă, năzuind să impulsioneze scurta sați repertoriu dramatic pentru teatrul național, C. Negruzi, în ciuda adesea măsurii scriitoricească în cele câteva nuvele pe care le-a lăsat, încredințat în studiu al lui Al. Piru: „Creația principală a lui Negruzi trebuie distinsă, cum s-a spus de altcui ori, în proză, unde e un aderent sincer”.

Didactic în sens superior critica lui Al. Piru ar putea fi numită, dar în sine ea are lipsă de relief personal cum s-a susținut nu de mult. Nota pozitivă o aflăm tocmai în aparenta răceală și detașare, în echilibrul și în egal al stilului său — care nu exclude totuși nuanțele și efectele de plasticitate. La capătul unor savante excursiuni în terenul pur documentar aflăm totdeauna formulări concludive care încalzeș și îmbărbătează în înțelegerea lui, memorabile prin deciziune și putere sintactică: „Negruzi adaptară temperamentalului său clasic tendințele romantice, însoțind deștepărit rațuna și vitalul satira și autoironia, mai puțin imaginativă și sensibilă, de unde capacitatea sa de analiză caracterologică și senzorială de observație obiectivă, impersonală ca și scurta respirație lirică, însoțirea notății subiective prin asociații erudite. Din fobă, descompus pe la început romantic, Negruzi a reținut în primul rând observația morală, cristalizată paremiologic (Pălăci și Tădăli), cu însă moralitate, și jerialitatea rablaisiană carea îi vor da în confidență scrierile Aurore Pasa și Ion Creangă”. Negruzi „e nu numai un creator veritabil dar și un inovator, un mare scriitor român modern, un clasic al romanismului comparabil în literatura franceză cu Prosper Merimee”. Asemenea fine caracteristici provin dintr-o perspectivă estetică asupra istoriei literare, fără de care activitatea critică n-ar izbuti să iasă din arhivistica pură.

G. DIMISIANU

Colecția de micromonografii critice a Editurii Tineretului, destinată publicului studios, elevi și studenți în primul rând, nu putea fi străjuită într-un mod mai adecvat telurilor sale decât solicitându-se atenția lui Al. Piru, spirit sistematic și decisa, dominând erudiția prin riguroasă metodologică, supunând materia cercetării, oricât de recalcitrantă, unei vizuale ordonatoare, tinzând către sinteze și realizându-le cu claritate și suples. Precizia limbajului, lapidaritatea formulărilor critice și a mesajului stilistică firească a unor astfel de înșușiri.

După studiul despre Liviu Rebreanu, care a înmagazinat de așteptămintă amintirea colecției, Al. Piru ni-l dă așadar pe acesta cunoscut lui Costache Negruzi, autor cu operă restrinsă, dar purtând semnificații importante, marcând într-o anumită măsură evoluția prozei românești moderne. Despre Costache Negruzi lucruri substanțiale au spus Eugen Lovinescu (monografia din 1913), G. Călinescu în Istoria literaturii române, Tudor Viană în Arta prozatorului român. Vede Al. Piru altfel pe Negruzi decât criticii anteriori? Vom răspunde că, fără a contrazice în mod esențial valoarea acestora, lucrarea sa (adaptată de altfel rostului instructiv urmării de editură) își justifică din plin existența, față de toate pris acțiunea de sistematizare și sinteză pe care o întreprinde, ducându-l la capăt, credem, în chip exemplar.

Portretul interior al scriitorului, schițat în capitola biografic, criticul tinde să-l adinească și să-l nuanteze în cadrul secvențelor următoare, dedicate operii, pe care studiul o cuprinde în întreaga diversitate a dimensiunii ei: tălmăcirile, încercările poetice, localizările teatrale, scrierile și, în fine, nuvelistica.

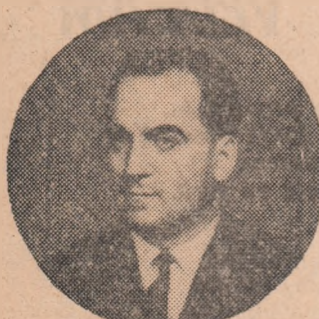
Ca și în alte lucrări ale sale, prima mișcare a lui Al. Piru, apropiindu-se de obiectul cercetării, este de a depista trăsăturile, prin stabilirea de filiații și indicarea posibilităților contaminării, prin urmărirea mișcărilor literare migratoare de la un scriitor la altul sau chiar dintr-o literatură în alta. Operațiune cu atât mai binevenită cu cât se aplică la cercul de față, asupra unui teren încă mișcător: abia începuse separarea generoză în literatura română, proces complicat, în cadrul căruia lui dau bătăieire atât forme mai vechi, tinzând de straturile arhaice ale culturii cât și cele noi impuse de acțiunea romanticizantă europasă în plin avânt. Metodic, fără precipitare, criticul dă așadar la o parte orice lucruri provenite din aluviuni, indică eventualele modele străine și le compară cu producția scriitorului nostru, țelul ultim fiind a delimita cât mai exact răsădile în care acesta se manifestă independent. Este demersul unde lucrarea lui Al. Piru înregistrează, mi se pare, un spor de precizie față de critica anterioară, aspect nu lipsit de însemnătate în perspectiva istoriei literare căci edifică mai deplin asupra contribuției reale a lui C.

Pentru generații întregi de profesori și elevi, Odobescu reprezintă un triumf al stilului elegant, arborescent, cu clasicele masculine și „hăituri” bine potrivite în descripții ce se disting prin simțul lor muzical. De ar fi numai atât n-am înțelege interesul pentru o proză de factură estetică, fără invenție, fără analiză și, prin forța lucrurilor, fără „caracter”. Odobescu a fost la noi, alături de Maiorescu și Eminescu, creatorul literaturii de idei, și sensibilitatea lui reală la concepte, stiluri, mituri, apoi reflecțiile pe marginea capodoperelor, transpuse într-o expresie clară și distinsă, trezesc și azi curiozitatea estetică cea mai acută. În epoca lui, dominată de genii (sau cu un mare cult al geniului!), autorul paradoxalului Pseudokyneghethikos pare un produs infirizat al clasicismului, deși romanțurile lui istorice, pline de crime feroase, cu iubiri neferice și răbunări diabolice, nu mai lasă nici o îndoială asupra familiarității cu procedeele epice ale romanticilor.

Spirit fixat la interferența a mai multor școli literare, ca mai tirziu Macdonovski, dar fără umoarea schimbătoare a acestuia, Odobescu reprezintă tipul scriitorului cu o vocație multiplă, disponibil pentru orice gen artistic, pasionat de istorie și arheologie, dominat de ambiția de a crea sinteze impunătoare.

Ca Eliade și Hasdeu, Odobescu are proiecte grandioase, cu toate acestea spiritul lui e echilibrat ca al unui veritabil clasicist, în contradicție permanentă cu temperamentul fugos al omului de lume și cu ambițiile lui literare și științifice, într-adevăr impunătoare. Rămii uimit, cunoscând biografia agitată a scriitorului, de nepotriviță dintre spiritul elevat al operei, de secrete ei aspirație spre armonia marilor stiluri, și pasiunile dezordonate ale omului. Vladimir Streinu vedea în Odobescu (Clasicii noștri, 1943) o personalitate tipică pentru secolul al XIX-lea și, urmărind proiectele scriitorului și ale arheologului, trecerile de la un gen la altul, însușirile și rezervele spiritului criticist, vezi că observația e potrivită. „Drama” sau mai bine zis originalitatea operii lui Odobescu e de a fi încercat să concilieze impulsurile divergente ale geniului de structură romantică, cu un spirit crescut și cultivat la școala clasicistă, simțitor la relațiile sociale, „convențional” într-un sens mai înalt.

„AL. I. ODOBESCU”

D. PĂCURARIU

Recentul studiu monografic al lui D. Păcurariu readuce în actualitate pe Al. I. Odobescu despre care se pronunțasă mai înainte și G. Călinescu și Tudor Viană. De la început studiul recent se impune prin exactitatea informației, capacitatea de a selecta datele esențiale privitoare la biografie și la operă, concizia și justetea interpretării. Calm, sobru, autorul întocmește biografia, prezintă elementele operei, ecurile ei în conștiința contemporanilor și mai tirziu cind gloria lui Odobescu s-a consolidat. Copilăria armonioasă, adolescența, anii de studii în străinătate, încercările literare și științifice (între altele articolul: Bazele unei literaturi naționale), atitudinile ideologice etc., sint prezentate concis, sacrificând anecdotele, amănuntele picante, clipele senționale care au agitat adesea existența arheologului artist. Toate acestea se împletesc cu judecăți drepte și fine caracterizări asupra operelor. Scenele istorice sint, după D. Păcurariu, „opera unui istoric prin formație, cu vocație de artist”; Citeva ore la Snagov — „îmbinare ingenioasă de erudiție și încântătoare vervă de povestitor-causator”; formula originală a cesului Pseudokyneghethikos, operă de erudiție și capricioasă dialectică, iese din înclinația spre „digresivitate, paranteză”. Localizările și proiectele dramatice originale sint, în schimb, „stingace și nu prezintă decât un interes documentar”. Stilul narațiunii odobesciene e, zice D. Păcurariu, „molcom, cu inflexiuni arhaice și populare, descinzând din cronicari, cu o alură modernă totuși în construcția ei: fraza amplă, cu perioade mari, studiată, minuțioasă și abil cizelată”.

În explicația lui D. Păcurariu, Odobescu a ridicat dizertațiunea științifică și restituția istorică la nivelul artei autentice, utilizând procedece de vin din două direcții literare: clasică și romantică. Despre Odobescu se pot face firește variate comentarii. D. Păcurariu, autorul unei substanțiale monografii despre Ion Ghica, optează acum pentru formula studiului monografic, spunând în puține pagini esențialul despre scriitor, în așa chip incit cititorul e orientat repede și teminc în subiect.

Eugen SIMION

ULYSSE

avancronică de NEAGU RADULESCU

„MIIEI PRIMI” de Adrian Păunescu

INEDITE

GEORGE BACOVIA

ÎN MARGINI

Și cum mergeam
Pe malul unei ape,
Peștii se duceau la vale
Cîinii răscoleau gonoaie
Ciorii se lăsau la o ruină.
Intr-o tăcere de toamnă.

Astfel era apă,
Pămînt și aer,
Și numai un foc părăsit
Mai licărea
Intr-un rest de luncă
La vinătul seral de toamnă...

ȘI CE?

Cu vise de mereu nule,
În svan de noapte orășnesc...

VERSET IDEAL

Și ce dacă corpuri cerești
se-nvîrtesc
Și dacă lucinde stele !...
Și ce dacă veacuri grele
pîndesc
Clipe din viață mai ușurele !...
Și dacă corpuri cerești
se-nvîrtesc,
Ori stau departe lucînd
stele !...

VERSET FANTAST

Un vals a pîrîs în depărtare.
A răsuflat
Vreodată,
La ora de-ntristare ?
Un infinit demonic
Și ironii amare,
Dureri ce-au răsunat
În umbre solitare.

VERSET IDEAL

Un gînd mă biruia
La nesfîrșit, -
O trimbă muzicală,
L-a destituit.

Și trimba muzicală
Plecă în infinit.
Găsește mai aproape
Un ce obișnuit.

STIL SIMPLU

Ca suflet decăzut
Un cer de toamnă
Greu,
Imitrie

Speranțele de ieri...

Și frunze,
Ani sburînd
Prin lume
In zadar...
Cu iarna
Care vine
Nu așteptăm
Decît să ningă...

CONVENIRI

În sunete lirice
Și bucuriose
Și cu proiecte interesante...
Nici un minut
Pierdut degeaba...
Poate că ziua trece.

Se face seară.

Cîna,
Culcare,
De a nu mai ști nimic...
Dar, și...
Un vis deosebit...

ZGOMOTE

Ca frică fără cauză
A poposit ?...
Sînt bucuriile
Din subconștient
Ca intineric fără veste,
Sînt ale orăpului intimidării,
Enigme de hazard,
Și omii ce-au fugit
Fără-steles,

Și șaptele uitării

Sau, fie,
Ce s-ar întimpla.

FEUDE

Roz,
Galben,
Alb,
Verde,
Cenușiu,
Covoara,
Piesojii din zări,
Împărățul alb,
Împărățul negru,
Bogății...
Intr-un ascuțit departe,
Utopii, Mirajii,
După urbane ziduri...
Făcîndi mintala.

PASTEL

Prea ursuz
Și plumburiu
Cerul s-a lăsat
Peste mahala.
Parci țipători,
Cucoși strigoi,
A loame,
Iarnă,
Pravocînd
Și-ar pofti
Creianul,
Plumbul,
Să redeie
O scrisoare
Viorie,
De prin mahala.

GRIGORE HAGIU

ți-e teamă de oglinzi

ți-e teamă de oglinzi, tresari
de cîte ori îți amintești de ele
și noaptea mai ales cînd te surprinde
cuvîntul spus de mine
întîmplător în intineric
oglinzi
și încercăm să ne cunoaștem,
cu sufletul tu la un capăt
eu la celălalt al lor

ai îngropat oglinzi niciodată-n pămînt
n-ai privit cu ele-n fîntîni
după cuburi de vîrbii
nu îți închipui nici tristetea
clădire de piatră fără nici-o oglindă
ai uitat cum poți aprinde cu oglinzile
din portul cu miro de smoolă incinsă
corăbiile negre
pulberării de lemn
pe orizontul mării deodată explodînd

teama de-oglinzi
teama de dublul de viață
neîngăduita prăpastie
altora noastră prin asemănare ascuțind
și uneori parcă mîndru-și centru-acolo
oglinzi în ramă sparte în copilăria ta
și din senin și-aproape fără zgornot
cînd trece sufletul morții prin vecini

ți-e teamă de oglinzi să nu privească
din cadrul lor în locul tău altcineva
și-n fiecare seară în odale
oglinzi fi-o acoperi
cu o năframă roșie
să poți dormi de visele absurde ocolită
și singură în casă fuși de lingă ea
și îți continui pieptănutul
de mîntuială în oglinda de la lift
și-n zorii limpei de pe stradă

oglinzile din holuri și din trenuri
cele pierdute fără noimă de fine
date cu var stropite cu soluție de sare
de fel și fel de chipuri pîngărite
sparte de gloanțe cu mîreșă înecată
crăpînd de ger și-acoperite-n viscol
zvirîlîte-n maluri la dezgheturi
fără lumină și căldură proprie
cresc poate doar în lună lanuri de oglinzi

și albaștri-ntunecați
tu cu nevoie de oglinzi să cadă pe pămînt
și serpuirea fulgerului reflectat în ele
nu-ți arde virful degetelor de le-atingi
seminte în oglinzi nu zvirîle nimeni
nu-și fac în ele păsările cuburi pentru pui
oglinzi de oameni strălucite
cu-o clipă numai înaintea morții
din tot ce-am fost rămîne-n carnea noastră
o abureală vagă
respînsă de contur și greutate

și tofusi de oglinzi îți este teamă
și eu le redescopăr le priveșc altfel
se clatină-mprejurî meu
stă o-ntr-oare-n granitele lor
sporindu-mi universul prin atîngere cu tine
pe jumătate spus blestemul cade
și din nimic începem să ne încheagăm
din deformările sălbatiche ne smulgem
și-ncepe tainic
la rădăcina îngropată
cu teama ta de-oglinzi
dragostea noastră

măiastră

o pasăre îmi stă mereu în vecinătate
de vreme ce o pot gîndi neîncetat
se-osează pe cicalonele strămoșilor
pe capul meu de miel frumos în somn
și-n mîduva spinării
cînd fac dragoste

o scoț cu ghearele-nclăștate
pe mîrșinele căldării
din înfînta înghețată
cînd beau o simț zvinzind
cum viscolește pină-n creier
și uneori e aerul cel-îtrag în piept
înăbușîndu-mi surd plămîni
cu un virful uscat de pene
îi fulgeră pe pliscul ascuțit
de cîte ori încep să scriu
și cînd pe frunte îmi pleznește
cu zgornot înfundat vreo vină
din carne îi culge
ea șarpele-otrăvit

o-mpușcă-alicele de muguri
și cade-n cîmp pe linia ferată
toamna pe mușuroaiele de grîu
e partea neagră a clepsidrei
bale cu furie și-mpurștie
orgolioasă carapacea
armurilor cu miezul stăfidit
își face cuib-ntr-un pian
cînd ies din casă
îi simț penajul
moale-ncurcat între canaturi

mă poartă-n zbor
și-o amăgesc
dîndu-i din mine partea grea
de apă și de sare
și cînd ajung
fîrmlu de sus
în soarele torid
scheletul ei împrîștiat
din aripi tot mai bote

lebăda

nu priviți lebăda
niciodată de-aproape
eu am văzut-o ieșind la mal
înfulecîndu-și prada
și gîitînd porcește

grăunte tătăline
în prundul umed
și trupul gras și dezzechilibrat
de pe-un picior pe altul cade
și arpiile scumbe îi alină jalnic
și gîtul îi se leagăna săprărie
cu unduții de sorpe de moacă

lebăda are pe cap
coroană subțire de aur
și-și poartă pe apa
dumnezeiește săgețile
și e zveltă din cole afară
numai privindu-n aur
de la mare distanță
prîntr-o suferin moale boacănd
și e dăruț de dragoste
nelipsimă a lui
lebăda care stie să cînte frumos
de fiecare dată cînd moare

destin

vino destin din noi
te așteptam de mult
orbit mergeam pe străzi
mă împlintam în clipe
și-mi așezam
pînă în umeri mîna
în trunchiurile arborilor negri
și le găsesc rîmăncîș căzî

ocum sînt preoții
și gata să te-ocopt
cu orice risc
în ochii mei deschizi
ciocesc-te ouăle
vor învăța și ei
cu puii tăi
să zboare laolaltă

nemaiputînd să mă suport
mă sporge mă despică
o furie vecină
cu dragostea în spațiu concentrat
și singele țîșnit din frunte
din lanca teapănd de stea
pe sînt
pocnește în rușele
cotropind pămîntul

și mă descîntăsecă
și mă lasăpeste grașar
numai ce pot împune
și-n penele adînc
privind cu ochiul fix geneze
pe inimă îmi stă provocator destinul
vultur negru
incendiat de rîșcîntul secretului

porumbeii din clopotnițe

sînt surzi toți porumbeii care dorm
și-și fac pe la clopotnițe cuboare
ei trebuie să treabue
au slot
de clopote mult prec aproape
și le-o plăcut grașar
s-osculte cum răsănd
bronzul lor cocă

oricum în aer s-ar roți
peste păsărele de salcîm
oricum ar cade
în mîrșinea de grîu
bolovînos după seminte
oricum ar beg apă din rîu
să nu vă-nsele
toți sînt surzi

și puii lor tot surzi se nasc
cînd clopotele bat mai apăsat
pe lespedea de la intrare
cade de sus
se sparge cîte-un
firav și polid pistruvat
oricum
și puii-acela ar fi fost tot surd

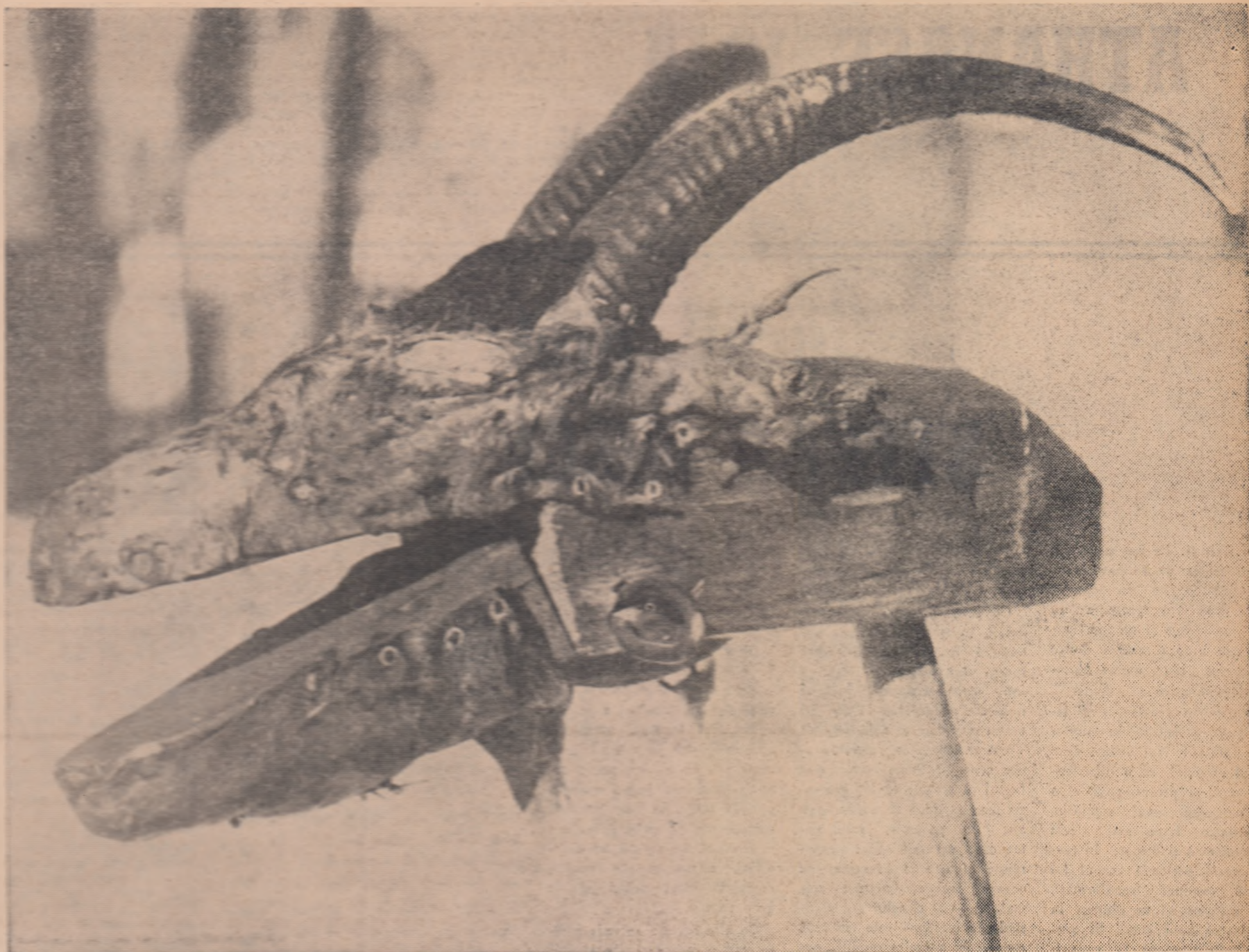
sînt surzi toți porumbeii care dorm
și-și fac pe la clopotnițe cuboare
grei și grași
și lenevoși din fire
cu zborul jos
i-e scribă să-i vineze
din înălțime
ulul cenușiu de cîmp

poetul

s-a micșorat primejdios de mult
și pe neașteptate
distanțe dintre lucruri
întîmplări și poezie
și fata lor ascunsă
răsfîrîntă-n mine în același timp
de-naltă ce întîmplător
privirea arsă îndăndu mai înții
le-nîmpînă de-aproape

crenele îmi sînt ochii
de-mpușcături pe margini afumate
și roși de o frînghie de mătase
trasă îndăndu
mă leg la ei cu pînza unui steag
și mult mai greu
din intineric mi-i descopăr
să nu-mi împart puterea la-nțiplare

un aer aspru-adien jurul meu
lucăfărlu de seară
cu zgornot căde-n mine
de piatră azvîrlit
într-o fîntînă-adien
și rășăritu lunii
îmi sparge craniul
cu două capete să pot gîndi.

Artă populară din Năsăud: „Capra”

EVOCARE

PETRE DULFU ȘI PĂCALĂ

O suită mare amice literare din
timpul când s-a născut Petre Dulfu care
a răsunat ca mai amice literare
viteze din literatura noastră. El a
scris în vîrstă de 21 de ani după
o îndelungată activitate în domeniul
literaturii populare. A fost
poet, scriitorul nostru cel mai
popular, alături de materialul folcloric
pe care l-a folosit, cit și prin
sădămintea maselor, care realizează
în cărțile lui pe eroii basmelor ce
le vrăjiseră copilăria.

Moșneagul acesta pe care am
avut norocul să-l cunosc, era un om
modest, timid, ca și contemporanii
și prietenul său Ion Slavici.

Profesori și publicisti amîndoi
au fost admirabili pedagogi, ridicînd
mii de elevi. Învățădu-l pe linia
bucureștilor cărților, dragostea de patrie
și de limbă românească.

Petre Dulfu a născut carie la
școala primară și liceul din Baia
Mare, iar studiile superioare le-a
făcut la Cluj, ieșind doctor în filo-
sofie.

În 1881 a venit la București, unde
V. A. Urechia, ministrul Instruc-
țiunii, l-a numit profesor la școala
normală.

Paralel cu activitatea de dascăl-
pedagog, Petre Dulfu s-a ocupat cu
literatura.
Opera lui de căpetenie este po-
vestea în versuri a Isprăvîlui lui
Păcală, carte de mare circulație,
care a eunoscut mai multe ediții,
fiecare nouă tipărire fiind refăcută
tot mai corect, mai contemporan. Ul-
tima versiune a apărut, de curînd,
în Editura Tineretului și reprezintă
o lăudabilă strătare spre perfec-
țiune, truda unui om care nu e
mulțumit de lucrarea lui și urmă-
rește s-o redea cit mai desăvîrșită,
cu tot succesul ei sau, poate, toc-
mai de aceea.

Asemeni lui Petre Ispirescu și
N. D. Popescu, Petre Dulfu a fost
prin excelență povestitorul popu-
lar, avînd, meritul de a fi turnat
în versuri povestea lui Făt-Frumos,
isprăvile lui Păcală și alte nara-
țiuni culese din legendă.

Cartea lui Păcală a apărut, nu e
mult de atunci, în Iugoslavia, tot
în versiunea românească, împreună
cu Gruia lui Novac, în editura
„Frăție și unitate” din Virșet.

O casă memorială închinată lui
Petre Dulfu va fi inaugurată în

carul lui noiembrie în comuna
Tobăș, locul de naștere al populu-
lui român, cînd, astfel, memo-
ria unui admirabil pedagog, al unui
aer pe care sate de mii de lectori
din toate culturile țării l-au citit
și-l vor citi acum în ediția de 80.000
cărți bine: optzeci de mii) de
exemplare tipărită de Editura Ti-
neretului. Cartea e frumos tipărită
și e ilustrată cu vervă, fantezie și
originalitate de Iulian Olariu.

★

Păcală e un erou comun multor
popoare. El trăiește sub diferite
nume și diverse interpretări, din
nord-vestul Europei (legende scand-
dinave) pînă-n inima Asiei.

Numele său (Alecsandri îl spune
Păcală) vine de la cuvîntul slav
păcl, care înseamnă piclă, ceață,
nor, întineric). E o transpunere
în graiul slav al germanicului nie-
belung.

Păcală e un niebelung, un perso-
nagiu diabolic, o emanație a în-
fernului. Expresia e aceeași: nebel,
în limba germană, înseamnă piclă,
noar, întineric, infern.

Atributele acestui erou universal
sînt vicia și cruzimea. Modernii
i-au dat o interpretare mai umă-
nă: faptele sale criminale sînt răz-
bunarea împotriva exploataților, a
omului sărac nevoit să slugă-
rească pe la stăpîni avari, nemiloși,
care caută să-l fure munca.

Deși diabolic, Păcală e simpatie
lectorilor, care vîd în el un expo-
nant al revoltelor celor mulți împo-
triva asupritorilor. Acest lucru îi
dă și dreptul de cetate, îmboldul
de a-l face cunoscut isprăvile.

Simbolul lui Păcală nu s-a crista-
lizat încă în mintea cărturarilor
noștri, deci și a cititorilor.
În Dicționarul enciclopedic al lui
Candrea, Păcală e „un tip din
basme, din fire netrebnic și prost”,
iar Lazăr Șăineanu, în studiile sale
folclorice, scrie că: „pretinderea
se poate regăsi acest tip al imbeci-
lității”. Cred că amîndoi, Șăinea-
nu și Candrea, au dat o interpre-
tare greșită eroului popular.

Românul nu vede în el „un ne-
trebnic și un prost”, nici un „tip
al imbecilității”. Dimpotrivă.

După alții, Păcală e nici mai
mult nici mai puțin decît un zeu
solar. Fluierul său „simbolizează
armonia sferelor”.

Așa ne spun, cu toată seriozita-
tea, frații Schott. În romanticismul
simbolizant al acelei epoci, orice
personaj fabulos trebuie să aibă
un tîlc divin, planetar.
Nu numai că flăcăul nostru este
un zeu solar, dar însăși vaca pe
care o vinde unui copac este „sim-
bolul pămîntului și al lumii”, vîd-
înd „însemnătatea cea mare și mi-
tologică a vacii”. Copacul care cum-
pără vaca este „îgdrasil, arborele
cosmic”.

★

În al său calendar, folcloristul
bănănean Simion Manglicu, contem-
poranul și emulul fraților Schott,
susține și el cam aceleași lucruri.

★

Multe din isprăvile lui Păcală se
găsesc și în folclorul altor popoare.
Povestea cu cadavru popii purtat
pe drumuri și omorît din nou, în
cîteva rînduri, reproduce o nara-
țiune a Șeherezadei, din cele „O
mie și una de nopți”. E basmul
Cei trei gheboși folosiți și de Anton
Pann în Povestea lui Moș Aibu.

Episoadele cu tăierea cozii cîi-
nilor, cu spintecarea, spălarea și
afirmarea în par a copilului, învo-
lala dintre stăpîn și slugă cu ju-
pîrea pielei celui ce se va supăra
întîi, se petrec altdoma într-o po-
veste sîrbească: Pașa și Petre
Prostul.

Capitolul cu cîmpul sau fluierul
dăruit de tatăl cereșului lui Pă-
cală, drept mulțumire că l-a ars
un sac de tîmție și l-a vindecat
de o boală grea, aduce aminte de
fluierul Sfințului Alexie, omul lui
Dumnezeu.

La cîntecul aceluia fluier joacă
nu numai oile și oamenii, dar pînă și
morții din mormînt își părăsesc
culeșul, ca să dănuiască.

I se atribuie lui Păcală și isprăvi
de-ale lui Pepelea (pepel — în sla-
vonește cenușă) precum și de-ale
lui Ianoș Cenușotă, dintr-o poveste
ardelenască.

Intr-un basm bucovinean, nu Pă-
cală, ci Pepelea este cel care aprin-
de pe virful unui deal tîmție
dintr-o desagă și tîmăduiește pe
Dumnezeu.

„Dumnezeu ședea pe scaunul său
cu o față galbenă și smolită, că era
cam bolnav”.
Vindecat de tîmția lui Pepelea,
Dumnezeu îi dăruiește fluierul fer-

meat. Fără să urmă pe frații
Schott în peregrinările lor mitolo-
gice, putem spune că acest fluier,
cu care cîntă și Păcală al basmelor
din versiunea neogreacă, s-ar putea
trage din naiul zeului Pan, care
facea nimfele și satirii să danseze.
E instrumentul lui Amfion la su-
netul căruia se ridicau zidurile
Thebei, e lira lui Orfeu care îm-
blînzea fiarele și întorcea apele din
drumul lor.

Povestea cu vaca vîndută unui
copac, la rădăcina căruia se găsește
o comoară, o mai aflăm într-un
basn din O mie și una de nopți,
unde un fumător de opiu își vinde
vaca unei coțofane care sta pe o
movilă de gunof. Scormonind acel
gunof, el găsește o oală cu galbeni.

Această comoară, anticul Esop o
pune în capul unei statui a zeului
Mercur, pe care un om sărac o sfăr-
mă și o goleşte de aur.

Intr-o poveste bretonă, Jean l'Idiot
vinde vaca statuii unui sfinț și eum
sfințului nu-i plătește, Ion cel Prost,
Ion Nebunul îi sfărămă chipul și
găsește alături o movilă de ban.

La sîrbi și la sași începe să fie
vorba de un copac căruia Păcală al
regiunii îi vinde vita.

Cea mai mare asemănare cu
versiunea românească o găsim la
ruși: arborele care cumpără vaca
e uscat și scriștie, ceea ce face pe
prost să creadă că-i vorbește:

„Marții! Să vii după bani
marții! Spune scriștîtul ramurilor
bătute de vînt”.

Ivan Durac al rușilor, Jean l'Idiot
al bretonilor, Gribouille al france-
zilor, sicilianul Giuffa, Petre Pro-
stul al sîrbilor sînt trași, toți, pe
aceiași calapod: niște bădărași mai
mult sau mai puțin prostănacl, au-
tori de farse neroade, involuntare,
gratuite, vrednic de risul, dispreț
sau, cel mult, de compătîmirea
oamenilor, și pe care folcloriștii
noștri l-au confundat cu flăcăul
istet, contraziind însuși numele lui
Păcală, care, ea altelea chipuri din
basmele acestui popor, își așteaptă
interpretarea și realizarea justă,
definitivă, incontestabilă.

Victor EFTIMIU

Omul seco

CUVÎNT DE DESCHIDERE

De ce e colocviu de psihologie? Intrucarea mi-am pus-o și eu, v-o puneți și dumneavoastră probabil. Pentru că este vorba de „Omul secolului al XX-lea”. Evident, o problemă complexă, ce atinge filozofia, economia politică, antropologia, biologia, psihologia etc. Omul esențial este un animal dotat definitiv cu un psihic și cu raționalitate și prin urmare psihicul omului și raționalitatea lui interesează într-un mod excepțional.

Deci, vom vorbi despre om din punct de vedere psihologic. Dealtminteri, după cum se vede din compoziția participanților, avem în mijlocul nostru un endocrinolog, care este și un antropolog; și un psiholog care este dublat de un poet la fel de bine cunoscut; un psiholog pur și un etnograf. Prin urmare, fiecare va vorbi din punctul lui de vedere, căutând însă să aixe interesul asupra omului din punct de vedere psihologic.

Psihologia este o știință foarte veche și foarte nouă în același timp, o știință nouă și în continuă prefacere. Dificultatea psihologiei și imperfecția ei actuală provin tocmai din faptul că este excesiv de complexă. Este mai ușor să trimiți un satelit în lună, deoarece legile care comandă această operație sînt mai elementare, dar mult mai greu să acționezi asupra psihicului, asupra corpului uman, asupra psihicului uman. De aceea „psihologul” nu a avut succes, în psihologia rămîne o știință extrem de importantă, ale cărei probleme complexe urmează să fie în viitor clarificate puțin de-a înțeles și o acțiune directă asupra modelării spiritului uman. Dacă este vorba de omul secolului XX, acest om nu se definește numai prin faptul că aruncă sateliți în spațiu, nu se definește numai prin faptul că a ajuns la o tehnică extrem de dezvoltată; progresul se definește, sigur, prin componența sa tehnică științifică, dar și prin componența sa etică, sociologică și psihologică. Prin urmare, orice am face, sîntem obligați să ne întoarcem la psihologie.

Vom porni de la general spre particular. Tovarășul academician Milcu va vorbi despre psihobiologie; nu despre biopsihologie, ci despre psihobiologie, ca un omagiu

acad.

prof.

ATHANASE JOJA

Nu veți fi de loc surprinși, fiind seamă de formația mea științifică și de preocupările mele, dacă voi prezenta un punct de vedere și un scurt comentariu asupra relației dintre biologic și psihic, dintre biologie și psihologie.

Medicii, în general, sînt deosebit de favorizați în studiul acestei relații. Noi vedem de-a lungul timpului, ca o experiență umană și profesională, cum își parcurge omul copilăria, maturitatea, trece mai tirziu în senescență și dispăre. În toate acestea perioadă corpul lui suferă continuu transformări. Este suficient să ne gândim de-a lungul timpului ca o persoană unică.

viața psihică este afectată, este mutilată în diverse sectoare și în cele din urmă dezorganizată.

Cu alte cuvinte, știința modernă, în special fiziologia sistemului nervos central arată foarte clar o strînsă legătură între complexitatea fiziologiei nervoase și funcțiile psihice. Situația este oare atât de simplă? Totul se reduce la sistemul nervos central? Surprinzător este faptul că trebuie să mă contrazic imediat după ce am susținut atât de puternic, rolul sistemului nervos! Sînt experiențe foarte interesante pe organe izolate. Creierul animalului — al cîinelui sau al pisicii, de pildă — este izolat de corp și în anumite condiții circulația lui este întreruptă; creierul nu moare; consumă oxigen ca și cum ar fi în corpul animalului, dar nu mai arată niciun fel de viață psihică! Creierul nu o poate realiza, el singur. Dacă dorim să înțelegem ce se petrece în acest creier izolat, putem să culegem niște cureni electrice, o electroencefalogramă. E un grafic care seamănă cu electroencefalograma luată la animalul întreg. Dacă sînt păstrate unele legături ale creierului se pot obține unele reacții-reflexe; totuși, deși avem creierul în fața noastră, viața psihică nu este evidentă. Prin urmare, creierul este o condiție obligatorie biologică pentru viața psihică, totuși insuficientă; trebuie să intervină restul corpului, tesuturile, vasele, sistemul endocrin, în care se exprimă o coordonată de al doilea ordin în legătura biologică-psihologică.

Să ne reamintim ce înseamnă o stare de spaimă sau o stare afectivă profundă, de tristețe sau de bucurie, pentru fiecare dintre noi. Expresia acestor stări este în special periferică, realizată cu ajutorul vaselor și musculaturii netede din vase; astfel apare paliditatea, transpirația rece etc., toate fenomenele vegetative care însoțesc o anumită stare afectivă. Filozoful, cugetătorul, omul de știință, sau poetul, concentrat în adîncime, cu toată ființa lui, într-o profundă meditație sau trăire interioară, are o stare psihică ce se repercutează în întregul organism, în tensiunea arterială, în puls, în vase, în digestie; totul însă este nesimțit și neînregistrat de noi, din fericire, în cursul dezvoltării, constatăm că apar dreptat-trept fenomenele din ce în ce mai complexe ale vieții psihice, caracteristic umane. În același timp constatăm că toată această complexitate a vieții psihice care îi dă trăsătura cea mai puternic umană a viitoarei ființe, este legată în adîncime, de dezvoltarea sistemului nervos central.

Vedem cum anumite boli care afectează dezvoltarea sistemului nervos central se repercutează imediat asupra dezvoltării psihice a copilului. Mai departe, la maturitate, în deplinătatea sistemului nervos central, dacă apare o boală care îl afectează, personalitatea lui,

ingrijeste orice fel de pui care i se oferă. În experiența de care vorbesc, animalul îngrijește cu un devotament extraordinar nu un pui de maimuță, ci un pui de cobai pe care, evident, nu-l recunoaște!

Dacă unei alte femele (un cîine sau un șobolan) i se administrează hormoni estrogeni, animalul intră în rut, adică se deșteaptă în el instinctele sexuale care apar într-o anumită periodicitate, cu o întreagă componență de ordin psihic caracteristică animalului, care modifică adaptarea la mediul comportamental social și de grup ș.a.m.d.

Cu alte cuvinte, se vede foarte clar ce potrivește este al doilea factor în condiția biologică ce vine de la periferie, din afara sistemului nervos, dar care acționează și realizează legătura între viața psihică și biologică.

Aș dori să-mi exprim o totul acordul cu punctul de vedere exprimat de tov. academician A. Joja. Există pericolul de a simplifica aceste aspecte ale personalității și ale vieții noastre complexe psihice. Tot ceea ce am spus pînă în prezent nu justifică deloc redactarea fenomenului psihic la fenomenele biologice endocrine sau fiziologice periferice, în niciun fel. Nu putem reduce calitativ fenomenul psihic al vieții interioare la fenomenele biologice care îl condiționează, îl însoțesc. Problema este complexă; dar există o diferență calitativă între fenomenul psihic și fenomenul endocrin care este un fenomen chimic în timp ce fenomenul psihic este altceva. Mai mult încă, trebuie să ținem seama și de faptul că tot ce am discutat noi se referă la un organism care trăiește în anumite condiții de mediu natural și social și deci trebuie să introducem neapărat în condiția biologică, factorul de mediu natural și social.

Așa cum vedeți, problema este mai complicată decît ar părea. De la o relație simplă enunțată, cu cit o adîncim cu atât ea devine mai complexă.

Mi-aș permite să concretizez într-o schemă problema care ne aparține ca temă în acest colocviu și să consider că în relația psihic-biologic apare platforma unei piramide cu baza așezată pe condițiile de mediu în care se petrece totul. Iar laturile acestei piramide, care influențează tot ceea ce se petrece în etajul superior (spiritual viața psihică etc.) sînt următoarele: o latură genetică (eredității); a doua neurovegetativă (neurologică); a treia endocrinometabolică și a patra latură este somatică.

În acest fel, problema devine de fapt o problemă de ecologie. Cred că nu mă înșel susținînd că în momentul de față psihobiologia (aș prefera să-i spunem astfel decît biopsihologie) apare ca un domeniu interdisciplinar, ca o știință complexă, în care fenomenele psihice, sînt studiate de pe platforma biolo-

gică cu metodele și mijloacele ei, fără a reduce fenomenul psihic la biologic; deci fără a biologiza, după cum nici psihologul nu-i este permis să psihologizeze, să reducă totul la psihologie.

Psihologia, ca știință interdisciplinară, se situează în sectorul științelor naturii și face legătura între psihologie și științele naturii, după cum la alt sector psihobiologia se leagă de științele sociale.

Mi se pare că este un demers înșelător, ce va deruta în viața cercetării la această direcție. În sfîrșit, cred că psihobiologia este absolut necesară pentru medicina modernă care trebuie să accepte și să devină capabilă de psihologie, pentru că psihologia este absolut necesară și psihicului dominant — ca și sic așa — de animal, care vede toate problemele bolii umane per și simple de pe fenomenul psihic strict, adică concepția zoologică a medicului la fața omului, trebuie combinate. Psihobiologia modernă ne oferă posibilitatea de a schimba această optică zoologică.

În același timp, cred că psihobiologia oferă un cîmp extrem de interesant de probleme teoretice și de investigație în sectorul biologic general, pentru că ele se pun și pe scara animală, pînă unde detectăm fenomene de viață psihică.

În ceea ce s-a spus înaintea mea lini uprează sarcina nu tocmai ușoară pe care am acceptat-o de a vorbi despre specificul psihologiei populare noastre; dacă aș fi vorbit numai despre specificul psihologiei române ar fi fost desigur mult mai simplu.

Dacă ne-am imaginat o cătușă stîrșită prin care dintr-o dată ceea ce noi am instituționalizat în acad mulțime de ani de care vorbea Popescu-Neveanu, amuzant, ar dispărea limba, monomentele, tot ceea ce cu alte cuvinte, înțelegem viața noastră și dintr-o dată s-ar naște copii peste tot fără să mai fim noi de fapt ca să-i lăvășim, să le predăm ceva, am ajunge din nou la starea biologică primară de care am pornit în ciuda apăsătorilor — ca să zic așa — specific umane, biologice, de a deveni oameni.

Cu alte cuvinte, există un specific strict omnesc, moștenit social-istoric. Spre deosebire de celelalte ființe vii, în afara de înșelările noastre de științe biologice, care se mențin desigur, noi mai avem și acest mare avantaj de a prelua dintr-o dată — desigur cu tradiții multă, — o înșelătoare moștenire istorico-socială. Aceasta și de înșelări de fapt și omul, și omnia care trebuie să caracterizeze pe om.

Fiecare și dacă nu ținem seama de acest specific, se este foarte greu să abordăm problemele psihologiei umane din cadrul biologic și mai în special psihologia acuma sau altădată care populează. Dacă ne-am gândit că ar fi foarte simplu să luăm ca model de psihologie și relațiile cu mediul, cu starea și de la înșelări și preluăm prin învățare, prin educație, de la mediul social, am vedea că pe cea parte și ceea ce este omul, cu înșelările noastre psihice este constituită din componente pe care le-am preluat de la înșelările noastre, și nu numai de

la mediul nostru propriu-zis, ci de la întreaga omenire.

Fiecare dintre noi vorbește limba românească care acum o mie și ceva de ani era deja constituită, dar care la rîndul ei se trage dintr-o altă limbă, împreună cu altele și care ea însăși este numai o fiică a unei limbi și mai vechi, — ca să vorbesc numai de această excepțional și fundamental mijloc de comunicare între oameni. Noi n-am fabricat această limbă și foarte puține cuvinte mai putem noi adăuga, fără ca să ne compromitem. Iată ce se moștenim. Adăugăm cuvinte tehnice necesare, ș.a.m.d., însă în linii mari acest instrument de comunicare între oameni noi îl preluăm ca atare; și nu preluăm numai asta, preluăm și altele, și altele; ca să zicem așa, noi trăim în lucrurile înăstărilor.

Întind seama de acest fapt nu putem să ne apropiem problema specificului psihologic al unui popor fără să ne gândim bine la dezvoltarea sa istorico-socială, deoarece psihologia umană popor este în ultimă instanță un produs istorico-social. Nu că n-ar continua să existe ființa biologică! Fără aceasta viața nu mai are nici un rost, nici n-ar putea să existe viața. Dar acest produs istorico-social care este caracterizat de o populație, un grup de oameni, o clasă ș.a.m.d. Studierea lui însă este foarte dificilă și se pune problema cum poate fi abordat acest subiect.

Nu, fiind facem psihologie, ne ocupăm în general cu comportamentul omului, cu felul cum manifestă el relațiile cu mediul, cu starea și analizăm propria noastră constituție care, în realitate, nu este altceva decît analiza comportamentului, analizăm ce spune omul care în realitate nu face decît să se comporte într-un anumit fel față de noi, se mărturisește anumite lucruri, și din această analiză să-i constituim — ca să zic astfel — profilul psihologic.

În ceea ce privește și altfel, este una din metode, cea mai frecventă, cea mai utilizată. Dar putem studia psihologia oamenilor din actual final al comportamentului lor. Luăm bunăsoară un pictor și îi reconstituim întreaga psihologie din tablourile pe care le-a realizat: un scriitor, din scrierile care le-a lăsat. Se poate proceda și în felul acesta.

În ce privește un colectiv, în abordarea problemei nu se poate face decît în același fel, afară de cazul acelor popoare care au dispărut și la care nu mai putem aplica decît procedeele de analiză prin performanțe ale psihologiei respectivei popor. Gîndu-vă bunăsoară la veștii clemi: ci nu mai există, totuși le putem reconstitui în bună măsură întreaga lor psihologie și cituodată putem să-i descriem și mai mult decît simț despre noi înșine. Dacă nouă ni s-ar fi dat aici să vorbim despre psihologia lumii antice, ne-ar fi fost mai ușor decît despre omul secolului al XX-lea, oameni cu care noi trăim împreună și ale căror acțiuni sînt abia îndreptate înspre viitor, pe cînd ale lumii antice sînt acțiuni încheiate și, acestea fiind vechi, noi putem să ne dăm seama ce au fost ei, ce au gândit, ce mentalitate au avut, cum s-au comportat față de frumos.

În ceea ce privește un popor viu însă, normal este să-i studiez manifestările comportamentale, în timp de pace și de război și în același timp să-i studiez manifestările tinînd însă seama mereu că, fără o retrospectivă, fără a avea în vedere premisele pe care se clădește viața contemporană, o înțelegere este cu neputință.

În ce privește poporul român, firește că în câteva rînduri nu se poate face un portret psihologic al lui, nici măcar — ha! să zicem — din profil nu putem să-l constituim, însă totuși problema merită toată atenția.

ROMÂNUL, PE CÎT SE ȘTIE, ÎNCA DIN TIMPURI — CA SĂ ZICEM ASA — NEDEFINE ÎSTORIC, ESTE SOCOTIT CA UN OM CARE SE ANGAJEAZĂ.

În Cîntul Nibelungilor se aminteste despre român, cînd apar ca peșterii la oaste în frunte cu prințul Ramun, ai Kriinhildi, se vorbește despre ei ca de „un stol de păsări sălbatice”, tocmai pentru că au această înfățișare războinică. Nu vreau să mai spun că majoritatea cuvintelor noastre care astăzi nu mai au sens militar, aveau cîndva un sens militar, cuvinte foarte importante, moștenite, foarte direct de la soldații romani, — lasă că nici dacii nu erau oameni prea blînzi. Cu alte cuvinte, nu este vorba de un popor care istoricește ar fi stat de parte ca într-o reprezentare în care s-a ferit să se amestece. Acest lucru se simte istoricește foarte clar din momentul cînd de acum există documente. Știm ce au făcut românii din sudul Dunării, la periferiile imperiului bizantin; știm cu cît au contribuit acolo ca să-i apere propria soartă, — au făcut-o pentru ceva și o să spun imediat pentru ce. Dar în orice caz, au fost extrem de activi.

Extrem de activi au fost, de asemenea, o dată cu înființarea primului stat independent, la nordul Dunării și, de atunci fără nici un fel de întrerupere și pînă în zilele noastre, românii au fost în permanență angajați în istorie, și nu angajați așa, subiectiv, ci dornici să-și mențină drepturile pe care le cîștigaseră, drepturile asupra vetrei pe care ei o considerau a lor, drepturile asupra bunurilor pe care le agunau etc.

Cu alte cuvinte, este vorba de un sentiment profund al realității; spațiul în care trăiau, lumea în care trăiau românii, nu avea niciun fel de teritură de transpunere a ci dincolo; românii au fost așa de legați de pămîntul lor și de viața lor, încît și ceea ce era oarecum dincolo căutau să aducă dincolo. Aduceau și aminte de „Miorița”, cînd ciobanul „în dosul stîinii, ca să se audă cîinii” și să vină la el oile”. El nu se poate despărți de această lume și această lume nu este metafizică, ci este o lume reală, o lume pe care el o considera valta sa, și în primul rînd trebuie să înțelegem prin aceasta cununa Carpaților și cu rîurile care izvorăsc de acolo, cu Dunărea, ș.a.m.d. inclusiv posibilitățile lui de deplasare într-o parte sau alta.

Acest spațiu, specific omnesc ca valta construită și apărută cu dirigența, a fost în permanență centrul pe care a durat viața poporului român și caracteristica psihologică fundamentală a lui este dragostea față de acest spațiu, dragostea care putem s-o vedem chiar din această frumoasă baladă de care se vorbește așa de mult, „Miorița”, pentru că ceea ce are în realitate ca o caracteristică fundamentală este dragostea față de viață. Moartea, în această povină frumoasă, în a ceea cîntec celebru, nu este circumscrișă în jurul vieții, ci este scrisă în viață, ca o necesitate inevitabilă; dar viața este considerată ca bunul suprem în ultimă instanță. Nu înseamnă însă că de aici am putea trage concluzia că românii au căutat cu orice preț și în orice împrejurări să-și apere viața individuală. Dimpotrivă, eu să dau un singur exemplu, la un moment dat Horia și-a dat perfect seama că bătălia contra împăratului este pierdută, — și asta după faimosul armistițiu făcut de Cloșca fără învoirea lui Horia, — că împăratul îl trăgea pe sfoară ca să cîștige timp și să-și aducă noi oști pentru ca să poată definitiv îneca în singe răscoala. După

acad.

ȘTEFAN MILCU

gică cu metodele și mijloacele ei, fără a reduce fenomenul psihic la biologic; deci fără a biologiza, după cum nici psihologul nu-i este permis să psihologizeze, să reducă totul la psihologie.

Psihologia, ca știință interdisciplinară, se situează în sectorul științelor naturii și face legătura între psihologie și științele naturii, după cum la alt sector psihobiologia se leagă de științele sociale.

Mi se pare că este un demers înșelător, ce va deruta în viața cercetării la această direcție. În sfîrșit, cred că psihobiologia este absolut necesară pentru medicina modernă care trebuie să accepte și să devină capabilă de psihologie, pentru că psihologia este absolut necesară și psihicului dominant — ca și sic așa — de animal, care vede toate problemele bolii umane per și simple de pe fenomenul psihic strict, adică concepția zoologică a medicului la fața omului, trebuie combinate. Psihobiologia modernă ne oferă posibilitatea de a schimba această optică zoologică.

În ceea ce s-a spus înaintea mea lini uprează sarcina nu tocmai ușoară pe care am acceptat-o de a vorbi despre specificul psihologiei populare noastre; dacă aș fi vorbit numai despre specificul psihologiei române ar fi fost desigur mult mai simplu.

Dacă ne-am imaginat o cătușă stîrșită prin care dintr-o dată ceea ce noi am instituționalizat în acad mulțime de ani de care vorbea Popescu-Neveanu, amuzant, ar dispărea limba, monomentele, tot ceea ce cu alte cuvinte, înțelegem viața noastră și dintr-o dată s-ar naște copii peste tot fără să mai fim noi de fapt ca să-i lăvășim, să le predăm ceva, am ajunge din nou la starea biologică primară de care am pornit în ciuda apăsătorilor — ca să zic așa — specific umane, biologice, de a deveni oameni.

Cu alte cuvinte, există un specific strict omnesc, moștenit social-istoric. Spre deosebire de celelalte ființe vii, în afara de înșelările noastre de științe biologice, care se mențin desigur, noi mai avem și acest mare avantaj de a prelua dintr-o dată — desigur cu tradiții multă, — o înșelătoare moștenire istorico-socială. Aceasta și de înșelări de fapt și omul, și omnia care trebuie să caracterizeze pe om.

Fiecare și dacă nu ținem seama de acest specific, se este foarte greu să abordăm problemele psihologiei umane din cadrul biologic și mai în special psihologia acuma sau altădată care populează. Dacă ne-am gândit că ar fi foarte simplu să luăm ca model de psihologie și relațiile cu mediul, cu starea și de la înșelări și preluăm prin învățare, prin educație, de la mediul social, am vedea că pe cea parte și ceea ce este omul, cu înșelările noastre psihice este constituită din componente pe care le-am preluat de la înșelările noastre, și nu numai de

la mediul nostru propriu-zis, ci de la întreaga omenire.

Fiecare dintre noi vorbește limba românească care acum o mie și ceva de ani era deja constituită, dar care la rîndul ei se trage dintr-o altă limbă, împreună cu altele și care ea însăși este numai o fiică a unei limbi și mai vechi, — ca să vorbesc numai de această excepțional și fundamental mijloc de comunicare între oameni. Noi n-am fabricat această limbă și foarte puține cuvinte mai putem noi adăuga, fără ca să ne compromitem. Iată ce se moștenim. Adăugăm cuvinte tehnice necesare, ș.a.m.d., însă în linii mari acest instrument de comunicare între oameni noi îl preluăm ca atare; și nu preluăm numai asta, preluăm și altele, și altele; ca să zicem așa, noi trăim în lucrurile înăstărilor.

Întind seama de acest fapt nu putem să ne apropiem problema specificului psihologic al unui popor fără să ne gândim bine la dezvoltarea sa istorico-socială, deoarece psihologia umană popor este în ultimă instanță un produs istorico-social. Nu că n-ar continua să existe ființa biologică! Fără aceasta viața nu mai are nici un rost, nici n-ar putea să existe viața. Dar acest produs istorico-social care este caracterizat de o populație, un grup de oameni, o clasă ș.a.m.d. Studierea lui însă este foarte dificilă și se pune problema cum poate fi abordat acest subiect.

Nu, fiind facem psihologie, ne ocupăm în general cu comportamentul omului, cu felul cum manifestă el relațiile cu mediul, cu starea și analizăm propria noastră constituție care, în realitate, nu este altceva decît analiza comportamentului, analizăm ce spune omul care în realitate nu face decît să se comporte într-un anumit fel față de noi, se mărturisește anumite lucruri, și din această analiză să-i constituim — ca să zic astfel — profilul psihologic.

În același timp, cred că psihobiologia oferă un cîmp extrem de interesant de probleme teoretice și de investigație în sectorul biologic general, pentru că ele se pun și pe scara animală, pînă unde detectăm fenomene de viață psihică.

În ceea ce s-a spus înaintea mea lini uprează sarcina nu tocmai ușoară pe care am acceptat-o de a vorbi despre specificul psihologiei populare noastre; dacă aș fi vorbit numai despre specificul psihologiei române ar fi fost desigur mult mai simplu.

Dacă ne-am imaginat o cătușă stîrșită prin care dintr-o dată ceea ce noi am instituționalizat în acad mulțime de ani de care vorbea Popescu-Neveanu, amuzant, ar dispărea limba, monomentele, tot ceea ce cu alte cuvinte, înțelegem viața noastră și dintr-o dată s-ar naște copii peste tot fără să mai fim noi de fapt ca să-i lăvășim, să le predăm ceva, am ajunge din nou la starea biologică primară de care am pornit în ciuda apăsătorilor — ca să zic așa — specific umane, biologice, de a deveni oameni.

Cu alte cuvinte, există un specific strict omnesc, moștenit social-istoric. Spre deosebire de celelalte ființe vii, în afara de înșelările noastre de științe biologice, care se mențin desigur, noi mai avem și acest mare avantaj de a prelua dintr-o dată — desigur cu tradiții multă, — o înșelătoare moștenire istorico-socială. Aceasta și de înșelări de fapt și omul, și omnia care trebuie să caracterizeze pe om.

Fiecare și dacă nu ținem seama de acest specific, se este foarte greu să abordăm problemele psihologiei umane din cadrul biologic și mai în special psihologia acuma sau altădată care populează. Dacă ne-am gândit că ar fi foarte simplu să luăm ca model de psihologie și relațiile cu mediul, cu starea și de la înșelări și preluăm prin învățare, prin educație, de la mediul social, am vedea că pe cea parte și ceea ce este omul, cu înșelările noastre psihice este constituită din componente pe care le-am preluat de la înșelările noastre, și nu numai de

la mediul nostru propriu-zis, ci de la întreaga omenire.

Fiecare dintre noi vorbește limba românească care acum o mie și ceva de ani era deja constituită, dar care la rîndul ei se trage dintr-o altă limbă, împreună cu altele și care ea însăși este numai o fiică a unei limbi și mai vechi, — ca să vorbesc numai de această excepțional și fundamental mijloc de comunicare între oameni. Noi n-am fabricat această limbă și foarte puține cuvinte mai putem noi adăuga, fără ca să ne compromitem. Iată ce se moștenim. Adăugăm cuvinte tehnice necesare, ș.a.m.d., însă în linii mari acest instrument de comunicare între oameni noi îl preluăm ca atare; și nu preluăm numai asta, preluăm și altele, și altele; ca să zicem așa, noi trăim în lucrurile înăstărilor.

ROMÂNUL, PE CÎT SE ȘTIE, ÎNCA DIN TIMPURI — CA SĂ ZICEM ASA — NEDEFINE ÎSTORIC, ESTE SOCOTIT CA UN OM CARE SE ANGAJEAZĂ.

În Cîntul Nibelungilor se aminteste despre român, cînd apar ca peșterii la oaste în frunte cu prințul Ramun, ai Kriinhildi, se vorbește despre ei ca de „un stol de păsări sălbatice”, tocmai pentru că au această înfățișare războinică. Nu vreau să mai spun că majoritatea cuvintelor noastre care astăzi nu mai au sens militar, aveau cîndva un sens militar, cuvinte foarte importante, moștenite, foarte direct de la soldații romani, — lasă că nici dacii nu erau oameni prea blînzi. Cu alte cuvinte, nu este vorba de un popor care istoricește ar fi stat de parte ca într-o reprezentare în care s-a ferit să se amestece. Acest lucru se simte istoricește foarte clar din momentul cînd de acum există documente. Știm ce au făcut românii din sudul Dunării, la periferiile imperiului bizantin; știm cu cît au contribuit acolo ca să-i apere propria soartă, — au făcut-o pentru ceva și o să spun imediat pentru ce. Dar în orice caz, au fost extrem de activi.

Extrem de activi au fost, de asemenea, o dată cu înființarea primului stat independent, la nordul Dunării și, de atunci fără nici un fel de întrerupere și pînă în zilele noastre, românii au fost în permanență angajați în istorie, și nu angajați așa, subiectiv, ci dornici să-și mențină drepturile pe care le cîștigaseră, drepturile asupra vetrei pe care ei o considerau a lor, drepturile asupra bunurilor pe care le agunau etc.

Cu alte cuvinte, este vorba de un sentiment profund al realității; spațiul în care trăiau, lumea în care trăiau românii, nu avea niciun fel de teritură de transpunere a ci dincolo; românii au fost așa de legați de pămîntul lor și de viața lor, încît și ceea ce era oarecum dincolo căutau să aducă dincolo. Aduceau și aminte de „Miorița”, cînd ciobanul „în dosul stîinii, ca să se audă cîinii” și să vină la el oile”. El nu se poate despărți de această lume și această lume nu este metafizică, ci este o lume reală, o lume pe care el o considera valta sa, și în primul rînd trebuie să înțelegem prin aceasta cununa Carpaților și cu rîurile care izvorăsc de acolo, cu Dunărea, ș.a.m.d. inclusiv posibilitățile lui de deplasare într-o parte sau alta.

Acest spațiu, specific omnesc ca valta construită și apărută cu dirigența, a fost în permanență centrul pe care a durat viața poporului român și caracteristica psihologică fundamentală a lui este dragostea față de acest spațiu, dragostea care putem s-o vedem chiar din această frumoasă baladă de care se vorbește așa de mult, „Miorița”, pentru că ceea ce are în realitate ca o caracteristică fundamentală este dragostea față de viață. Moartea, în această povină frumoasă, în a ceea cîntec celebru, nu este circumscrișă în jurul vieții, ci este scrisă în viață, ca o necesitate inevitabilă; dar viața este considerată ca bunul suprem în ultimă instanță. Nu înseamnă însă că de aici am putea trage concluzia că românii au căutat cu orice preț și în orice împrejurări să-și apere viața individuală. Dimpotrivă, eu să dau un singur exemplu, la un moment dat Horia și-a dat perfect seama că bătălia contra împăratului este pierdută, — și asta după faimosul armistițiu făcut de Cloșca fără învoirea lui Horia, — că împăratul îl trăgea pe sfoară ca să cîștige timp și să-și aducă noi oști pentru ca să poată definitiv îneca în singe răscoala. După

acad.

MIHAI BENIUC

acad.

MIHAI BENIUC

gică cu metodele și mijloacele ei, fără a reduce fenomenul psihic la biologic; deci fără a biologiza, după cum nici psihologul nu-i este permis să psihologizeze, să reducă totul la psihologie.

Psihologia, ca știință interdisciplinară, se situează în sectorul științelor naturii și face legătura între psihologie și științele naturii, după cum la alt sector psihobiologia se leagă de științele sociale.

Mi se pare că este un demers înșelător, ce va deruta în viața cercetării la această direcție. În sfîrșit, cred că psihobiologia este absolut necesară pentru medicina modernă care trebuie să accepte și să devină capabilă de psihologie, pentru că psihologia este absolut necesară și psihicului dominant — ca și sic așa — de animal, care vede toate problemele bolii umane per și simple de pe fenomenul psihic strict, adică concepția zoologică a medicului la fața omului, trebuie combinate. Psihobiologia modernă ne oferă posibilitatea de a schimba această optică zoologică.

În ceea ce s-a spus înaintea mea lini uprează sarcina nu tocmai ușoară pe care am acceptat-o de a vorbi despre specificul psihologiei populare noastre; dacă aș fi vorbit numai despre specificul psihologiei române ar fi fost desigur mult mai simplu.

Dacă ne-am imaginat o cătușă stîrșită prin care dintr-o dată ceea ce noi am instituționalizat în acad mulțime de ani de care vorbea Popescu-Neveanu, amuzant, ar dispărea limba, monomentele, tot ceea ce cu alte cuvinte, înțelegem viața noastră și dintr-o dată s-ar naște copii peste tot fără să mai fim noi de fapt ca să-i lăvășim, să le predăm ceva, am ajunge din nou la starea biologică primară de care am pornit în ciuda apăsătorilor — ca să zic așa — specific umane, biologice, de a deveni oameni.

Cu alte cuvinte, există un specific strict omnesc, moștenit social-istoric. Spre deosebire de celelalte ființe vii, în afara de înșelările noastre de științe biologice, care se mențin desigur, noi mai avem și acest mare avantaj de a prelua dintr-o dată — desigur cu tradiții multă, — o înșelătoare moștenire istorico-socială. Aceasta și de înșelări de fapt și omul, și omnia care trebuie să caracterizeze pe om.

Fiecare și dacă nu ținem seama de acest specific, se este foarte greu să abordăm problemele psihologiei umane din cadrul biologic și mai în special psihologia acuma sau altădată care populează. Dacă ne-am gândit că ar fi foarte simplu să luăm ca model de psihologie și relațiile cu mediul, cu starea și de la înșelări și preluăm prin învățare, prin educație, de la mediul social, am vedea că pe cea parte și ceea ce este omul, cu înșelările noastre psihice este constituită din componente pe care le-am preluat de la înșelările noastre, și nu numai de

la mediul nostru propriu-zis, ci de la întreaga omenire.

Fiecare dintre noi vorbește limba românească care acum o mie și ceva de ani era deja constituită, dar care la rîndul ei se trage dintr-o altă limbă, împreună cu altele și care ea însăși este numai o fiică a unei limbi și mai vechi, — ca să vorbesc numai de această excepțional și fundamental mijloc de comunicare între oameni. Noi n-am fabricat această limbă și foarte puține cuvinte mai putem noi adăuga, fără ca să ne compromitem. Iată ce se moștenim. Adăugăm cuvinte tehnice necesare, ș.a.m.d., însă în linii mari acest instrument de comunicare între oameni noi îl preluăm ca atare; și nu preluăm numai asta, preluăm și altele, și altele; ca să zicem așa, noi trăim în lucrurile înăstărilor.

Întind seama de acest fapt nu putem să ne apropiem problema specificului psihologic al unui popor fără să ne gândim bine la dezvoltarea sa istorico-socială, deoarece psihologia umană popor este în ultimă instanță un produs istorico-social. Nu că n-ar continua să existe ființa biologică! Fără aceasta viața nu mai are nici un rost, nici n-ar putea să existe viața. Dar acest produs istorico-social care este caracterizat de o populație, un grup de oameni, o clasă ș.a.m.d. Studierea lui însă este foarte dificilă și se pune problema cum poate fi abordat acest subiect.

Nu, fiind facem psihologie, ne ocupăm în general cu comportamentul omului, cu felul cum manifestă el relațiile cu mediul, cu starea și analizăm propria noastră constituție care, în realitate, nu este altceva decît analiza comportamentului, analizăm ce spune omul care în realitate nu face decît să se comporte într-un anumit fel față de noi, se mărturisește anumite lucruri, și din această analiză să-i constituim — ca să zic astfel — profilul psihologic.

În același timp, cred că psihobiologia oferă un cîmp extrem de interesant de probleme teoretice și de investigație în sectorul biologic general, pentru că ele se pun și pe scara animală, pînă unde detectăm fenomene de viață psihică.

În ceea ce s-a spus înaintea mea lini uprează sarcina nu tocmai ușoară pe care am acceptat-o de a vorbi despre specificul psihologiei populare noastre; dacă aș fi vorbit numai despre specificul psihologiei române ar fi fost desigur mult mai simplu.

Dacă ne-am imaginat o cătușă stîrșită prin care dintr-o dată ceea ce noi am instituționalizat în acad mulțime de ani de care vorbea Popescu-Neveanu, amuzant, ar dispărea limba, monomentele, tot ceea ce cu alte cuvinte, înțelegem viața noastră și dintr-o dată s-ar naște copii peste tot fără să mai fim noi de fapt ca să-i lăvășim, să le predăm ceva, am ajunge din nou la starea biologică primară de care am pornit în ciuda apăsătorilor — ca să zic așa — specific umane, biologice, de a deveni oameni.

Cu alte cuvinte, există un specific strict omnesc, moștenit social-istoric. Spre deosebire de celelalte ființe vii, în afara de înșelările noastre de științe biologice, care se mențin desigur, noi mai avem și acest mare avantaj de a prelua dintr-o dată — desigur cu tradiții multă, — o înșelătoare moștenire istorico-socială. Aceasta și de înșelări de fapt și omul, și omnia care trebuie să caracterizeze pe om.

Fiecare și dacă nu ținem seama de acest specific, se este foarte greu să abordăm problemele psihologiei umane din cadrul biologic și mai în special psihologia acuma sau altădată care populează. Dacă ne-am gândit că ar fi foarte simplu să luăm ca model de psihologie și relațiile cu mediul, cu starea și de la înșelări și preluăm prin învățare, prin educație, de la mediul social, am vedea că pe cea parte și ceea ce este omul, cu înșelările noastre psihice este constituită din componente pe care le-am preluat de la înșelările noastre, și nu numai de

la mediul nostru propriu-zis, ci de la întreaga omenire.

Fiecare dintre noi vorbește limba românească care acum o mie și ceva de ani era deja constituită, dar care la rîndul ei se trage dintr-o altă limbă, împreună cu altele și care ea însăși este numai o fiică a unei limbi și mai vechi, — ca să vorbesc numai de această excepțional și fundamental mijloc de comunicare între oameni. Noi n-am fabricat această limbă și foarte puține cuvinte mai putem noi adăuga, fără ca să ne compromitem. Iată ce se moștenim. Adăugăm cuvinte tehnice necesare, ș.a.m.d., însă în linii mari acest instrument de comunicare între oameni noi îl preluăm ca atare; și nu preluăm numai asta, preluăm și altele, și altele; ca să zicem așa, noi trăim în lucrurile înăstărilor.

ROMÂNUL, PE CÎT SE ȘTIE, ÎNCA DIN TIMPURI — CA SĂ ZICEM ASA — NEDEFINE ÎSTORIC, ESTE SOCOTIT CA UN OM CARE SE ANGAJEAZĂ.

În Cîntul Nibelungilor se aminteste despre român, cînd apar ca peșterii la oaste în frunte cu prințul Ramun, ai Kriinhildi, se vorbește despre ei ca de „un stol de păsări sălbatice”, tocmai pentru că au această înfățișare războinică. Nu vreau să mai spun că majoritatea cuvintelor noastre care astăzi nu mai au sens militar, aveau cîndva un sens militar, cuvinte foarte importante, moștenite, foarte direct de la soldații romani, — lasă că nici dacii nu erau oameni prea blînzi. Cu alte cuvinte, nu este vorba de un popor care istoricește ar fi stat de parte ca într-o reprezentare în care s-a ferit să se amestece. Acest lucru se simte istoricește foarte clar din momentul cînd de acum există documente. Știm ce au făcut românii din sudul Dunării, la periferiile imperiului bizantin; știm cu cît au contribuit acolo ca să-i apere propria soartă, — au făcut-o pentru ceva și o să spun imediat pentru ce. Dar în orice caz, au fost extrem de activi.

Extrem de activi au fost, de asemenea, o dată cu înființarea primului stat independent, la nordul Dunării și, de atunci fără nici un fel de întrerupere și pînă în zilele noastre, românii au fost în permanență angajați în istorie, și nu angajați așa, subiectiv, ci dornici să-și mențină drepturile pe care le cîștigaseră, drepturile asupra vetrei pe care ei o considerau a lor, drepturile asupra bunurilor pe care le agunau etc.

Cu

III

UN COLOCVIU DE PSIHLOGIE

Ne antropologi și de etnografi, de psihologi ș. a. m. d. putem să ne mulțumim cu schițe asupra istoriei poporului român.

Este evident, cum se observa și în prima comunicare, a academicianului Milcu, că există o universalitate a naturii umane; toți oamenii sînt în esență aceiași! În esență! Totuși Socrate se distinge de elevul său Platon, și stoicii spuneau că întreaga lui ființă socratică; de aceea ei și negau existența universalului; și spuneau că există o socraticitate care se suprapune pe umanitate; deci avem o dialectică a universalului, a particularului și a singularului, și nu putem să negăm niciuna din aceste laturi fiindcă în felul acesta am mutila realitatea. Psihologia este o știință, ea are legi, deoarece diferitele procese psihice se alcătuiesc conform legilor; totuși fiecare dintre noi este diferit de ceilalți.

Desigur că popoarele n-au existat întotdeauna, națiunile în special; națiunile s-au ridicat chiar în trecut foarte apropiat, de la Revoluția Franceză; conștiința națională nu exista mai înainte decît în germen, iar astăzi, după cite știți, se naște o conștiință specială, o conștiință socialistă.

Este indivizibil și popoarele participă la natura universală a umanității, ele au specificul lor și în decursul timpurilor s-au format popoare cu caractere diferite; complementare, dar diferite. Nu este întâmplător că, de pildă, numai în două țări s-a creat în decursul istoriei, o logică. S-a creat în Grecia, într-un mod eminent, și spune surveran, și într-un mod mai puțin dezvoltat în India. În alte părți nu s-a creat. Nu pentru că poporul grec și poporul indian ar fi fost bătute cu o natură specială, nu pentru că ar fi existat un „miracol grec” — deși într-un sens există un „miracol grec” — dar pentru că structura biopsihică, pusă în anumite condiții sociale determinate, a favorizat această dezvoltare însemnată pe care o constituie poporul grec, purtător al acestui dezvoltat miracol, în sens calitativ.

Popoarele, desigur, participă la universalitate; aceasta le permite, din feridre, să se înțeleagă și să constituie o umanitate, însă popoarele nu își sterg propria lor particularitate, ci și-o mențin. Frumusețea universalității constă nu din abolirea particularității, ci dimpotrivă tocmai din însumarea fericită a diferitelor particularități.

Poporul român are caracteristicile lui. Nu le-a moștenit în mod inexplicabil, misterios; și le-a creat el însuși. Fără să intra într-o polemică pe care a schițat-o nev. academicianul Benicuc, sînt locuri de acord cu el și cu poporul român și-a creat el, prin muncă lui de zi cu zi, prin logica sa naturală și prin contactul cu celelalte națiuni, un specific propriu. Acest specific, după modesta mea părere, există. Deși calitatea de a înclina spre soluții raționale, de a apela la special rațional, este proprie fiecărui popor, — deoarece omul însuși este definit ca un animal rațional, — totuși ea consider că poporul român are în componența lui publică aceste calități de măsură, de omnicie (cu vîntul omnicie nu există în nici o limbă, în nici un caz în nici o limbă neolitică), de „rațional”, de „raționalism”, în sensul că nu îi place misticismul, mîlă practică, ci căută soluții practice care sînt în conformanță cu realitatea.

Poporul român are o mare înclinație și o mare înclinație spre a se înclina cu natura. Doina, dimisurile lui, exprimă acest caracter unitar, dar foarte complex al poporului român. Deci, poporul nostru are caracteristicile lui și aceste caracteristici evidente că nu sînt create din toatăsă, ci s-au creat prin muncă lui; astăzi, în condițiile noi, în condițiile creării societății socialiste, s-au dezvoltat condiții deosebit de favorabile, potrivite, pentru că poporul român și-a creat potențialitățile lui. Și aceasta se vede, dacă studiem țara de la un capăt la altul, în creșterea pe care le are, și se vede în creșterea lui științifică, artistică etc. etc.

Astăzi, poporul român se înclină spre a-și propriu lui particularitate, în creșterea unei civilizații universale, în care el aduce specificul lui.

Poporul român este un popor deschis la influențe, la contacte, acest lucru l-a arătat istoria lui. În secolul trecut, înclina spre toate contactele, toate experiențele pe care le a avut în relațiile cu alții, în propria lui structură.

Poporul român într-adevăr a trăit în condiții foarte grele; a fost necesar ca în anumite împrejurări să se folosescă de opunitățile pe care le-a dat-o, cum rice Eminescu, „Măia sa cadavru”. Dar aceasta nu înseamnă fugă de fapt, ci dimpotrivă a însemnat luptă sub formă de luptă, luptă cu poporul român a putut să-și deruleze în mod deosebit personalitatea, personalitate care se dezvoltă și astăzi, care trece pe un plan superior prin construirea socialismului, care permite valorificarea maximă

a tuturor energilor. Dar fiindcă a fost vorba de „omul secolului al XX-lea”, subiect pe care nu l-am atins încă deplin aici, colocolviu a avut un caracter interesant și spontan iar participanții, deși nu s-au intrunit între ei, au atins totuși probleme foarte interesante; de pildă, tovarășul Ioan Vlăduțiu a adus unele date asupra creației noastre; și înfățișat această dialectică a tradiției și progresului. Dar fiindcă a fost vorba despre „omul secolului XX”, ați văzut în primul rînd că problema depășește granița psihologiei.

Trebuc să spun din nou că psihologia este o știință vastă și complexă, de o enormă importanță, cum a reieșit și din cele spuse de tov. prof. Neveanu și academicianul Benicuc, ca și nu mai vorbesc de expunerea acad. Milcu.

Așa că, fiind vorba de omul secolului al XX-lea, fără îndoială că acest om există, se simțetează sub ochii noștri, la noi în țară, într-un regim socialist unde sînt descătușate toate energiile; acest om al secolului XX (înțelegem un umanism mai larg decît a fost umanismul Renașterii), un umanism în care socialul joacă un rol foarte important și care permite și descătușarea psihicului uman. În acest umanism, fără îndoială că nu putem ignora anumite componente.

Din compoziția omului modern, al secolului XX, nu poate să lipsească latura științifică-tehnică. Testeji noi sistem oameni care am pășit la cucerirea cosmosului. Științele naturii și științele tehnice joacă un rol fundamental și fără îndoială că această latură a activității umane trebuie să ocupe un rol fundamental. Un om care ar neglija informația de ordin tehnico-științific nu ar putea participa la un umanism modern. În același timp însă, desigur că mai sînt și alte valori, sînt valorile psihologice, valorile etice, care joacă un rol fundamental.

Fiecare popor aduce propria lui viziune care se încadrează în viziunea universală. Fără îndoială că problema pe care am enunțat-o nu a fost epuizată, însă colocolviu a adus lucruri extrem de interesante.

Simpsonianul s-a desfășurat plin de la universal, trecînd la mai particular și ajungînd în fine la un particular mai concret, poporul român, și la particularul pe care îl relevă astăzi societatea noastră.

conf. univ. P. POPESCU-NEVEANU

doctor IOAN VLĂDUȚIU

Toate trecerile sînt foarte grele. În contextul discuției noastre cu am fost situați pe un anumit pod; însă în știință, podurile nu sînt chiar așa de confortabile. Uneori sînt reduse la dimensiunile unui cablu. Intervine în această situație și o anumită dramă. Tovarășul pregădit m-a definit aici în calitate de psiholog pur! E nevoie, însă să definim un fenomen psihologic care rezultă din biologic și social. Eu totuși aș căuta să găsesc un psihologic-psihologic, care nu este cu totul reductibil nici la biologic-pur și nici la social-pur.

În științele de graniță — și psihologia este prin definiție o știință de graniță — există ceva din frîntimintă discontinuității în continuitate și niciodată nu știți pe ce versant să te situezi, nu pentru a cerceta — căci cercetarea, pe orice versant, este valabilă și elucidă — o anumită latură de determinare, ci pentru a surprinde esența specifică.

Pentru a putea totuși să delimităm și să surprindem ceva, trebuie să punem întrebările de rigoare: ce este în om fiindcă eu consider că premisa oricărui studiu psihologic este antropologia, deci ce este în om biologic și ce este social?

Desori se vorbește despre biologicul uman în termeni generali biologici. Modelul funcțiilor interne ale omului este dobîndit în mod firesc și cu certărități rezultate, prin cercetările critice făcute pe animale, care nu sînt permise și nu pot fi realizate pe om. Și atunci, s-ar pare că biologia se prelungește mergînd pe scara filogenetică și în persoana umană, în absoluta ei autenticitate.

Desigur, omul este o prelungire a naturii, el rezumă toată dezvoltarea filogenetică anterioară în logica structurii sale. Însă credem că aici, pe linia celor expuse de acad. Milcu ar trebui să se țină seama de caracteristica determinării biologice umane.

Cîndva Engels a primit o scrisoare în care era rugat să arate pînă unde este omul biologic și de unde începe să fie social. Engels îi da un răspuns care reușește să ne lămurească asupra a ceea ce este natura biologică umană. Engels răspunde că chiar organizarea somatică a omului — mișcările și picioarele, dilatarea toracică, lobii cerebrale anteriori, dînt-un anumit punct de vedere chiar și aparatul digestiv, și chiar angajarea funcțiilor organice în relații secundare mediate (cum sînt cele ce privesc emoția) au suportat o anumită determinare social-istorică cu efecte ce s-au transmis ereditar, astfel încît, chiar la naștere, este foarte greu să se discrimineze în ființa umană ce este biologic-pur și ce rezultă din social-istoric. Copilul este definit de Pieron „candidat la omenie”, nu încă om, dar nici animal; propriu-zis el are o structură, o organizare fizică în care s-a imprimat această multiseculară existență socială; este prin urmare o natură modificată, adevărată unei existențe instrumentale și unui sistem de comunicare, și tocmai de aceea la copil cuvîntul permite binecunoscutul miracol, — fiindcă sînt deja preparate circuitele, legăturile pentru ca să se poată colecta și condensa informații și regula de la nivel superior comportamental, fapt imposibil de pildă la un papagal.

Prin urmare, biologia omului, nici la naștere și nici mai departe, nu este biologică în general, ci este biologică umană. Și mai departe mergîndu-se în evoluția psihică, cu toate achizițiile, cu toate constituțiile de organe, de aptitudini, structuri, sistematizări, reorganizări, etc. etc. pînă la sfîrșitul desprindere a concepției despre lume și viață, pînă la cele mai elevate stări spirituale, totuși, participă procesualitatea fiziologică, pentru că alfel decît prin ea, relația psihică nu se poate efectua. Nu putem deci fragmenta, nu există nivele unde încetează biologia. Ea este permanentă însă cu menținerea de particularitate pe care am ținut s-o fac.

Socialul este în genere un sistem de interacțiune, o structură supraordonată, care nu se reduce la elementele componente, este o realitate cu o dezvoltare proprie și cu o serie integrată de legi, care sînt de alt nivel decît legile psihicului uman. Dar ce este social în omul individual?

Socialul în om rezultă dintr-o anumită modelare a vieții lui, dintr-o adaptare structurală și funcțională care îl transformă pe candidatul de om în om, prin aceea că îl prinde în sistemul determinărilor sociale, inițial constructiv, apoi activ, omul autodeterminîndu-se, adică constituindu-se ca subiect, ca personalitate. Ceea ce era constructiv devine inițial factor interiorizării tipurilor de acțiune și modalităților relaționale sociale și astfel omul se echivalențează pe sine cu funcția de membru al societății, el participă activ la creație, acțiunea fiind termenul mediu, modalitatea universală de existență a psihicului. Și atunci, nu se poate discuta despre o anumită corelație între biologic și social, în termenii limbajului social, în care a devenit determinat.

Poate în legătură cu aceasta putem să înțelegem mai bine principiul fundamental enunțat de Marx că esența umană constă în ansamblul relațiilor sociale. Însă în legătură cu această idee uneori se stabilește o echivalență în termeni care nu sînt suficiente de clari. Adică cum: om—societate? Fapt este că esența omului ca personalitate, într-adevăr, și se constituie în relații sociale, din afară; însă el nu este echivalent cu ansamblul relațiilor sociale. El este un punct de intersecție a relațiilor sociale, care îl constring, al cărui purtător devine, al cărui reprezentant activ și original cu timpul este. Și din acest punct de vedere, sigur că este foarte interesant de cercetat corelația dintre termenii „om” și „societate” și individual în structura personalității, sub raportul cercurilor de determinare, mai largi, mai restrinse și strict personale legate cu drumul parcurs în viață de fiecare și de acțiunile indeplinite. Fiecare este om, în genere, e produsul unui anumit mediu național, al unei societăți, al unei anumite grupări regionale, este, în fine, el însuși individualitate, entitate irepetibilă, datorită faptului că accidentul zosterii sale fizice și accidentul deplasărilor sale pe orbitele vieții sociale, nu poate să fie la doi indivizi identic. În constituirea personalității intervin, cu o participare tot mai accentuată condițiile interne. Condițiile ereditate pot fi identice, ca la doi gemeni monoziși, și condițiile externe sociale pot fi aceleași și totuși gemenii pot să se diferențieze, caracterial datorită pozițiilor, atitudinilor care li se imprimă și pe care ei le adoptă. Odată

formată o atitudine, ea influențează toate celelalte influențe și dezvoltarea caracterului dobîndite de un curs aparte.

Aș vrea să profit de această împrejurare și să enunț o ipoteză privind logica determinării sociale a omului.

Observăm că între structura societății, definiția de știință noastră marxistă în primul rînd prin modal de producție, și structura personalității omenești, este un raport de similitudine, cred eu, pentru că ea reprezintă linia determinării social-istorice a omului. În societate distingem forțele de producție, relațiile de producție și celelalte relații suprastructurale, în om distingem o linie a spiritualității, a operatorilor transformative și-zate, prin urmare corespondența cumva cu ceea ce înseamnă forțele de producție și linia caracterului, a sistemului relațional, a atitudinilor. Nu cred că trebuie tratată mecanic problema, însă mie mi se pare că aceste două dimensiuni, considerate în existența lor majoră social-istorice și în aceea moștenită în persoana umană, individuală, reprezintă un proces de constituire constructivă intersubiectivă, evident în primul rînd de la social la personal. Din acest punct de vedere putem să abordăm, cred eu, problema omului socializat al XX-lea.

Ce înțelegem în acest social XX? Se produce un proces de densificare a condițiilor sociale; mijloacele sociale este mult mai accesabile și pătrunde mult mai adînc. În secolul XX s-a alcătuit o societate proprie-zis mondială, cu mijloacele mijloace de comunicare și de intercondiționare, lichidîndu-se ultimele rămășițe de izolare. Societatea condiționează viața omului sub toate aspectele și mult mai mult decît altădată. S-a produs în acest sens, dacă este să vorbim global, o revoluție tehnico-științifică, care este surprinzătoare, datele statistice arată că la fiecare 15 ani cantitatea de informații de care dispune omenirea se dublează, ceea ce mai înainte, în antichitate și în medievalitate se producea la fiecare 1500 de ani. Prin urmare, pe plan general ce se va întâmpla? Există o tendință de socializare tot mai mare, dar această socializare înseamnă o mai mare dependență de starea de spirit a grupului, de fenomenele psihice colective, pentru că totuși determinarea economică prin bază a individului, nu este doar directă, ci este mediată, prin relații și prin stări de spirit colective, prin conștiința socială, toate contribuind la modelarea conștiinței individuale. Revoluția socialistă a schimbat radical condițiile existenței sociale pentru o treime din umanitate.

În epoca noastră se confirmă ideea lui Binet, care făcea distincție între vîrsta cronologică și vîrsta mentală, și se constată nu doar informațional dar și operațional, că astăzi copiii sînt cu un an înainte față de copiii de acum 30 de ani. Mai concret, un copil de 6 ani din 1966 este nu numai informațional — fiindcă informațional este mult mai departe —, ci din punct de vedere al potențialului intelectual, a posibilităților lui de operare verbal-logică, la nivelul unuia de 7 ani de la începutul secolului.

Dacă luăm însă problema relațională, caracterială, aici situația nu este identică pe planul etic. Aici sînt două epoci, pentru că în țările care păstrează o modalitate de existență socială tradițională cu antagonism între relațiile forțelor de producție și cele sociale, fenomenul de instrăinare — a se vedea literatura modernă de proveniență occidentală — nu se remediază și se accentuează din ce în ce mai mult. Aceasta crează o perpetuare a acelei tradiții faustiene a destrămării personalității în două direcții: omul este străin de sine, tînetul din alte părți devine sau conformist sau exhibiționist original; este o spargere a personalității, tocmai datorită unei caracteristici între capacitate și caracter.

În lumea noastră socialistă, în țara noastră socialistă, societatea mondială, este vorba de construirea unei personalități omenești, caracterizată în primul rînd prin unitate. Este o unitate în diversitate, pentru că totuși dezvoltarea personalității este necesar multilaterală, adică o pluralitate de dispoziții comportamentale și caracteriale, înseamnă multilaterală. Ea vrea să mă refer la ceea ce înseamnă tradițional „omul întreg”. Acest om întreg în care există un acord între linia morală și oarecare, între vorbă și faptă, cred că se realizează din ce în ce mai mult în lumea noastră și el, dintr-un deciderat al trecutului, devine un prototip general valabil. La nivel este conștientizarea de sine înseamnă și conștientizarea a ceea ce înseamnă condițiile sociale și evoluția noastră socială.

Acum se produce, în acest proces de salt istoric — care rezultă din două decenii — o reevaluare a tuturor resurselor noastre din trecut; de aceea sentimentul național este așa de puternic și înnoștat de linia constructivă socială și umană, acum s-a produs o mutație exponențială și cu calitate de conștientizare și cu răsunet istoric că trăiesc în această epocă; în două decenii, din punctul de vedere al evoluției psihomorale a omenirii, în România Socialistă, s-a parcurs un drum progresiv, esențial fiind conștientizarea de la motivarea strict individuală la motivarea socială, de la individualism la colectivism — s-a parcurs un drum cum cred că, dacă ar fi să luăm dimensiuni din trecut istoric, nu s-a parcurs anterior nici în cinci-șase secole.

Îmi revine sarcina de a prezenta câteva aspecte generale ale procesului dialectic ce are loc în societatea socialistă, între tradiție și înnoirea în cultura populară și legătura lor cu psihologia colectivității.

Realitatea socială contemporană modul de trai, cultura noastră populară în ansamblul ei, păstrează însă ca într-o arhivă viu, un patra spusă, bogate valori materiale și spirituale, rod al talentului creator al poporului nostru, al încreșterii și spiritualității sale de invenție.

Cultura populară românească contemporană se profilează pe suportul cultural tradițional, cauză de bogată și variată, profundă-se din tradiție tot ceea ce este valabil, tot ceea ce are valoare, tot ceea ce are adăugit sau valori patrimoniale culturii noastre socialiste.

Referindu-se la tradițiile de vîrstă ale poporului nostru și la științele acestuia, în expunerea la Congresul cooperativelor agricole de producție, tovarășul Nicolae Iorga, în preocupările căruia, după cum se știe, etnografia a ocupat un loc de seamă și care, în cel de-al patrulea deceniu al secolului nostru, a scris un studiu consacrat neajmicit subiectului despre tradiție și inovație în artă. Însă, în acea vreme, Nicolae Iorga scria sublinia trînsă legătură existentă între tradiție și înnoire.

Tradiția și înnoirea, arăta Nicolae Iorga, — nu sînt două lucruri deosebite, ci același lucru, în momente deosebite și în condiții care nu se aseamănă”. Iorga vedea deci tradiția și înnoirea ca două aspecte ale aceluiași profil.

Folclorul, creația populară în ansamblul ei, constituie un izvor de cunoaștere a bogățiilor spirituale și materiale din trecutul și prezentul unui popor.

Cultura populară constituie în același timp și un izvor de inspirație pentru creația artistică contemporană. Mi-aș îngădui să relev că cele mai reușite forme ale creației plastice populare, fie că e vorba de lucrări în lemn, piatră, os, metal, fie că e vorba de ceramici, țesături, ca și celea ale creației populare orale — cîntecele, jocurile și dansurile populare, — toate au devenit surse trinitice de inspirație pentru creații contemporane.

Cu mijloace de exprimare specifice vremurilor noastre, fîntorii de frumos încearcă astăzi pe plan spiritual sau al redării plastice să îmbogățească patrimoniul culturii noastre socialiste, folosind minunatele nestemate ale culturii noastre populare.

Valoarea creației populare nu se mărginește însă numai la latura sa estetică, ci așa cum foarte bine sublinia tov. academician Athanasie Joja, ea are și un rol etic și un rol psihologic.

Cunoașterea cororilor culturii noastre populare ne ajută să înțelegem mai adînc însăși ființa poporului nostru, înaltele sale calități artistice și morale.

Ne sînt dragi, ne sînt scumpe domocele și cîntecele de joabie, baladele eroice și baladele haiducești, cîntecul mucicioroșii, pentru că de pe evocă trecutul zăret pînă de luptă, al străbunilor noștri; pentru libertate, pentru o viață mai bună, ne evocă lupta pășierilor noștri pentru crearea unei vieți ferice. Dragostea de viață, de muncă, încrederea într-un viitor luminos, străbat cu putere cîntecele noastre, baladele și poeziile pe care le-a creat faustul creator al secolului nostru. Opelele minunate făurite de strămoșii noștri, transmise pe cale orală, sau ca elemente de cultură materială, se bucură astăzi în societatea socialistă de o prețuire cu totul deosebită. „Partidul nostru, societatea socialistă — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntul său de deschidere la sesiunea solemnă, consacrată Sărbătorii centenarului Academiei Republicii Socialiste România, — cultivă respectul față de tradițiile cul-

turei înaintate și totodată dorința creatorilor de a le dezvolta, de a le depăși. Noi, comunistii Nicolae Ceaușescu, în continuare, — fîntorii noștri și comuniste sprijiniți de noi — ceea ce a creat mai de preț omnia de-a lungul veacurilor, continuăm și ducem mai departe linia progresului istoric, fîntorii prin lupte, prin eforturi și sacrificii de popor”.

Cultura populară în toate manifestările ei, este o parte integrantă a culturii noastre socialiste. Ca formă a conștiinței sociale, folclorul este un fenomen viu, dinamic, în continuă prefacere. El se adaptează la cerințele spirituale actuale, înbrîncînd forme concrete corespunzătoare condițiilor de viață materiale și spirituale caracteristice epocii pe care noi o trăim.

Să luăm un exemplu: cîntecul popular, de pildă, dă posibilitatea fiecăruia dintre interpretii săi să aducă înnoiri, creații pe care îl execută, să respecte tradiția sau să o înnoveze. Povestitorul de basme, adaugă și împletește în șirul povestirii, numeroase elemente noi, caracteristice modului de trai din zilele noastre. O serie de elemente, cum sînt telefonul, radioul etc., apar din ce în ce mai frecvent în povestirile care altădată cuprîndeau numai elemente arhaice.

Creația folclorică ca atare se caracterizează prin puterea sa de a merge în pas cu viața pe care o reflectă, prin puterea de a adăuga noi valori, corespunzătoare unor noi epoci. În acest sens, creația folclorică, cultura noastră populară în ansamblul ei, devine un factor activ al dezvoltării culturii noastre socialiste. Semnificativ pentru epoca noastră socialistă este faptul că procesul de înnoire al tradiției a cuprins astăzi toate laturile culturii spirituale și materiale ale poporului nostru. Pe de altă parte, o altă caracteristică a legăturii dintre înnoire și tradiție în societatea noastră socialistă îl constituie faptul că transformările au loc într-un ritm rapid, mult mai rapid față de transformările care au avut loc în societățile anterioare.

Socialismul a creat condiții cu totul deosebite pentru progresul culturii, pentru pătrunderea culturii în sînul maselor largi populare, pentru formarea unei noi mentalități, a conștiinței socialiste, condiții care contribuie în mod substanțial la formarea unei noi psihologii.

În acest sens trebuie menționat în primul rînd conținutul nou al raportului dintre orăș și sat, iar în al doilea rînd faptul că mijloacele tehnice moderne de răspîndire a culturii, cum sînt radioul, presa, televiziunea, pătrund cu repeziune pînă în cele mai îndepărtate sate ale țării. Nu este deci de mirare că în zilele noastre apar necesități calitative noi de însușire și dezvoltare a valorilor culturale, necesități asupra cărora psihologia colectivității și-a pus puternic amprenta. Îngădui-mi vă rog, așa cum arătam la început, să redau unele fapte care vorbesc cu multă elocvență despre această necesitate. Din noianul de exemple pe care le-am putea da, ne vom referi, la unul singur. În cercetările pe care le-am efectuat în ultimii ani, atît în zonele de munte cît și în zonele de șes ale țării, în Moldova și Transilvania, în Muntenia, Dobrogea și Oltenia, am înfîntat în numeroase cazuri la sîntre, ca un tovarăș nedepășit al ciobanului, radioul cu transistoare. Întrebîndu-l pe unul dintre ei — întrebarea a fost pusă, firește, de fiecare dată — pentru ce și-a adus radioul la stîină, m-a privit oarecum intrigat și, cu multă naturalitate, mi-a răspuns: „Doar trebuie să știu și în lume!”

Fără îndoială că toate mijloacele tehnice moderne de răspîndire a culturii contribuie în mod substanțial la fîntirea unui nou cerc de probleme de interes colectiv, la populația noastră. Ca cercetători de teren, etnograful întîlnesc numeroase fenomene care oglîndesc cu precizie procesul activ ce se petrece între tradiție și inovație, între tradiție și progres. Studiul sociologia obiceiurilor pe viu, adică în desfășurarea lor concretă, în contextul vieții sociale concrete, etnograful pot urmări în profunzime marile lucruri ce îmbrățișează toate laturile vieții: rituale, progresul uriaș ce se petrece în cultura noastră populară. Din obiceiurile străvechi, arhaice, progresul a înfîntat elementele dînuitoare, păstrînd vie doar fenomenele progresiste ale tradiției noastre populare. Ceea ce nu corespunde cerințelor actuale ale colectivității dispore sau se transformă esențial.

Bogăția tradiției noastre populare se continuă însă și prin menținerea unor forme tradiționale de exprimare a creației spirituale, schimbîndu-se aceasta transformîndu-se într-o funcție nouă. Așa de pildă, ca urmare a progresului în cultura noastră populară, o seamă de străvechi obiceiuri și-au pierdut semnificația inițială, rămînd doar ca forme de manifestare ale colectivității și îndeplinind în special funcția distractivă sau „festivă” cum i se mai spune. Ne vom referi în acest sens doar la un exemplu și anume la jocul călășarilor, cunoscut îndeosebi și redat de zeci de ori de televiziunea noastră. Jocul acesta are inițial rolul magic de fecunditate. Astăzi însă jocul ca atare este executat de către echipele sătești numai ca un joc de virtuozitate care exprimă o înaltă măiestrie artistică. În același fel putem să apreciem și schimbarea funcției drașice, al cărui caracter festiv trece astăzi pe primul plan. Asemenea schimbări s-au petrecut și în obiceiurile de iarnă, în unele obiceiuri de nuntă ș.a.m.d.

Sărbătorirea cununii de grîu a constituit, după cum se știe, unul dintre obiceiurile agrare principale. Ea era însoțită de îndeplinirea unei serii întregi de ritualuri magice. Semnificațiile magice ale ritualului cununii de grîu, arădate undeva în negru, vremurilor și-au pierdut astăzi cu totul semnificația și din întreaga desfășurare a acestui obicei, care se practică îndeosebi cu mult fast în înjururile Năsăudului, s-au menținut unele momente care sînt adevărate noile forme de nuntă în societatea socialistă, creîndu-se un nou conținut al textelor ce însoțesc întreaga desfășurare a obiceiurilor.

În condițiile contemporane de dezvoltare a societății noastre socialiste apar și se consolidează obiceiuri care în perspectiva acestuia, o dată cu trecerea acestuia, vor alcătui fără îndoială aspecte tradiționale ale culturii populare românești în epoca construirii socialismului. Multe din obiceiurile care apar astăzi vor fi privite nu peste prea mult timp, ca obiceiuri tradiționale ale etapei pe care noi o trăim. Sărbătorirea recoltei, de pildă, ca și dăm un exemplu foarte viu și foarte recent, care în acest an a constituit un prilej de bucurie și petrecere pentru întregul popor și care s-a sărbătorit în toate regiunile țării, va deveni cu timpul una din sărbătorile care se vor ține cu mult fast de către generațiile de urmași.

Nestematele creației populare își găsesc astăzi, în societatea noastră socialistă, valorificarea pe un plan superior. Ele îmbrăgătesc viața poporului nostru, o înfrumusețează, făcîndu-l să privească cu admirație viitorul luminos pe care i l-a creat societatea noastră socialistă.

Material publicat cu concursul Universității Populare București. (Organizator al colocolviu: CORNELIU IPOD).

ADAM în viziunea omului din sec. XIII (detaliu de artă gotică din „Muzeul Imaginai” al lui André Malraux)

Benedict cobor geamul din
pertea lui. Linistea crease. Si
ista, dupa coitura unde se afla
o troita ascunsa sub streasina
ascutite, se iveri un lung convoi.
Barbajii mergeau in fata si erau
vii, imbracati in negru de sus
pina jos, era un pluton compact,
neutru de uniforme negre, nu
vorbeau, calcau pe o muzica lenta
dar nu era nici un fel de muzica.
Apoi, venea preutul, in negru, ti-
chie neagra pe cap, un sex am-
biguu, potrivit de stat, rasa larza
cu talia foarte sus — era in
genul ochilor din timpul Renas-
terii, care ascundeau trupul fe-
meii chiar de sub stin, onora le
stătea bine atunci și Juliettei și
asta bine astfel, preutul însă
nu venea de loc bine dar el stia
ce stia, așa că tăcând, impunea
respect. In jur copiii de cor, mi-
niaturile abatelui, bine aleși de
el, fraze și ascultării. Pe urmă,
caii negri, vizitii in negru, coi-
cul negru, pereți de sticlă, con-
ciful negru. In sfârșit, femeile;
rochii negre, basmale negre, alt
pluton, cte zece în rând, numai
câte zece, unele tinere, altele bă-
tine, ochii în țărână, bărbia în
palmele minilor drepte.

— Drumul asta, spuse bătr-
nul, nu l-am făcut niciodată.

— Ce te costă să spui că l-ai
făcut, în definitiv, zmbi femeia
tînără. Poți să ne spui orice. Noi
te credem. Noi înghitim orice,
sintem pelicanii. Spune că l-ai
făcut. Ce te costă?

— Acuma nici nu rzi, nici nu
plingi, spuse omul bătrîn. Stai aici
lingă mine și spui: noi. Adică
tu și eu? Voi stăteți noi. Nici
nu știți să muști. Incerți, poate
nici nu vrei, cine mai stă să se
pricăpă. L-am făcut sau nu l-am
făcut! Poate l-am făcut. Nu-i
nimic de greu cum îți se pare ție.
Și nu asta e important. Important
ar fi să te întorci de acolo. —
Abia msesese de două ori din
măr. Mesteca încet. Tropa lăta
totul din gură, înghitea rar, nu
cu efort ci cu multă prudență.
Avea obrajii săpați adnc sub
ochi, în jurul gttului, sub cămășu

cafenie, își înnoase un fular
subțire în felul boem din secolul
dubleului nostru sferd de aer. —
Și important era cînd cutreieram
Santa Monica, vorbește de bule-
vardul care spre sud-vest te du-
cea chiar la Santa Monica. Era
o stradă lungă. Îl vedeam pe Dick
Powel cînd se ducea la tenis și
pe Marion Davies. Pe Mary Pick-
ford am văzut-o cînd nu mai era
tînără, da' se ținea bine, doamne,
bine se mai ținea, era o stea;
cu toate acestea, nu era ca La Jana
pe care n-am văzut-o vie da' era
cea mai mare stea, așa zic cu.
Țin minte bine, ce zici? Țin min-
te barul lui Slopis Maxie de pe
Melrose Avenue și Trocadero și
Clubul Bali și Laurel Canyon pe
unde se mergea la ferme. Asta e
important. Și celelalte pe care le
țin minte, Haysville lui Michel și
Oficiul Hays. Cele mai multe
mii de flămînzii le-am văzut acolo
și cele mai frumoase fete, fete
care fac orice, flămînde foc și
frumose, mii de fomiști care n-au
căpatat niciodată un rol. L-am
văzut, asta e important. Și caru-
selul, cum să știți voi unde era
caruselul? Ajungeai sus, ce roată,
ce învîrtitură, ce urlete, doamne,
cînd erai așa, vedeai cele șapte
lacuzi. Știi unde vin astea?

— Oți de important ar fi să
știi toate astea? strigă femeia
tînără. Si nu mai aveai putere să
alegă alt măr, fiindcă la volan
nu mai era nimeni, locul era gol,
omul dispăruse, umbrele merseser
pe șosorii goase cu furie îngai,
volanul vibra ușor, singur, go-
seaza s-ar fi putut termina oricî-
d în contraforții omii cum de
piatră sau între porții de aramă;
unde era bălăntă asta? Iată, omul
dintre cei care nu fac peze de
motor cînd duc o fată în mașină,
vorbește deșeură asta dăun-
că să se treacă timpul, mătăche
lor tragice și pi le cred cîștior.
agrecția lor: falsă, o-u cîștior
hami în popularitate, țaria nu pot
face proclamații, iama se prefac
că feră polivane, și dacă îi cîștior
umia palnă, se roagă pe de-
sus să-l ierți; că n-avea albul lui

bun, asta e cam ros în coate, la-
lînsă, cald fine oricîm. Iată unul
din ăștia, îl găsești, abia apuci
să-ți dai seama ce-i cu el și îți
scapă, fuge, da, omul de la volan
a fugit. Așa ceva te poate face
să împingi portiera și să sari, și
pe urmă, de sub pătura cu care
te-a acoperit pînă la venirea pro-
curatorului, oasele tale zdrobite și
strige: meritați! Nu știu ce pasare
călătoare, sufletul tău va sta pe
creanga salcîmului din apropiere
și se va uita de sus la milițianul
care încheie procesul verbal pe
capota mașinii, și la ceilalți, ce
final demn, cît de demn trebuie
deschisă portiera și ce demn tre-
buie pășit în gol, și ce demnități
în trupul de dreptul fiecăruia. Și
ce demni trebuie să se fi ridicat
de la mesele lor de scris cei care
crezînd în demnitățile acestuia final
(de numărate ori posibil dar
niciodată "adevărât") și numai
la adevărat ei au propus-o, mai
mult, pentru a o justifica, scrieră
meru alte cărți, din ce în ce mai
demn!

— Unde ești? unde? înapoi,
grăbește-te, alergă înapoi, — în
strîmta încheiere, femeia tînără
zbură neputincioasă zburuți
scurte, așipite opsite în tablele de
fier, cîndul agitat sticla beu-
bău, întelepciunea ei plătuse
la abori de beuții — nu fugi,
legăle, iată ne străvîm, iată po-
ta de aramă, mătăche opsite de
soare, nu fugi, înapoi, vino, nu,
nu, știi că nu ești la, nu ești
un fricos chiar dacă fugi, dar
vino, întoarce-te, ascultă, ascultă
omule, acum mie înțic, ze levit,
ze levit.

— Nu-i nevoie să strigi, spuse
omul bătrîn. Te-am auzit: cînd
de important ar fi să știi toate
astea? Aș vrea să-ți spun și eu,
asta vreau să-ți spun și eu, cînd
cînd este de important să știi
asta sau alta.

— Călește cu o mîntă marele
scapă din poala femeii tinere. A-
leste țara și îl dăru, în anșii
și în care îl înnoase fularul
subțire sub bărbie. Ea mersă

de femelește încet omul bătrîn
spuse:

— Lămură n-ar fi făcut mai
bine, să știi, și Lămură era sin-
gura care știa să mîlînceze mere.
N-am făcut niciodată un film, dar
cît am mai mers, doamne, cît am
mai mers...

Femeia tînără se întoarce către
Benedict și zise:

— Lasă teatrul asta. Aș fi
putut sări, dacă mai intrăzai, să-
ream, totuși... Nui felul tău să
fugi, știi bine acum, nu-i de loc
felul tău să fugi. Atunci?

— N-am fost prea departe,
spuse Benedict.

Omul bătrîn își sprijini palma
de brațul lui.

— Ascultă zise, m-am răzgîn-
dit, cobor. Mă întorc. Cunoșc aici
o indiană, mă amintesc, e un
sat bun. Am mai stat aici, cu
mesele chiar mai mult indieni de-
nici, casele lor stau încăpătoare
și bine închise, e un sat de
bune. Opsește.

— Să te laș la primul post
de control. Găsești mai repede o
mașină înapoi.

— Eu găseșc oriunde repede
o mașină. Lasă-mă aici. Numai la
canalul din Brisbane am văzut
oamenii înșurubăți, poate rămîn
mai mult vreme, n-am stat de mult
la un indian cașir. Stat primii
mii și în străbătura, pe toate,
și asta e important pentru mine,
stat un sat foarte bătrîn. Opsește.

Seri jos, pe un bălăntă piero-
nă, era un salt elastic, aproape
oligant. Nu căru nimic după el,
nici un fel de povară, putea ține
fără grijă mîntă în burzoare.

— Văzînd lungă bălăntă, strigă
Benedict în urma lui.

Omul bătrîn nu-l auzi, ținea
și el cînd din mîntă, vîntul așip
gălău nu mai așip.

— Ce înțelegi de un indian?
bălăntă femeia tînără.

— Un indian este o gară pe-
tră și. Am văzut în sat bălăntă
în Bazar. Lăsa din două sute de
kilograme. Tei galbeni și duri. El
pentruție. Soarele plină cu in-
diani, vîntul pe indieni. Si se
era într-o sat n-a fost cu el. Un-

blă, nu stă, deși indieni îl roagă
întotdeauna să rămîie.

— Umbra, zise femeia tînără.
Apoi, cu disperare și liniște și
încredere, cu buzele și limba și
gingiile arse și peștera gurii sur-
pîndu-se: ascultă-mă, eu stau la
etajul treisprezece. In fiecare zi
ure și cobor treisprezece etaje,
nu sint prea mult, nici măcar
două sute de metri în sus, dar eu
ure și cobor, cobor și ure, mereu
lîful. Apăs pe butonul alb, lîful
vine, nu fac altceva. mă uit
la micile dreptunghiuri de lumină
opacă în dreptul nivelului: unu,
trei, cinci, opt, unsprezece. Mă
uit la micul tablou nichelat unde
sint notate etajele și la scinta
roșie din dreptul fiecăruia, mă
apăsă tavanul cu lumina lui rece
în timp ce lîful urcă sau co-
boră. Ogînda ovală e spartă de
multă vreme. Nici măcar odată
nu s-a întrecut curentul. n-am
rămăsi între etaje niciodată, mura
le se întimplă, mae niciodată. Lî-
ful e foarte bun, sus, jos, fără
greșală. Și obosese, întelegi, stau
moartă de obosală, țara și nu
să mă scotă din lift moartă, e
îngrozitor cînd de obosă stau. In-
telegi, cînd stau moartă treisprezece
etaje. Cineva mi-a sugerat să con-
sult un medic, și era cineva care
nu glumește. Ascultă-mă, dragul
meu, amaci mai de loc spun...
— Care e înteleg, zise Bene-
dict. Uite, eu am avut un coleg
de poală, unul Tătaru Șerol, un
stat în aceeași lucră vînt doi ani
la rîd, semătam pe vernele
avea cu vernele, nu ne dăo-
beam unii de alții și asta se
întimpla cu stăci clasa, eram un
fel de puteră și doi de grămă.
Acum țipă o inginer. Mo-i nici
băut, nici scum, mersurile lui
n-au fost vreunul mări sau mic.
moșle lui mergeau pe piero-
nă, întotdeauna în jurul lui so-
cîndulă deșipăit omul stău
în jurul aceluși note cu care
mășină și în mări sau mic, și
v-a țerău la fustă, n-a pîr-
dită nici un an, a fost dîmă
cu deșeură care se agăuță, țeră,
n-a strălucit în țeră, dar a mers

bine în facultate, alții premianți
în școală nu făcrau parale la
FACULTATE, dar erau dintre
aceștia, deci, întotdeauna pe mij-
loc, el nu mîntăc de cît miezul
plînii, coaja o arunca (nu, dinții
lui sint buni, n-a avut cum să-și
strice dinții, nu a avut cum să-și
de asta, el nu ocolește delîberat
obstacolele, obstacolele îl ocoleș,
și poate în ultima vreme să fi
învățat și el ceva din asta, și cu
siguranță a învățat — doar alt
cît îi trebuie, nu mai mult, bine-
întele — am să-ți spun altă
dată de ce cred asta", s-a întors
cu ceva năi frumos nici urit,
aproape fată, aproape femeie, în
felul asta și mai departe are un
serviciu bun, face eteva sute de
metri pe zi, dus și întors, de
acasă la birou, vede țeră, mî-
năcă înghețată, merge la fotbal.
Auzi, mă lăntășe meroi cu el
și rîde. Se uita la mine și rîde,
întelegi, cu gura plină la urechi,
rîde cînd dă ochii cu mine, pînă
atunci e normal, merge pe stradă
sau vorbește cu cineva. Cînd mă
vede rîde și spune: ce faci mă,
fără țeră, fără exclamație, și
rîde în fel de rîs care poate în-
teresa oare: un rîs cu capul în-
terea umeri — se bucură de mura
pe care am s-o fac mine cînd voi
deșipăi țeră deșeură care azi
nu știu nimic dar știe el totul,
frîmțăți pîră ochii de vînturi
cu mîșip țeră și mări de vînturi
de rădății, mări de gaze țeră,
de rădății, mări de mări în mări
cînd hăimă, la spate, tu buzo-
năc, poate rîde în felul asta
pentru că m-am sperat de pîră
sau de bește pe care le nu de
scotă din toate de acum înainte
sau de opșii pe care nu-i au-
dar în voi avea sau de pînă cu
pîră din omopata de vînturi sau
de țeră care lui îndurează din
cînd în cînd obosă sau de în-
creșteră ce o am în cîi ce-și spun
pîrății mai sau de țeră pe țeră
și dîmă sau de țeră sau cea
de vînt țeră, ce țeră, ar țeră
să-l veni și să-l auzi. Nu știu
cum să te fac să înțelegi, merg
pe cîmă cu o ale mure, mă o mers

asu nu mi-a mers bine în ziua
asta, și deodată îl întinșese pe
Tătaru și el rîde uidelemos și
mă întrebă ce fac, rîde. Mă
stricit zina, noroc că ne vedem
rar. Poate sint nebuș, și ce dacă
rîde, și August-Prostu rîde. Oda-
tă l-am întrebă: de ce rîzi mă,
ce ai? Așa, răspunde, așa mîi
vine mie să rîz, mă privea și rî-
dea. Att. Vede, nu risul lui cretin
mă obosese, nu, aici e altceva,
cu totul altceva...

— Mi se pare că înțeleg zise
femeia tînără. Cu toate acestea îți
spun, nu cred o iotă din palavrele
bătrînului, nimic nu cred din po-
veștile lui. Povăști. Basme lungi.
Nu cred. Și nici tu nu crezi,
spune-mi că nu crezi, fiindcă nu
crezi, eu stin. Nu poți spune că
le crezi, dacă poți spune, hai
spune!

— Și dacă nu cred?

— Asta nu-i un răspuns.
Vreau... Pe stînga șoselei se apro-
pia un camion. Cabina era goală,
întreaga lumină a zilei o lumina,
și era goală.

— Încă unul care a fugit, zise
femeia tînără. Vreau să-mi răs-
punzi, am nevoie de răspunsul
tău, am...

— Doarme nenorocitul, urlă Be-
nedict. (Celălalt camion trece
prin dreptul lor, nepăsarea cabi-
nei goale, nevinovăția, neștiința,
curătenia celui ce dormea pe vo-
lan întunecată pe rîd și în ace-
lași timp țapura lui Benedict și a
femeii tinere. Hei, hei, strigă
amindoi, neputincios strigă,
străvîm se micșora în retrovizor,
ca pulbera de sare în apă se to-
pea umbra lui pe ogînda). Bene-
dict întoarse scurt, gneau ac-
cum înapoi, străvîm nu se mai
vedea, apoi se văzu, pămîntul ro-
tund îl scoase greu la iveală, în-
țiti virful catargului și țreptă rest-
tul, departe, aproape, iată, alergă
paralel, două fiare înfriccate,
patru arme lungi, pînă cînd ce-
lalalt se țrezi din somn în care
fusesse).

Greu somn au mai dormit,
zise el.

— De ce n-ai tras pe dreapta
și să dormi dracului, — a mori
dormind și pe urmă să pleci, să
alergi pe urmă cît vrei, de ce?
de ce, spunea Benedict și țuma,
de ce nu te-ai oprit să dormi
și să pleci pe urmă, de ce? doar
atita știa să spună el.

Stăteau pe marginea șanțului,
femeia tînără între ei, fusesse ne-
voie ca Benedict să spargă par-
brizul celuilalt cu o cheie aru-
cîntă în timp ce alergau unul
lingă altul, după ce trecuseră o
apă, o pădure, înșă o apă, un
deal, și o vale, zina intra în de-
clin cu soarele scîzuit unde coam-
pe parția pămîntului unde țra-
iau ei.

— Am mers cam mult, spuse
șoferul străin. Am mers atita că
m-am cocoșat și pe urmă am ad-
ormit. Cît am mers, care? mîi
se întimplă asta prima dată —
era un leu tînăr, își frecă un ochi
cu laba lui puternică și aurie,
splendida lui tinerețe nu credea în
obosală și nici în primedija mor-
ții, se întinșe pe muchia șanțului,
prin cămășu albastru, coastele
lui țariau firele lungi de țeră, o
sopîră se strecură pîrănoasă
sub ceafa pe care cădea pîră —
am mers o bucată bună, cine
poate spune că n-am mers mult?

— Mult, puțin, zise Benedict,
dar țrage dracului pe dreapta și
dormi.

— Mama rîșnișilor, zise străi-
nului, înteleg. Am să ajung la
Șapte-Porti și acolo dorm. Nu te
privește. M-am țrezi.

— Vrei să te bat? mîri Bene-
dict, te bat, te fac bucată cu
totul cu mașina ta nenorocită, te
bat să mă ție mîntă și copiii țai
să mă ție mîntă, așa te bat, ție
rup țierăre o în cîmă...

Sări în picioră. Dar celălalt
dormea într-un cot cu capul în
piept, Benedict îl acoperi cu o
pătură. Pătura mîrșoaia puternică
a benzina, nu peste tot, uleiul
topise țesătura la un loc cu praful
adunat mereu într-un fel de
seară compactă, unșuroasă, a-
proape neagră, pețe nu prea în-
ținșe și acestea vor dăimă în-
ca un timp după ce restul pături
va fi țrețuit. Era ora cinci după
amiază.

ianuarie — 1966

harul, nu mai conta ce veste
era. Povestea morții aceluși
Tóth Dani a rămas astfel sin-
gurul eveniment de seamă în
legătură cu reînțoarerea lui
Mátyuska, Doml, bătrînul, și
a lui nevastă, au discutat în-
delung moartea fiului lor: au
comentat vorbele lui din urmă,
apoi chestia cu fotografia, în
sfârșit dezertarea, spînzurarea
și "bălbăia rusinii" alinață pe
piept. Au bîrțit-o în îndelung
pe necredincioasă, cu vorbe
mai grele decît cele ce răsū-
neră la înmormîntarea ei.

Dar toate acestea erau
de fapt, lucruri ce nu
prea aveau de-a face cu
Mátyuska, căci se-ntimplaseră
fără vreun amestec din partea
lui. Persoana lui Mátyuska era
asadar lipsită de interes. Se
auzeau doar unele normăle
care constau că nenoroci-
rea care lovită pe Doml
dreptate, familia lui Tóth Doml,
la Mátyuska se înfintase ca
un fel de noroc orb: "Pînă nu
văzurăți că netotul ăla de Má-
tyuska, care nici copil nu-l
în stare să facă, a venit cel
dintîi acasă?!" Si-acu' n-are
altă bătaie de cap decît cum
să prăpădească blata pisica
ala de s-a nărvit la cîr-
nății!

— Ce făcărăți cu pisica ăia,
măi Bori? o întrebă spre
seară bărbatul vîzînd că ni-
meni nu-l mai întrebă nimic.
Că afară de chestia cu pisica
nimic nu le mai țubura casa.

Bori chicleosea cu supuneră
și cu sfială:

— Percă a simțit, afurisita,
că ai venit acasă, că nu mai
veia nîcîmă să se prăpă-
dească. O dușe azi-dimineață
alde Roza la hingher, da'
peste-un ceas numa' ce-o văd
prin ogrădă. Hingherul zice
că l-a fost mîlă să o ucidă, că
prea îi lucește blînția. Voia
să o țină pe lingă casa lui, da'
crezi că-a rămas? A mîncat
tot ce l-a dat hingherul, apoi...
pe-act-ți e drumul! Rozalia a
pus iar mîna pe ea și a dus-o
la alde Antăfi. Dacă îți mai
aduci aminte, au ei o groapă
penru scursura din grajd, cu
pereți de ciment. Acolo au
aruncat-o și-apoi au pus ca-
pacul de scîndură. Pînă acum
s-o fi-necat, blata. Percă țmi
e și mie mîlă. Nu de alta, da'
prea frumos îi lucea blînția.
Bine-a zis hingherul!

Nici nu și-a isprăvit femeia
vorba, că Mátyuska i-a și a-
rătat-o.

— Nu cumva o fi ăia, măi
nevastă?

Bori, zărînd pisica de pe care
sîrăuă mîstul de grajd, e păt-
it. Animalul pare o stafie. O
stafie care se linge de zor
pentru a-și usca blana.

— Nu-i lucră curat, măi bîr-
băte! murmură femeia. Asta
nu-i pisica noastră, ci necu-
tul însuși. Zău că ar țrebuț
făcut ceva cu ea! Dau o țapă
pînă la alde Rozalia, să-i apuci
să facă ceva, pentru susele
lui Dumăneșu, că nu-i de-a
bună!

Mátyuska se uita la pîră
mîntăndu-se foarte că după
toate prin cîle au țrețit, și ei
și pisica, au mai avut parie
unul de altul.

Mîntă îl țrebură pîrănoș.
Toată țapura ei țrețeză
groază.

"Ințiorțor! Cîne să tu
dacă nu la fel ăsta Tóth
Dani ăia cînd îl puneau stre-
șgul de țit!"

A doua zi tot mai curg stre-
știnile. Zeama săpărți se scurge
prin șanțuri.

E după-amiază. Mátyuska
tocmai se sorsește rezeamat cu
coatele de gard. Își aruncă din
cînd în cînd ochii spre casele
de prin preajmă, precum și
de-a lungul drumului. Dă bi-
nețe celor ce țrec pe-acolo sau
răspunde salutarilor... S-au în-
pîlmit două zile de cînd s-a
înăpăoiat la casa lui, dar țac
nu a țesit pe poartă. Face ca
omul care bucuros că s-a vă-
zuit acasă, nu-l mai arde a
pleca nicîșieri. Prețindîndi
domnește liniște adîncă. Se
topește zăpada. Liniștea nu e
țuburată decît de picăturile de
apă ce se scurg domol din
streășin în șanțuri. Pînă acu'
se gîndi, o fi isprăvit și Roza
cu pisica ăia. Abia după-amî-
ză se învrednicise să o prîndă,
căci pisica stupea, se zăbăia
și zgîria de parcă ar fi fost
țurbată. Flînd apă crescută nu
avea decît să-l lege un bol-
van de țit și să o arunce în
gîră.

S-a lăsat încetul cu încetul
însurarea. Mátyuska a devenit
deodată neliniștit. Nu-l mai
lese din cap clipa cînd, alal-
tăeri, se oprise pe Dimbul-Ti-
găniei și privise satul. Dacă
țoi țel unsprezece plieriseră
dacă pe țierăre dîntre ei era
chemat să-l ucidă aici, în sa-
tul ăsta, se chema oare că el,
Mátyuska, mai țrește? Poate
fi el încredințat de una ca
asta? Poate crede că el a în-
vîns moartea? Că stă viu-ne-
vățamat pe Dealul-Tigăniei și
își plîmbă privirile peste sat,
căuțînd să aleagă cele unspre-
zece case în care țrebuie să
aducă jalea și plînsul? Ce
naiba? Doar nu-l hingher! Că
hingherului din sat l-a fost
mîlă pînă și de-o pisică, pen-
tru că avea blînția lucioasă.
Iar lui să nu-i fie mîlă să
omoare unsprezece oameni!
Nu a apucat să ucidă decît
unu, pe cel mai nenorocit din

țeră țeră, și țacă cu vînt s-a
stîmă!

Societate că tu are să-l
mai țreacă țrebură țrebură. Dar
tocmai cînd s-a sperat să ai cu
buna la mîntă, sîlăpăiță țeră
de-o sîmăntă, țacă și sî
țeră pe ună nevastă lui Ga-
lamboș Pista. Femeia are o în-
țeră țeră țeră și poartă
dîmă țeră, de mîlă. Mátyuska
fi aruncă țeră țeră de țeră,
că țeră țeră și în cîi care
El sîmăntă țeră țeră și în cîi
țeră țeră. Soarele plină cu in-
diani, vîntul pe indieni. Si se
era într-o sat n-a fost cu el. Un-

țeră țeră, și țacă cu vînt s-a
stîmă!

Societate că tu are să-l
mai țreacă țrebură țrebură. Dar
tocmai cînd s-a sperat să ai cu
buna la mîntă, sîlăpăiță țeră
de-o sîmăntă, țacă și sî
țeră pe ună nevastă lui Ga-
lamboș Pista. Femeia are o în-
țeră țeră țeră și poartă
dîmă țeră, de mîlă. Mátyuska
fi aruncă țeră țeră de țeră,
că țeră țeră și în cîi care
El sîmăntă țeră țeră și în cîi
țeră țeră. Soarele plină cu in-
diani, vîntul pe indieni. Si se
era într-o sat n-a fost cu el. Un-

țeră țeră, și țacă cu vînt s-a
stîmă!

Societate că tu are să-l
mai țreacă țrebură țrebură. Dar
tocmai cînd s-a sperat să ai cu
buna la mîntă, sîlăpăiță țeră
de-o sîmăntă, țacă și sî
țeră pe ună nevastă lui Ga-
lamboș Pista. Femeia are o în-
țeră țeră țeră și poartă
dîmă țeră, de mîlă. Mátyuska
fi aruncă țeră țeră de țeră,
că țeră țeră și în cîi care
El sîmăntă țeră țeră și în cîi
țeră țeră. Soarele plină cu in-
diani, vîntul pe indieni. Si se
era într-o sat n-a fost cu el. Un-

țeră țeră, și țacă cu vînt s-a
stîmă!

Societate că tu are să-l
mai țreacă țrebură țrebură. Dar
tocmai cînd s-a sperat să ai cu
buna la mîntă, sîlăpăiță țeră
de-o sîmăntă, țacă și sî
țeră pe ună nevastă lui Ga-
lamboș Pista. Femeia are o în-
țeră țeră țeră și poartă
dîmă țeră, de mîlă. Mátyuska
fi aruncă țeră țeră de țeră,
că țeră țeră și în cîi care
El sîmăntă țeră țeră și în cîi
țeră țeră. Soarele plină cu in-
diani, vîntul pe indieni. Si se
era într-o sat n-a fost cu el. Un-

țeră și țară, iar eu mă ulti-
mă cînd la el, cînd la furtuna
care se tot apropia, să văd de-
o fi-n stare să gate înainte de-a
fi pornit ploaia. Deodată se lășă
un norogru cînt pe color drept
deasupra movilei de bolovan,
tocmai lingă Pista al meu.
Cască ochii și numa' ce mi se
năzere că norul ăla mare și
negru e un uriaș căruia bîr-
bătu-meu nu fi ajungea nici
pînă la țurcă. Pista, țieră,
nu băgea de seamă nimic, ci
fi dădea zor cu aratul. Eram
gata-gata să-l strig să se re-
tească, că acu-acu' îl înghite
norul. Da' ce să vezi că urte-
sulele acela se arată alt de ome-
nos, încît îl strigă el însuși,
de glas de țunet, lui Pista:
"Nu te mai chină, mă omule,
că tot n-ai să-l țiel tu roada
pîmîntului ăstuia!"

Femeia a scos un oftă a-
dînc, căci vorba a ostentio-
tare:

— D-ăia zic eu, măi Ma-
tyuska, că de mine n-ai pen-
tru ce te ascunde. Mie poți
să-mi spul tot, că pe mine pre-
sîmțirea nicînd nu mă-șală.
Eu de mult m-am împăcat cu
gîndul așa că din gura mea
n-ai să auzi tu nici o țingure.
Numa' că vreau să o ispră-
vesc o dată cu îndoleiile. Că
te țrag eu de-ăntucii! Pe
de-o parte vizul ăla pe de altă
parte nădețea... Cu ce păt-
mesc eu de-ăntucii mult n-ai
mai duce-o fără să-mi pierd
mîntle. Vocea ei devine din
ce în ce mai rugătoare. Vorbe-
lele abia i se mai deslușeser:
Chiar că nici nu țrebuie să-mi
spul nimic, dacă îți vine greu.
Cî fă-mi un semn din cap, să
știu dacă norul ăla a grăit
adevăr. Șă-apoi m-oi ruga
Domnul-Dumăneșu să-ți aju-
teze toate, așa cum ți-a ajut
să te-ntorci țeră la casa la.
Mátyuska plînge cu sughi-
turi și înclînă capul. Înclînă
capul o dată și-apoi încă o
dată. Pînă prînde a l se bî-
lăbăni, de parcă și să vrea nu
l-ăr mai putea oprî.

Aude, din cîrdac, ceva ce
aduce a cădere de bolovan și
începe a rîcni:

— Tu nevastă! Lasă mîlă ăia
să țntre!

E ca nebuș cînd se repede
să deschidă ușa. O izbete cînd
colo, de perete. Mîta se țrăște
în casă, cu bolovanul de țit.
Omul urlă acum și mai tare.
Are ochii înclînăți, dă din
mîini și își rupe cămășa de
pe el:

— ...N-are moarte! Voi nu
vedeti că pisica asta nu poate
fi ucisă? Voi vrei să ucideti

ce-a ce n-are moarte! Nu ve-
deti că orice poate fi ucis, în
afară de Mátyuska și de pisica
lui? Dați-le cîrnată, că de
țrei țeră n-am mai mîncat
ășa ceva! Cîrnată le țrebuie
lor, întelegi-tă? Că și-asa
nu pot fi ucis. Cui naiba-i
țineli voi cîrnată ăia! Lui
Tóth Dani? Lui Galamboș
Pista? Lui Aron? Lui Mózsi?
Lui Imre? ăștia nu mai sint!
Nici unul dintre ei nu mai
veia acasă. Nici unul nu-i mai
bine nimic! E prisos de cîr-
nată, măi femeilor! Porția a
unsprezece oameni prisosește.
Și-s de prisos și tablele alea de
slăniță. Cum n-are ajunge pen-
tru Mátyuska și penru pisica
lui? Nu e u-ăm ucis!
Ce? Voi țaiți să am pe consti-
ință unsprezece țiet? Voi țaiți
să vestec eu de unspreze-
ce ce o rîi moartea a unspre-
zece oameni? Si încă tot ție
una? Păi ce-s eu hingher?
Mátyuska a ajuns hingherul
satului? De ce naiba nu v-ai
virț țierăre cîte, un pahar sub
conci? De ce? Asta v-ai pu-
sea? La omorîți-mă, dacă pu-
țeti! Prăpădiți-mă și pe mine!
Ucideti-mă!

Omul s-a oprit brusă privind
aurit cînd la una, cînd la
cealaltă dintre țeră și țeră
să țreacă cîne a grăit și ce
a grăit. Apoi se așeză pe un
șcanel și începe să doi-
nească.

Nu țrece mult și casa se
umple de țeră, boclînd care
mai de care. Iacă-o pe a lui
Szabó János. Va să zică nu-l
drept ce l-a fost spus!... Că
cine-a fi de-act-nocol sprînjîn-
el? Că de ce a spus că-i bine
unde e... acolo-n împururarea
ăia? Iacă-o și pe nevasta lui
Aron. Si-apoi și pe a lui
Mózsi. Și pe a lui Imre. Vin
cu toatele... Vin și țeră care
la-ncăput nu au venit țieră-
du-și că nu au de ce, că țeră
șosit acasă nu a țadus nici o
veste rea. Vine și Rozalia și
se ulti năucă la pisica din
poala lui Mátyuska. E încă
uidă toată și ai țeră de țit.
Mátyuska o mîngieie de zor și
nu înțelegă a-ă cînta, cu o-și
piardăți:

Cel scăpat de moarte, vesel
vine-acasă.

De război și bălăntă acum
nici că-i pasă!

Țrei năi la rîd tot ăști cî-
țec fi țredonaș. Si-apoi și de
la țeră de prizonieri pînă în
Dealul-Tigăniei. Si acum tot
numai aste două versuri le
murmură. Ca omul care, în
afară de ăștia, nu are țieră de
altele...

CINEFOB SAU CINEFIL ?

— Dacă ar fi să-mi pun singur diagnosticul — mîi spune deunăzi un spectator de cinema — i-aș zice „cinefagie”. Eu măninc filme pe pine domne, nu-mi scapă nimic, văd și revăd, am și eu păsărica mea, de unii cu fotbalul, alții cu undița, cu cu cozile la cinema. Văd orice, oriunde. Ce păcat că nu m-am făcut gestionar de cinema, controlor de bilete ori măcar plasator. Mi-aș fi găsit vocația.

Altul: — Eu, în schimb, am „cinefobie”. Să n-aud de film că fac urticarie. M-am dus în viața mea de cel mult șaptezeci de ori și de șaptezeci de ori am jurat că n-o să mai mă duc. Pe critici nu-i citeșc pentru că n-am de ce. Întotdeauna e invers: cînd ei spun albă e neagră, și cînd zic că-i neagră e albă. Mai bine lipsă!

Între „cinefag” și „cinefob”, prefer cinefilul. E omul care alege, care se informează, care gîte cînd să vină la cinema pentru a se distra și cînd să aibă sentimentul plin de înțelegere și omeacă sfîrșite că a pășit în templul artei. Citește generalul filmelor și reviste. Cu noaște și-i respectă pe marii autori ai ecranului așa cum îi respectă pe cei ai cărților. Din ferici, între cei peste două sute de milioane de spectatori de cinema cîți intră într-un an în cinematografele noastre, numărul acestora din urmă e în continuă creștere. Cinecluburile (în primul rînd ca focare de răspîndire a culturii cinematografice în rîndurile cinefililor, și — în al doilea rînd — ca locuri de manifestare a cineștilor amatori) își fac tot mai simțită prezența. Cinematocile patronate de Arhiva Națională de Filme au încetat să fie un bun exclusiv al Capitalei și s-au făcut recent apariția și în câteva orașe de provincie. Poate e timpul să discutăm și despre oportunitatea unor cinematografe specializate în reluări, unde am acorda locul cuvenit filmului românesc, știut și drept fiind, ca și generațiile mai noi să cunoască peliculele de acum 10-15 ani, astăzi aproape uitate.

Oamenii care au învățat să vadă un film, așa cum au învățat să citească o carte (nu numai prin cunoașterea alfabetului), sînt la noi niște autodidacți. Cartea de film și critica cinematografică — în adevărată responsabilitate a cuvîntului — abia și-au cîștigat dreptul la existență. Cineclubul despre care vorbeam mai sus, ieri o realitate încă embriouă, ambițioasă mai mult de realizarea artistică a unor pelicule solicitatoare de circumstanțe atenuante, s-a convins tot mai mult de utilitatea propagării culturii cinematografice în rîndurile celor care „mănincă filme pe pine” și care au altă nevoie de cultură. Dar, din păcate, cinematograful, ca întreprindere, rămîne doar o sală obscură cu scaune, cu o pinză albă drept-țunghiulară pe perețele din față și cu trei-patru găuri cu sticlă pe perețele din spate. O vitrină cu fotografii, un panou, de cele mai multe ori un simplu afiș cenușiu în stradă, un ghișeu și un ochi bănuitor lingă perdeaua întințată din vecinătate unor bare de fier și a cutiei pentru taloanele biletelor. Încă nu s-a inventat prezentatorul de film, programul tipărit, cu un cuvînt acea cultură a sălii de spectacol care să-i imobilizeze deopotrivă pe clișijorii și consumatorii artei cinematografice, și pe cei cu plan de casă, bidoane de Bradolină pentru doamna și ventilatoare stricate. În Capitală mai sînt săli în care banda sonoră a filmelor se transformă într-o isterizantă hirială de expresii onomatopice redacte de pe discul unui gramofon de acum zece ani și care, de atunci, s-a învățat cu acul pe el, fără întrerupere.

Ce facem cu cea de-a 7-a artă, și cum o servim publicului încă cinefag și cinefob să se transforme în cinefil?

La un cinematograful de cartier unde rula „Zorba grecul” (film excelent, prea cu țig scoarță de ecran centralizat, plasa la preferință), dintr-o sală întregă numai clișija spectatori au rămas să citească generalul montat la sfîrșitul filmului. Ceilalți se grăbeau să iasă din sala țixă zorii de vocea stridentă de cumătră hartăgoasă a plasatoarei: „Grăbiți evacuarea! Grăbiți evacuarea!... E cineva la tușetă?”

Ceva mai „la centru” și mai recent, în sala „Patria”, la „Femeia nisipurilor” (film japonez în care se supune într-un mod acut antagonismul dintre captivitate și libertate arătîndu-se că omul nu-și poate apăta sentimentul libertății decît atunci cînd e util semenilor săi), clișija cinefagi-fobi făceau un haz demățat de zăvăluindu-și împudic și ostentativ opacitatea și incultura și antrenînd o bună parte din sală spre facilitățile bancului gros în dauna apărării la inteligență. Un vecin de scaun cu aparență de intelectual, cu vestimentație articulată, admonstă din privirea plină de impunitate care l-a fost adresată, a făcut un gest cu superioritate lehamite și a continuat să se amuză, că doar venise la cinema să mai ia aer, și se distreze...

Cinefag-fobule, cum să te transformi în cinefil?

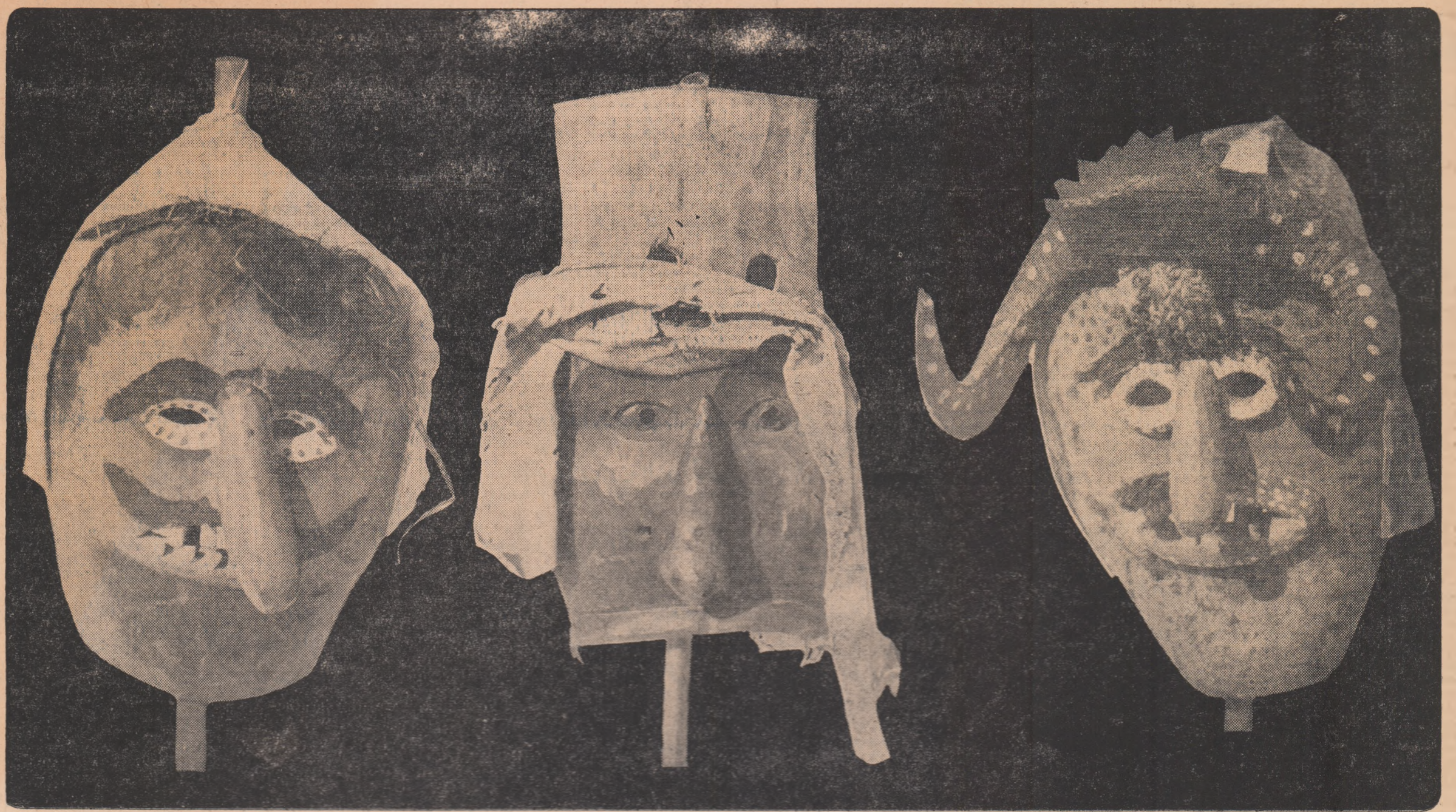
Sînt nenumărate căi, dar veți da dovadă de înțelegere și de răbdare? Ori gestul tău de lehamite argantă îl vei pune mereu pavăză ignoranței?

Întreprinderea comercială care tutelează cum poate formele de prezentare a filmelor și apără cum nu poate cultura cinematografică, s-a grăbit și de data aceasta să-i vină „spectatorul mediu” în întîmpinare: Filmul lui Teshigahara „Femeia nisipurilor” a fost scos de pe ecranul „Patriei” așa cum fusese scos peste noapte filmul lui Kaneto Shindo „Insula”. În acest loc a apărut facul „Fartok”, în care un copil a sapa, făcut exclusiv pentru ochi și clișii de puțin pentru a exigență, dar cu „succes de casă” așa cum au apărut „Cleopatra”, sau puerilul „Triumful lui Robin Hood”. N-am nimic împotriva acestor filme, să rulsez cît în casa cea făcătoare și desfăcătoare de cultură, dar cînd aroganța și obtuzitatea înălțată cu brutalitate filmul de artă în favoarea mamuloșilor de carton, ceva mă împinge să strig ajutor.

Ce e de făcut însă pentru ca filmul de artă și cultura cinematografică să ajungă la „spectatorul mediu” dîndu-i „cinefilului” puterea de selecție și cîștigîndu-i înimă „cinefobului”? Cum să-l faci pe spectatorul dispus să rîdă la „Femeia nisipurilor”, să priceapă înimă de ultimele minute de proiectie că astăzi la o dramă în care se dezbate problema de etică și filosofie — cu mijloacele specifice filmului japonez — și nu la o comedie „deochiată”? Căci cei mai mulți pricep în ultimele minute că n-au priceput nimic și atunci risul abia stîns le apare lor înșelînt.

Mai înții, printr-o bună informare. Astăzi cinematograful trebuie să colaboreze cu critica de film. Cele mai selecte cinematografe din Paris nu se sfîșcă să așeze între fotografiile din vitrine extrase din presa de specialitate care explică publicului filmul de pe ecran. Prezentatorul în persoana unui actor popular (ales cu inteligență încît la uvertura unei tragedii să nu apară un comic), ori în persoana unui critic, regizor, scriitor cunoscut, e tot mai des folosit pentru explicarea unui film înainte de proiectie. Programul de sală de publicitate nu era un lucru înțeles în perioada cînd cinematograful abia își trăia copilăria. În fine, rubricile de cinema înținite cu regularitate în presa au și ele un cuvînt de spus. Totul e să și-l spună la timp. Cu operativitate, cu răbdare, cu adevărată înțelegere pentru stadiul actual de dezvoltare a spectatorului de cinema de la noi, cu pertință și autoritate. Snobismul, stilul sofisticat, parada de „cunoștințe” bazate pe lecturi și vizionări precare nu pot atrage simpatia și condescendența spectatorului față de critica de film. Or, fără încrederea publicului și a creatorilor de cinema, eficienta criticii e nulă.

Ioan GRIGORESCU

Artă populară din satul Nereju: măști

CUVINTE DESPRE IMAGINI DE ARTĂ ȚĂRĂNEASCĂ

Operele de artă țărănească din lumea noastră de artă, nu intra lor” (Malraux). Se pare că poporul nostru, că țărani veacurilor ce s-au dus, oriunde pe glob, au avut dăru să exprime în materiale vari, sentimente, imagini, simboluri, senzații, cu emoție artistică și cu o putere de sinteză și stilizare, pe care le-o pot învăța valorile de artă modernă, de suprarealități, de toți cei care neagă cu fuzie tot ce s-a creat în artă pînă la e. izbutind, uneori cu reale înșușii, nu doar să deruteze privitorii, iubitorii de frumos, ci chiar să gîte propriul lor drum în artă, să stăruiească unei dezorientări generale.

Indiferența noastră a dat multă vreme deoparte opere de valoare, înțelșite peste cuprinsul patriei. Peste ce s-a făcut în vremea dume, peste tot ce s-a făcut după aceea, a mai rămas destul loc și destule valoare folclorice, sub cenușa indiferenței sau a grăbitei treceri cu privire peste comorile prăfuite în straturile timpului.

Sărănișie conducerii Muzeului Satului au adus la lumină și sub privire mereu mai atente, mai interesate ale oamenilor, de la noi și de peste hotarele noastre, aceste comori.

Am furat câteva imagini de la acel muzeu, care a devenit o școală, o academie, în care cercetătorii află o pluralitate de forme, de moduri și stări, care ne informează, ne închipuie plastic viața socială a satului românesc, deprinderi și forme, scopuri, elemente ajutoare de viață casnică, de gospodărie.

Vedem cum omul a acordat necesarul cu artisticul. Cum și-a spus aleantul, dogul, idealul, sentimentele, în piatră, lemn, var și țesătură, în iconografie, în ușete.

Dar mai înțelșim și elemente, forme, redări expresive, ale unor accesorii indispensabile nevoii de petrecere, de evocare a unor stări sau momente din istoria țării, a seamului, înălțări de gesturi și ritmuri care povestesc despre ceva apropiat de sufletul, de credințele, de viziunile lor legate de imagini reale, de mituri și reprezentări fabuloase.

Serătoare erau pricinii, prilej de destindere după muncile anului, erau într-un sens baluri ale pricinii; acolo se povesteau basme, balade, întâmplări din viața satului, amintiri ale generațiilor mai vechi.

Cum încă nu se născuse arta teatrului pentru conștiința lor, țăranișii își compunea primar, schematic, dar vigorous de expresiv, de concis, de stilizat și sintetic, imagini ajutoare chipului care nu deprinsese mobilitatea liniilor, trădarea sentimentelor pe masca umană vie...

Astfel s-au născut cu preluări sărbătorești reprezentările vîfleului, sau vîfleului, Irozi, „canta măștelor”. Dexterioritatea, imaginată, darul de a ciopli, au dat chipuri-simbol ca acela al Ciurcăi sau Caprei. Sau, Popa, Crisnicul, Ciobanul, Împăratul. Chipuri groșete, care exprimă un tip social, caracteristicile trăind caracter și esență umană.

Crete dezvoltate, intuitive, înțeleșite din dictate de forța și acumeșta observației ciopliorului în lemn a măștii. Pîntre reproducerele din acest număr al gazetei, o socotim de o mare simplitate a expresiei, plină de un haz straniu, pe aceea a măștii pe care au numi-o faraoanul. E ca o spăta de lemn, cu două îndicări a lumiiilor ochilor, dar care privesc dintr-o mare șirtenie. Chipul este înșafurat cu o zredăntă, care pare trasă de un penel experimentat, de neglijența dar savanta drapare țestă din mîna unui costumier rafinat, care, cu o putredă fișie de cirpa, conferă chipului o majestate a mizeriei.

Nu am văzut adesea, în reproducere, aceeași forță imaginativă și putere de stilizare intuitivă la anonimișii artiștii ai popoarelor Africii, măștile de rit și de dans congoleze, sau din Oceania ori Polinezia?

Chipul de care am vorbit mai sus, masca înșafurată în zredăntă imperială este înșăși masca Împăratului. Aceasta, cu coarnele de berbec, punctate cu alb, ca trupul picherilor, a biblicilor, sau gărăgărilor, nu este chipul dur al atrapului de sat, al bogăului cu chip de diavol slut cum îl închipuiau țăranișii veacurilor și greulii vieții.

Dacă destinele în forma lor vechi, reprezentarea lor în timp, nu mai fîpțează, avem însă posibilitatea muzeului imaginari cum spune Malraux, putem în fine, ajutați de elementele pe care le adăpotește Muzeul Satului, să reinvie în laturile existente noastre viziunile mișcării și culorii timpurilor, a destinelor, prin liniile și culoarea ce dănuie în aceste vestigii de artă a poporului.

În fața noastră, pe pagina revistei se mai încheie o poartă a raiului, pe poarta unei gospodării ce nu mai trăiește. Afară de elementele ornamentale, geometrice, sau solare, ni se înșafăză biblica stare a primilor oameni, transpusă în lemn de artistul primului, dar evoluat, prin evoluția deprinderii artistice a generațiilor de dinaintea lui; scena, „ispitei” primilor oameni ne apare nu mai puțin valoroasă decît ciopliurile în lemn celebre din catedralele Evului Mediu.

Umanizate pînă la senzualitate, trupurile lui Adam și Evei, copacul originar, au acea carnalitate care exprimă și explică sensurile originii, biblica spaimă și superba desrobire din sublimul ascerii canonice a bibliei. La fel de carnală, de debordantă senzualitate, de plînată a materiei, a faunei și florii imaginată pe aceeași poartă de ciopliorului țăraniș. Care a vrut să-i meneașcă gospodăria o stare de opulență viitoare, sau reflexul traiului edenic în gospodăria omului, dincolo de aceste porți ale raiului de sat.

Radu BOUREANU

Printre calitățile artiștilor plastici români, una mai rar pmentată — în ciuda faptului că am putea-o numi tradițională — o constituie capacitatea lor de a se manifesta și în scris. În rîndurile pictorilor și sculptorilor „scriitorii” se numără estești, critici de artă, esești ori literați de prima mîna, ca Oscar Han, Marius Bunescu, Cecilia Cutescu-Storck, Corneliu Baba sau Ion Vlășiu, pentru a nu amînști decît de cei mai cunoscuți. Practicarea meseriei împune artistului măsură și ordine; înșăși atelierului o propice meditației; gîndurile se limpezesc, prind formă; iar tot ce e limpede gîndit poate fi limpede exprimat; nu-i de mirare, deci, că la noi în țară — pînă acum — cei mai buni critici și teoreticieni de artă au fost adesea înșăși artiștii.

O nouă și strălucită confirmare o constituie cartea pe marginea căreia facem notele de față

și autorul ei, Camilian Demetrescu. Pictor cunoscut, afirmat în publicistica noastră ca eseist, ni se dezvăluie acum ca un fin teoretician de artă — profesor și filozof. Profesor fiindcă întreaga sa carte țintește spre o finalitate educativă precisă: „Să învățăm a ne servi de culori! Sentimentele trăiesc adinc în conștiința noastră, culoarea este verbul care le aduce la suprafață și le transportă în conștiința semenilor”. Filozof, fiindcă dezbătîndu-și tema de la înșăși celer mai recente date științifice știe să-i adauge funcții noi: „Forța spirituală a culorii... ne sugerează un înșeles nou și distinct al noțiunii de „colorist”; pictor

MODERNITATEA VECHIULUI NOSTRU MOBILIER

Astăzi, ne dăm seama din ce în ce mai limpede nu numai de valoarea vechii noastre arte populare, dar și de forța ei inspiratoare pentru noi creații, corespunzătoare cerințelor contemporane.

Nu mai este nevoie să învederăm ce comori înșeamnă scoartele și broderiile, ceramica și pictura pe sticlă, create de meșterii și meșterii noștri din popor. Prezența lor în viața contemporană este multăplă, polivalentă. Pe de o parte, produsele artei populare sînt apreciate pentru ele înșee, adică sînt colecționate de iubitorii de artă, împodobindu-le interioarele. De asemenea, sînt păstrate în muzeele noastre sau într-un muzeu de importanță Muzeului Omului de la Paris. Pe de altă parte, artiștii și artiștii de azi le multiplică sau lucrează uneori în spiritul lor, căci și la noi, și peste hotare scoartele și ceramica sînt din ce în ce mai dorite, răspunzînd gustului contemporan pentru simplitate, autenticitate, forme vii și stilizate, pentru colorul puternic și armonios.

Prezența lor se simte, înșă, și în creațiile marilor noștri artiști plastici din trecut și ale tinerilor artiști de astăzi. Armonia și compoziția stilizată din scoartele moldovenești, oltenee, transilvane au intrat — ca izvoare inspiratoare — în viziunea și în procedeele tehnice ale lui Luchian, Petreșcu, Ghiță, Tuleșcu, așa cum arta ferestrelor și picturilor pe sticlă a inspirat artistul Sabin Pop și inspiră pe Ion-Alin Gheorghiu, iar sufletul folclorului și stilistica artei populare fecundază creațiile unor tineri pictori ca Lucia Ioan, Octavian Vișan, Gabriela Păulea-Dragu și alții. Ce departe au dus creația ceramică Patriicu Mateescu și G. Bulat, inspirîndu-se uneori din arta populară!

Artă lemnului de asemenea face fală muzeelor și inspiră pe unii dintre artiștii noștri. Vizitînd Muzeul Satului cu mai mulți scriitori și artiști străini, ne-a interesat să le observăm reacțiile. În fața unei modeste case de lemn, cu un splendid joc de arcade la pridvor, romanțienul Jean Blot a spus că, în mic, fatada acestei case are din proporții și perfecția fatadei unuia din palatele Contarini de la Venezia. Pictorița franceză Nadia Blokh ne-a măturșit că, văzînd porțile monumentale, străvoarele cu stilii creații, ait de ingenioși, și în genere modul de prelucrare a lemnului la noi a înțeles mai bine arta lui Brâncuși. Și tot ea a exclamat: „Vai, ce modern este mobilierul țărănesc al dvs.!” Dacă l-ar cunoaște artiștii care se ocupă cu decorația interioară la noi, ar găsi infinite sugestii pentru „noi creații”.

Mai de curînd, Jacques Lassaigne, președintele Asociației internaționale a criticilor de artă și vechi prieten al țării noastre, a făcut observația că numai românii și canadienii dau lemnului în zilele noastre, importanța cuvenită. Cunoștea mai de mult arhitectura satelor noastre, a văzînd Muzeul Satului și a vizitat multe ateliere ale sculptorilor noștri. Pe temeiul celor văzute, Lassaigne socotea că sculptorii noștri ar putea, colaborînd cu arhitecții clădirilor moderne, să scoată arhitectura din monotonia actuală. Sculptorii noștri, urmînd vechia tradiție și inovațiile din creațiile lor în lemn, ar putea împodobi ingeniios interioarele clădirilor moderne.

A stîmter senzație cînd — în cadrul unei conferințe roșite de curînd la Zürich despre „Universalitate și folclor în opera lui Brâncuși” — am prezentat unele exemplare din arta lemnului de la noi. Pentru a demonstra rădăcinile creației brâncușiene, legăturile ei cu folclorul și stilistica artei populare, am proiectat și comentat nu numai unele creații ale vechii noastre arhitecturii în lemn sau modul de stilizare al scoartelor și ceramicii. Ceea ce a nîmîi poate cel mai mult au fost două străvechi obiecte din mobilierul nostru și anume o masă și un scaun. La ce ne referim? La scaunul pe care știe Gînditorul neoliticului, figura din lut ars, descoperit în ultimul deceniu de către arheologii noștri într-un mormînt de la Cernavodă. Această creație, importantă din multe privințe, aparține culturii neolitice Hamangia. Scaunul pe care știe Gînditorul are marginile deja stilizate, dovăduindu-se astfel că, încă din neolitic, arta lemnului ajunșese pe pămîntul nostru la o prelucrare evoluată și la un remarcabil simțămînt decorativ, folosînd de pe atunci procedeul stilizării.

De asemenea, am prezentat imaginea unei mese, tot din lut ars, aceasta aparținînd culturii neolitice Gumelnița. Masa pe care o poate vedea oricine, ca și cele două exemplare de Gînditorul din neolitic (se pare, uneori în lume, ca tematic, unul aparținînd culturii pre-cucuteniene, al doilea culturii Hamangia) la Muzeul de arheologie din București, are vîditte legături cu Masa Tăcerii a lui Brâncuși. Masa din neolitic este joasă, are o perfectă tălăbie circulară și patru picioare. Așa au continuat-o țăranișii noștri; așa o găsim în multe case din Oltenia și din restul țării; așa o regăsim în pictura lui Ștefan Dimitrescu „Cina” (1925), unde vedem o familie de săteni luîndu-și modesta fiertură cotidiană în revedere, în fine, o vedem, transpusă în piatră și dusă la desăvîșire, în solurile lui Brâncuși și în Masa Tăcerii, numită și Masa Daciei, din ansamblul de monumente de la T. Jiu. Asemenea creații cu rădăcini străvechi dovedesc, pe lingă altele, continuitatea culturii de pe pămîntul nostru și forța inspiratoare a artei populare.

Firește, Brâncuși nu a copiat adoma creațiile poporului, dar s-a inspirat de la morfologia și stilistica lui, de la raiul simțămînt al proporțiilor și simetriei, iar familiaritatea cu arta lemnului i-a permis să aducă sculpturii universale forme noi, cu adînci semnificații și simboluri. Brâncuși înșăși zicea că în tratarea lemnului românii și sculptorii din Africa neagră se pricep cel mai bine.

Am spus totuși că, dintre toate creațiile poporului nostru, mobilierul țărănesc este încă cel mai puțin apreciat pentru valoarea lui în sine și pentru folosirea lui în interioarele de astăzi. Încă nu ne dăm înțelegerea seama cît de bine se potrivește mobilierul vechi țărănesc cu simplitatea arhitecturii contemporane, cu caracterul ei geometric și funcțional, mobilierul avînd în plus o frumusețe provenită din tratarea decorativă și din nobleșea materialului folosit. Privînd mobilierul din satele Maramureșului, alflat nu numai la locul lui, dar și la Muzeul Satului sau la Muzeul de artă populară, ne-am impresionat mesele, scaunele, băncuțele-canapele, lădarele, „amorezile”, și mai ales lăzile pentru păstrarea hainelor, lăzile de zestre sau unele „lădoaie”. La fel, și unele mobile din Bucovina sau din Oltenia.

Uneori, o lădă de zestre are ceva din proporțiile și perfecția unui templu grecesc și nu degeabă Brâncuși a folosit ca arhivă la Poarta Sărutului forma unei lăzi de zestre și a împodobit-o cu motive decorative în spiritul artei populare și al ritmicii bizantine. Un „colțar” din comuna Straja, regiunea Suceava, alflat la Muzeul Etnografic din Iași, are înfîșurări multă frumusețe, funcționalitate și armonie, în simplitatea lui, decît atîtea dulapuri moderne. E împodobit cu rozeta frecventă pe jilfurile din vremea lui Petru Rareș, motiv decorativ pe care-l găsim și în Creta și care la noi a suferit transformări, căpătînd aspectul unei flori de margareta stilizată. Acest colțar din Straja, ca și mesele joase și rotunde din Gorj, ca și „lădoii” provenind din comuna Băița, zona Codru (Maramureș) sînt capodopere ale artei lemnului, sînt mobile care ar merita să fie transpuse pentru interioarele noastre moderne, fie dezvoltate în ale creației contemporane.

Ceea ce poate constitui sursă de valorificare și de înnoire în materia de mobilier este tocmai frumusețea formei, bazată pe izvoarele proporții pe un vîdit simțămînt totodată funcțional și decorativ. Mobilierul poporului este simplu, dar în sens esențial, dovedește respect față de caracterul materialului, față de nobleșea diferitelor specii de lemn — de la stejar la fag, ulm, tei, și la mai netrainat brad — și exprimă fără greș un simțămînt al proporțiilor și al armoniei. Funcționalitatea contemporană poate descoperi infinite sugestii pentru mobilatul interioarelor de astăzi, dacă se înțelegă spiritul și estetica vechiului mobilier.

Ce izvoare de inspirație pot fi formele și liniile vechiului mobilier sau discreția cu care este ornamentat? Cît de modern este acest „vechi” mobilier? Logica funcțională este respectată de meșterii de la țară cu înțelepciune și bun gust, iar estetica utilului este întreprinsă într-un spirit adecvat înșăși și condițiilor de trai. În interioarele țărănești, proporțiile și podobiele tuturor mobilierelor își corespund, nimic nefînd desprecîțat, stîngher, contradicțat. Acestea sînt mari virtuți ale tradiției mobilatului pe care încă nu le folosim rodnic.

Nu trebuie înșă să cădem cumva în erori cum au fost în trecut și cum mai sînt uneori în vitrinele cu produse artisanale de azi. Să ne ferim de ceea ce a făcut, în deceniul anterior primului război mondial, „inventatorul” Tache Brumărescu. Acesta a promovat un așa zis „stil” de mobilier într-un mod ce totul neartistice și nefuncțional. „Stilul Brumărescu” consta din construirea unor scaune, mese, tăvi și rame din lemn netrainat, din plăci pe care subțiri și înclate — pe deasupra oribil împodobite, cu ajutorul unui „sistem rapid de pirogrovare industrială”, adică înclate cu fierul roșu și vopșie în culori tipătoare, departe de tot de frumusețea motivelor decorative populare, deși pretindea la revalorificarea pe acestea. A fost o nefericită „invenție”, contrară spiritului artistic popular, care se bizuie pe trănicia și frumusețea lemnului, pe desăvîșite proporții, pe simplitate funcțională și pe un inspirat spirit decorativ, simplu și armonios. Alțceva a înțercat arhitectul Ion Mincu, cînd, pentru unele bisericuși și pentru unele interioare mai somptuoase, a folosit drept model mobilierul de pe vremea lui Petru Rareș și de la Bizanț. Dar mobilierul creat de marele arhitect corespunde azi mai puțin interioarelor noastre, fiind cam greoi, prea masiv și prea încărcat cu podobae.

Un fapt încă mărunț, dar cu consecințe mari, poate fi recenta inițiativă a conducerii Fondului Plastic, care line de Uninca Artistașii Plastici. Pentru promovarea vechiului mobilier, în țară și în străinătate (Galeria Altamira de la Zürich, care s-a specializat în valorificarea mobilierului spaniol, vechi și nou, a comandat Fondului Plastic o serie de mobile tipice maramureșene). Fondul Plastic a și realizat o primă serie de mobile în autentic spirit tradițional. Doi tineri pictori și decoratori, Mircea Milevici și Barbu Nițescu, sînt realizatorii acestei prime serii de mobile, într-un total fidele cerințelor mai sus arătate. Mobilele lor reproduc în spirit, în proporție, în armonie și în respectul față de material, scrierile tipice de mobilier țărănesc. Ei înșăși le-au lucrat cu harda și cu certă pricepere. Într-un sat din Transilvania, unde tradiția este vie, iar pădurea la doi pași...

Ne trebuie mobile adoma cu cele făurite de milenii și secole pe pămîntul nostru, dar mai ales mobile create în spiritul tradițional și, înțodată, duse mai departe pentru a se răspunde, și mai diferentiat, cerințelor vieții contemporane. Și în privința mobilatului se ridică un nou problema îmbinării tradiției cu inovația, a vechiului cu noul, spre a avea în casele noastre ceea ce este al nostru și ne reprezintă mai adevărat și mai caracteristic. Putem fi foarte moderni tocmai recurgînd la poveștele tradiției!

Petru COMARNESCU

culoarea—suflet și retină

în care o dată cu descoperirile legilor fizice ale culorii și apoi cu dezbaterile multiplelor rapoarturi ce se pot stabili sub acest aspect în lumea culorii: tonuri, valoare, acord, juxtapunere, amestec, degradare ș.a. se părea că nu mai e nimic de spus. Camilian Demetrescu reușește, bazîndu-se pe o solidă cunoaștere a lucrărilor „clasice”, de la Delacroix, la A. Lothe sau I. Sémzter — nu să „propună” o gramatică, ci să „facă” una care, dacă n-are meritul nouității, îl are pe cel al universalității. Într-adevăr, folosînd tot ce înaintașii au adunat, bun, în acest domeniu, Camilian Demetrescu nu pledează, îngust, pentru cutare

creșt, sau școală, ci lărgeste și ridică opțiunea „gramaticii” ale la nivelul înalt al „picturii”. Iar prin pictură — lău tratat dialectic, el înțelegă o formă a artei, al cărei instrument specific este culoarea. De unde demonstrația lui ne conduce, instrumîndu-ne — și sint de apreciat varietatea și adîncimea informației sale în materie — la sarcinile — cred eu — noi în istoria teoriei picturii. După ce stabilește că „de calitate și forța culorii depinde autenticitatea estetică a acestei arte” (picturii) conchide: „Culoarea încorporează ideea și o exprimă, ea devine înșăși ideea și nu descrierea acesteia”. Cu această frază, Camilian Deme-

trescu rezumă, cred, esența noului în pictura contemporană, a cărei sarcină — (după ce afirmăm: „într-un tablou literatură poate exista numai acolo unde nu există pictură”) — o vedem în „explorarea pasionată și rațională a existenței umane”. De altfel cartea nu este decît o lungă, clară și înclărată pledoară ilustrată cu exemple convinșătoare, judicioase alese — tocmai pentru o asemenea cunoaștere pasională a lumii prin intermediul nobilii și alti de universale arte a picturii. Cartea „construită” desăvîșit și scrișă frumos, admirabilă altă soliditate arhitecturală — cît și stilul. O notă slabă — singura de altfel — o constituie, pe alocuri, haina grafică a volumului — forma — (Editura Meridian) care mai ales în ilustrațiile color nu se ridică la înălțimea cuprinsului.

N. CRÎȘAN

REPLICĂ NESENTIMENTALĂ LUI ADRIAN MARINO

Lampa lui Diogene

FORMULĂ, MANIERĂ ȘI CLISEU POETIC

Acum vreo cîteva săptămîni, un venerabil maestru al poeziei române își exprima îngrijorarea cu privire la producția de versuri de astăzi: accesul în pagina tipărită se obține cu prea multă ușurință, majoritatea poezilor publicate se mențin la nivel mediocre, se încurajează industria de versuri. Aceste afirmații ascund, poate, un simbul de adevăr. Fenomenul nu ni se pare totuși îngrijorător în sine, decît dacă confundăm debutul unui tânăr stihitor cu consacrară sa ca poet. Nu e mai puțin adevărat că tentația unei asemenea opțiuni amenință pe mulți redactori și iluzionează pe foarte mulți tineri.

După părerea noastră, lucrurile se prezintă destul de clar: apariția într-o revistă nu este echivalentă cu afirmarea unui nou poet, exercitiul versificării fiind, în marea majoritate a cazurilor, doar simptomul unei „maladii” pasagere. Viața literară își are, fără îndoială, „infernul” ei: furcile caudine ale criticii literare triază totuși promovite de aspirații la nemurire, înlocuind odată depășită etapele confesiunilor rimate sau numai rimate — tinărul velleit și va găsi, deșigur, un alt teren de activitate. Răspundera, cumplită răspunderă a celor ce se simt chemați să dea certificate de talent, începe din clipa cînd tinerii stihitori vor să-și transforme vocația (treacătoare) în profesie (de bază). Iată de ce a suține că un anumit debutant „nu mai e un începător, ci o individualitate artistică în afirmare” (Sina Dănculescu despre Ion Matei, în „Amfiteatru”, nr. 9, sept. 1966) sau „indicii, în mod cert, un deosebit talent” (Gherghinescu Vania despre Ene Maria, în „Astra”, nr. 5, oct. 1966) implică un oarecare risc. Bineînțeles, asemenea progrese, confirmate de timp, constituie mîndria celor ce le-au formulat și îndreptățește înțelepciunea (deși ar val de aștepta ori) de a descoperi personalitatea în germeni. De altfel, viața literară nu se poate dispensa de asemenea pariuri cu eternitatea, cum nu se poate dispensa nici de un anumit climat efervescent al căruia indicul, cel mai clar, este tocmai producția abundentă de versuri. Redacțiile știu că nu pot publica, în fiecare număr de revistă, numai capodopere...

Lectura ciclurilor de versuri publicate de cîteva tineri poeți în diverse reviste (metoda de a oferi cititorilor mai multe poezii din același scriitor nu se pare fericită: ea permite formarea unei imagini globale și, uneori, chiar avansarea unei judecări de valoare) ne-a impus necesitatea de a lămurii trei noțiuni de ordin literar: formula poetică, maniera poetică și clișeu poetic.

Se știe că personalitatea artistică e o prezență vie, unică, irepetabilă, complexă, căreia critica izbușteze — pînă la un punct — să-i determine coordonatele: s-o „situeze” și s-o definească. În poezie (chiar pentru cititorul care n-are prezenția de a fi critic literar) această egalitate cu sine însăși a personalității se percepe ca un sunet și un univers propriu. Poetul adevărat beneficiază de un ton general, de o formulă inalienabilă: un ansamblu de procedee și metode artistice care — prin îndelungată repetare și continuă adîncire — devin definitorii pentru arta sa, fiind factori de individualizare. Există o formulă poetică Blaga, o formulă Argezei, o formulă Bacovia etc. Similitudinea de la Bacovia ca s-a făcut similitudinea de la prima versiune publicată; la Argezei s-a limpezit în timp. Dar există și poeți tineri care s-au impus de la început printr-un fel de plasmă poetică vestitoare a unei formule proprii la care, firește, se va putea ajunge cu timpul. Constantin Știrbu, despre care am scris, e, după opinia mea, unul dintre aceștia. Un altul: Gherghine Pituț. „Fragmentele” sale publicate nu demult în „Lucaefărul” sînt concludente. Tinărul poet tinde spre

o formulă a sa, care poate fi bănuțită: o simplitate îndrăgita, fărînașă; o îndrăzneală a expresiei, care surprinde elementul frust și-l taie cu gesturi sigure parca în piatră, o „zare” (cum ar spune Blaga) de lumină difuză și mișcări dubitoare descrise cu cuvinte care lasă o largă margine de sugestie; capacitatea de a se ridica uneori la un ton profetic — toate acestea se însumează într-o unitate care, stilistic, coboară din mai mulți poeți ardeleni (Goga, Cotruș, Blaga, Beniuc) și care se afirmă pe sine pregnant. „Scenele” sînt „tari”: Miezul nopții ca un bivouac / călăreț pe casa noastră / Era mama culcată la poala durerii. / Era tata și o femeie / cu mințile goale... Clamarea are forță și cămărușă: Punem pe umerii lui / tot părul cărunț al bătrînului / să-l apese / cu pietrele de moară / și să-l aducă a-minte. / Din capul lui să răsară / poezie care n-au fost / și să le poarte cîntînd / spre judecată / la marginea mării... Definirea stării de pruncie îndepărtată deschide o perspectivă tulburătoare: Mă ridic să-mi port greutatea / și cad în genunchi. / Mîna apucă lemnul / cad în genunchi. / Altă mină apucă fierul / cad în genunchi. Nu eu sînt greu / și nemișcat, / viața vîltoare / apasă asupra mea... Indiscutabil, nou ciclu de versuri al lui Gh. Pituț confirmă strălucitul său debut.

Dacă formula poetică e expresia jocului dialectic inextricabil fond-formă, maniera tinde să acorde preponderență elementelor formale, să impună o inovație care constă — mai ales — în promovarea valorilor ce tin de cel de al doilea termen. Există mari poeți la care se poate vorbi, fără nimic peiorativ, despre manieră (a nu se confunda cu „manierism”, noțiune de ordin stilistic): Macedonski, din rîndul lui, Argezei, din „Flora”, Adrian Maniu, Harie Voronca, Emil Botta ș.a. se definesc, mai întîi, printr-un puternic relief formal (care merge de la prozodie și lexic, pînă la gestulație). Procedeele lor formale, evidente, pot fi adesea separate de substratul care le poartă și — deci — imitate în sine; ele exercită, prin însăși structura lor, o adevărată fascinație asupra spiritului mimetic care se trezește în orice poet începător. Fiecare din noi am urmat, mai întîi, un model formal, acesta fiind mai ușor de perceput. E de la sine înțeles că popasul într-un asemenea act de fidelitate față de maestru proliferază, fatalmente, simplită epigoni care trebuie să lupte, mult și îndrîjit, cu personalitatea care-i tutelează. Prezentat în cuvinte elogiatoase — și pe bună dreptate! — de criticul I. Oarțășu („Tribuna”, 10 nov. 1966), tinărul Nicolae Udrescu ni se pare încă „patronat” de Blaga: Vise și-ua semă clad ne sprijinim doar într-o mină / adică-n copii sau în amintiri, / orele trec mai grele la mîncă, / zilele se fac mai subțiri; / și cîntă un fel de pasăre parca din altă lume, / glasul ce stîrbește în fărî de lege cuvinte, / pe sub steaua tăcerii întinse / duhurile au luto-săgetînd înainte; / paște steaua nopții apă de rouă / aplecată, porinită la jos... Un anumit lexic poetic, despre care teoreticianul „Gîndirii magice” a vorbit adesea și l-a cultivat, precum și o oarecare „înglodare” a expresiei trimis, aici, la ceea ce ar putea să fie maniera Baiga. În schimb, înzestratul Marin Tarangul ni se pare a locui încă sub steaua unui anumit expresionism, care-l întindează — deocamdată — lui Georg Trakl. Această decupare a „situațiilor” pentru a circumscrie o stare lirică: Lămite străpănată doar de pasări. / Răca o departare, valul foșnind al pădurii / Un ochi se deschide sub apă. / Peștele ca o pleoapă de argint s-a oprit lângă el. / Păunul trece pe lângă oameni sepișator. / Lumina coboară în falduri pe riduri. / Frazza

tremură în răcoare. Seara e mai lungă. / Se naște în om tinha din casă. / Stropi de ceară în sînge... Maniera Trakl revine în poezia „Văra”, pentru a fi însă fericit depășită în „Hipnos”. Alimentat de trei izvoare, dar vădînd posibilități de a se hrăni curînd exclusiv din sine însuși, ni s-a relevat Petre Ghețez („Lucaefărul”, 29 oct. 1966) în poezia „Cîntor”, glasul popular se amestecă — și sigur — cu cîntecul lui Emil Botta, acesta însuși ridicînd adesea la tonuri pure inspirația folclorică; după cum „Urmasul lui Heracit” dovedește o adîncă asimilare a procedurii blagiene: O rostogolire a lucrurilor, / Pentru totdeauna, mi-ai dat să mă doară; / Un fel de v-ați ascunselea. Al lerbii, al apeli, al spicilor, / Și-a tot ce se mai înconjoară... Pedepăși e Mare. Să simți cum, Sub paval tău, sub pipăit, sub privire, / Fîrul de iarbă, munte-naltul, / Fiecare lucru se desface de sine / Aruncîndu-se-ntr-altul. Aceiași influență poate fi depistată în „Grîul”.

Dacă undeva, în adînc, metabolișmul vieții literare, al culturii în general, vehiculează exclusiv ideile majore ale marilor creativi, moda literară trăiește, cu aceeași exclusivitate, din circulația clișeurilor: acestea sînt imitații pure ale unor procedee străine, forme goale de orice conținut, de orice substanță, cochilii care atestă absența mellei miraculoase. Intîlnit la scriitorii consacrați, acest „lampurmut” este, de fapt, fur în toată puterea cuvîntului și peete a nepuținței. La tineri, faptul nu se pare mai puțin malign; e vorba de neasimilarea flagrantă a unor motive, ca și cînd aparînd intelectual și imaginativ al viitorilor poeți n-ă fost încă în stare să mistuiască esența prea tare. Într-un fel, poezia e o apă vie care bătînd din ulcior scîrîn te îmbătrînește, burse, dovine, apă moartă. Dar pentru cei mai mulți poeți, viața ulciorilor străine este o etapă necesară. Nu ni se pare de loc alarmant faptul că tinărul Marius Robescu („Lucaefărul”, 15 oct.) îl imită încă pe Nichita Stănescu; că Ene Maria se scaldă într-un imaginism adoleșcentin care nu trimite precis la nici un alt poet, dar nici nu configurează o experiență proprie; că Vasile Petre Fati — prezumător în poezia „Pasărea” — ajunge, prin exercițiul intitulat „Han” („Tribuna”, nr. 4, oct. 1966) la pasteurizarea gestulației hohotitoare a lui Emil Botta. Asemenea procedee necesităse poezie oglîndesc lecturi poetice obligatorii, care pot să redăzească, mai întîi, în mod cu totul surprinzător. Dar persistența lor peste limitele unei vîrste a acumulării constituie un indicînd aproape sigur că poetul respectiv nu se va găsi niciodată pe sine însuși, pentru că se caută prea mult în alții.

Departate de noi gîndul de a recomanda poezilor tineri să pornească la drum fără bagaj cultural, bioanduse exclusiv pe umorile interne ale vîrștelor fericite. Adevărata poezie este un act de cultură majoră, iar cîntăreții cu gură de aur, a căror activitate poetică este o neînțelegere și emoționante confesiuni intime, sau mărturisit, înaintea de orice, etapa finală a unui proces de asimilare culturală în care elementele constitutive s-a ad topit complet în combustibilul care le-a cristalizat personalitatea. Cultura, a spus cineva, este ceea ce ne rămîne după ce am uitat tot ce am cîntat cîndva. Iată de ce rudimentele de cultură poetică, materializat brut al oricărui lectură și meditație, care plutesc ca niște slozbi rebarbativă și îmbămbășare în alina unui riu care tînde spre mare, trebuie identificate și oprițe la timp. Este unul din rebarbativă pe care ni le-am propus în cadrul acestei rubrici.

Ștefan Avg. DOINAȘ

În clipa cînd urneam din loc dialogul nostru cu privire la unele probleme actuale ale criticii, pe care *Gazeta literară* l-a găzduit într-un număr trecut, atît eu cit și conlocutorul meu, Toma Pavel, aveam clară imaginea a ceea ce discuția își propunea. În nici un caz nu ne-am gîndit să discutăm toate problemele criticii, iar dacă am abordat discuția din unghiul cunoscut, acela al efectelor pe diverse planuri ale imitării unei mari personalități, e doar pentru că și această problemă există, și nu ca una secundară. Puțina criticii de a fi ea însăși, de a se întemeia ca disciplină cu autoritate în cultura noastră, precum și ambiția ei de a-și propune să semene ca forță spirituală cu ceea ce critica literară a fost la noi în epocile ei glorioase, pot da roade, transformînd indeletnicirea noastră într-un act de autentică cultură, numai dacă obiectivele ei nu se limitează la suma de sarcini specifice criticii din trecut, ci dacă tînde să corespundă, cit mai fidel, noilor conținuturi ale conștiinței poporului nostru, trebuințelor lui actuale, precum și formelor de sensibilitate modernă. În acest ansamblu, chiar literatura clasicilor (și — aș spune — mai ales ea, pentru că aici se verifică în chip concret dacă critica dintr-o anumită perioadă are realmente ceva de spus în plus sau altfel) nu poate rămînea — fără să devină pradă epigonismului — cîmpul de manifestare al unilateralității, producător de simple dublete culturale.

Așadar, noi am găsit că e momentul necesar să discutăm deschis problema foarte însemnată privitoare la ceea ce conținem și din ce punct anume și mai cu seamă cu atît clarviziune a rezultatelor pe care le așteptăm. Pentru că a-l continua pe G. Călinescu sau și pe alții (din păcate, nu așa de mulți) avînd conștiința deplină a leturilor care pot fi la maximum valorificate e una, și cu totul altceva reproducerea părerilor lor, devenită, mai ales în cazul moștenirii călinescilor, act reflex. Semnalînd acest fenomen de imitație n-am înțeles, de asemenea, să-l reducem la aspectul strict stilistic, deci implicînd oarecum superficial, de la sine remediabil. Înțelegerea însăși a fenomenului literar, alimentată de la priză maestrului, practicarea masivă a modului său de critică, redusa preocupare de a lărgi conceptual de critică dincolo de limitele între care l-a gîndit G. Călinescu ni s-au părut a fi fenomene reale care merită să fie semnalate și la care e bine să medităm. Sînt și alte probleme actuale și de interes mai larg în critica noastră? Evident că da, și nu-mi închipui că alte dialoguri sau monologuri critice nu le vor numi și discuta. Sînt și alte aspecte demne de dezbătut în legătură cu problema discutată sau chiar unele exemple mai convingătoare de dat? Nici în această privință nu ne-am închipuit că deținem monopolul adevărului și nici că unele părerii ale noastre, poate excesive în focul demonstrației, nu vor suferi anumite amendări.

Iată însă că, în replica pe care o dă dialogului nostru, Adrian Marino ajunge să emită părerii alt de străine de sensul discuției și să sfetisească în așa fel în folosul său exclusiv adevărurile expuse, încît însuși rostul unei dezbateri cumpătate mi se pare zadărnice. La rîndu-ne, n-am fi și noi să-i dăm replica dacă atitudinea sa n-ar fi dovedit, într-un mod atît de paradoxal, exclusivism și intoleranță; paradoxal, pentru că prin mijlocirea lor se încearcă să se aperse o anumită poziție și o direcție în critică, sinonime și una și cealaltă după părerea noastră cu cea mai dezvoltată formă a libertății de gîndire — fapta lui G. Călinescu.

Adrian Marino protestează iritat, cheltuînd pentru aceasta un spațiu apreciabil, împotriva calificării lui Toma Pavel care-i refuzare darurile de ironist, recunoscîndu-le în schimb, din belșug, pe cele de sentimental. În ce ne privește, nu putem califica altfel decît mai degrabă sentimentală o natură intelectuală atît de profund afectată, chiar agitată, cînd i se contestă calitățile de deșajare pe care le implică atitudinea de ironist. N-am fi amintit acest episod, la urma-urmei neesențial, dacă Adrian Marino, însuși, în replica sa, n-ar fi făcut dovada evidentă, pe de o parte, că ironia nu-i prea reușește, nimerindu-se cînd prea groasă, cînd prea debită, iar pe de altă parte, că sentimentalismul e mai aproape de adevărata sa natură ce se manifestă printr-o permanentă stare de așijare, proprie celor care pun la inimă tot și care mai ales judecă dominații de umoare. Judecățile emise au din această cauză stabilitatea terenurilor blîntuite de ape freactice, amenințate la tot pasul să fie inundate. Observațiile noastre, de altfel foarte deferente, în limitele polemicii de idei, au avut un efect neașteptat asupra d-sale, hotărînd o ofensivă cel puțin de prisos, și în special o concentrare a tirului spre o unică direcție, pînă la cheltuirea inutilă a tuturor ubuzelor. O simplă judecată de constatare (a apropiierii și deosebirii între critica d-sale și aceea a lui G. Călinescu) a fost înregistrată de centrul afectiv ca judecată de valoare, și anume ca negare totală, ceea ce, firește, a declanșat procesul compensativ, opus inhibițiilor anterioare. Au rezultat de aici niște orgolii tot atît de totale, primejdioase dacă n-ar fi, prin candoarea sincerității, inocente. Într-adevăr, cine stă să ia prea în grav aprecierea lui Adrian Marino după care ar exista o categorie restrînsă de critici — patru sau cinci — singurii reprezentînd azi nădejdele criticii românești și unica direcție fecundă? (A. Marino nu zice chiar așa, dar în baza sistemului său de a exclude dintre „călinescieni” numiți de Toma Pavel, pe Marin Bucur, de a-l identifica dintre cei nenumiți pe Eugen Simion, de a omite de la identificare pe Paul Georgescu și, în fine, de a-l numi parcă în trecăt pe Matei Călinescu, acesta „necălinescian”, se configurează un grup de simpatii cărora, după un model de astă dată macedonskian, A. Marino le conferă cocarda aleșilor). Și cu toate că timpul și răbdarea cititorului sînt măsurate și n-ar trebui consumate cu întreprinderi frivole, destinate exclusiv satisfacerii amorului propriu, Adrian Marino desăfoară pe coloane întregi, puse cu generozitate la dispoziție, o pledoarie ca la curtea cu juri de odinioară, speculînd lipsa unei proceduri mai riguroase care l-ar fi invitat scurt la „ceștiune”. Ni se arată

cu lux de amănunte ce-au scris sau ce vor scrie „culpabilii” („culpabilii” în viziunea lui A. Marino, căci în aprecierea noastră, fenomenul apărea mult mai diseminat și în orice caz departe de a fi nevoie să constituie obiectul unui „proces”), ba — lucru înduioșor — se dau și lecturile lor recente („Barthes, Picon etc.”). Se citează de asemenea copios din articole mai vechi ale autorului, foarte judicioase în aprecierea „călinescianismului”, dar care, ciudat, se referă, după chiar mărturisirile sale, nu la călinescieni de oarecare notorietate care impun fenomenul și deci absolutizează imitația, decretînd-o creație, ci la „anume călinescieni cu desăvîrșire obscuri”, care au trăit administrativ în preajma maestrului, și care — obscuri fiind — nu știm ce pericol prezintă. În fine — și aici jurății prezumați care sînt, în închipuirea autorului, cititorii săi, sînt invitați să se învieze — se fac cîteva glume bune cu privire la N. Manolescu, la care — aflăm — „se observă, deocamdată, doar unele cazuri benigne de falsă memorie, de prelurii inocente, pur afective. Cînd o femeie iubeste profund, ea își însușește limbajul, opiniile, pînă și ticurile iubitelui”. Șugubeață comparație! Deci: limbaj, opinii, ticuri. Ne întrebăm ce mai rămîne din „personalitatea” femeii iubitoare, și mai ales ce se întîmplă dacă, asemeni unei cunoscute eroine cehoviene care schimbase mai mulți bărbați, criticii prea tubefei își vor schimba cu aceeași docilitate de mai multe ori obiectul pasiunii? Dar să nu urmărîm prea departe consecințele nefericite comparației a criticului. Ea a avut totuși meritul de a scoate în evidență unul din riscurile criticii sentimentale, doritoare pare-se nu să elucideze o problemă, ci pe cît se poate, s-o îmbrăbodească. Acestui scop — mai puțin inocent de astă dată — i se subordonează întru totul mai ales începutul articolului lui Adrian Marino care, fidel unor practici de o vechime matusalemică, încearcă să ridiculizeze inițiativa dialogului nostru, exagerîndu-l monstruos proporțiile.

Nu, autorul replicii nu rezumă — după cum se laudă — „cît se poate de fidel sensul gîndirii celor doi interlocutori”. El umflă, cu bună știință, ca eroli din snoave, ajungînd pînă la urmă să se teamă de propriii monștri puși în circulație. În viziunea lui A. Marino, „cei doi interlocutori” apar ca autori unei teorii de cosmar conform căreia, nici mai mult, nici mai puțin, „călinescismul constituie cea mai mare primejdie ce pîndește critica noastră actuală”.

Cornel REGMAN

NOTA REDACȚIEI: Publicînd replica de față, înmăm să precizăm că am dori ca discuțiile să revină în mîca inițială, să abordeze probleme reale, de conținut, pe un ton cit mai obiectiv, favorabil unor dezbateri creatoare.

Artă populară (sus — detaliu de gard din regiunea Maramureș; jos — detaliu de poartă din satul Berbești, regiunea Maramureș)

POȘTA REDACȚIEI de EMIL GIURGIUCA

DAN ACULIN. — În general materialul figurativ e rău ales și diluat prin insistență. Reține atenția Cerc, iar din ciclul de notații scurte, Iubire, Aștept și Singur, adică, zona reflexivă. Expresia însă trebuie purificată de unele reziduuri livrești, condensată și înnoită.

C. P. — Aveți dreptate spunînd: „nu contează lungimea textelor, cit mai ales concentrația pe unitatea de suprafață, ca să folosească termenii ai științelor exacte”. Dacă prin „concentrație” înțelegeți o expresie sintetică (deci nu numai idee, ci și afect, adică emoție infuzată în toate particulele ei) alți formulați conceptul poeziei însăși. O discuție critică mai amănunțită și „mai severă” — cum ne cereți — nu ne permite spațiul să-l angajăm. Pentru orientare, în vederea aceluia pas care trebuie făcut, remarcăm Iubire, Cealaltă judecată a lui Paris, Tradiție (dar cu altă metaforă finală), Moștenire, Apartenență, Continuitate și Traectorie. Dacă v-ați exercisat și în prozodia „clasică” ar fi poate un mijloc de îmbogățire a versului cu acel sunet interior, bănuț, pe care în versul liber îl ascundeți parcă în mod delibărat. Mai așteptăm.

V. V. MAGU. — În răspunsul nostru precedent, prin propoziția: „Poemele scrise în distihuri au un aer ușor desuet” nu acuzăm distihul în general, ci ne referem la poemele dumneavoastră. Cit privește textul recent, cu toată limpezimea lui melodică, ceea ce comunicați pare ceva cunoscut, pentru că nu faceți nici o relație, care ar fi putut să fie tulburătoare, cu sensul grav sugerat de titlu. Povestit în proză, momentul ar căpăta altă forță.

ELISABETA JURCA. — Între primul poem intitulat „Ce departe ești” și celelalte (simple, școlărești) e o mare diferență de nivel. Trebuie să vă educați gustul prin lecturi de calitate.

I. P. A. — Poemele Pasăre, Primăverile lumii și Drumul sînt mai încheiate. În celelalte conținutul e puțin și limbajul inexpressiv. Avem impresia că ați părăsit drumul bun pe care ați pornit, tentat de „filozofare”. Pentru acest mod nu sînteți încă pregătit. Tei colo mai răsară cite un vers autentic, care vă expri-

mă. În cele mai multe însă parca vorbiți cu gura altuia. Sfatul nostru e că ar trebui să vă întoarceți la forma inițială. În versul liber vă pîndește multe primejdii care nu pot fi învinse decît printr-o experiență literară îndelungată.

ȘT. ȘT. — Personal am apreciat poemele la care vă referiți, dar cu poezii nedebutate se ocupă direct secția de poezie a „Gazetei literare”, căreia l-am îndreptat manuscrisele trimise de dumneavoastră, inclusiv pe cele recente.

G. F. — Nici dumneavoastră, după cum ne informăm, nu sînteți un debutant, dar încrederea pe care ni-o acordăți și mai ales această frază emoționantă: „Serii de mult și, firește, aș dori nespun să răsară și steaua mea norocoasă” mă obligă să vă răspund. Ați trimis zece poeme. Tendința de a ieși din comun există în toate, dar, ca să fiu sincer, invenția artistică e și excepțională. În opt dintre ele textul s-ar putea concentra cu folos. Vreau să spun că ele au deficiențe de structură (lungimi, imagini descentrate, nesiguranțe de expresie) Apoi, în ciuda efortului de a atenua ritmul mecanic, tonul e declamator, vă lăsați uneori luat de val. Pe două dintre ele însă bate lumina acelei stele norocoase. Una se intitulăzează *Meșterul flintinar*, cealaltă, întimplător, *Steaua*. Materia verbală e acordată la nota interioară, frazarea, de baladă, (în prima) și o undă lirică, stăpînită, trădează bucuria spunerii. În a doua, o invocație, registrul e nou, tonul tobit de descîntec. (Ea trebuie neapărat opriată la primele zece versuri. Restul o coboară). Fără îndoială că frecvența unui cenanu v-ar fi de folos. Pentru aceasta adresați-vă, după pregătire necesară unei intrări în arenă, conducătorii concursului respectiv.

P. V. SARU. — Revedeți poemul În satul meu de-o margine, scurtdînd dialogul din prima parte, precum și compunerile Dintr-o spîță și Nana Lie care necesită de asemenea intervenții de aceeași natură. Tînd unele lungimi și repetiții, fără să alterați caracterul folcloric (limba, frazarea) n-ar avea decît de ciștigat. Mai trimiteți.

GAZETA LITERARĂ lansează un nou concurs cu premii: PEISAJUL ROMÂNESC

Concursul este deschis celor care îndrăgesc deopotrivă literatura și frumusețea peisajului românesc. Vom publica în numărul viitor zece citate din operele poezilor și prozatorilor români, așteptînd ca ele să fie „ilustrate fotografic” de către participanții la concurs. Fiecare participant, firește, în raport cu regiunea în care locuiește, va trimite pe adresa redacției noastre o fotografie care să reprezinte cel mai bine, inspirat și exact, unul din cele zece citate alese de noi (un participant poate trimite oricîte fotografii la concurs). Fotografiiile vor avea dimensiunea minimă 13,18 cm. alb-negru. Concursul se încheie la 29 decembrie a.c. (vor fi consi-

derate primite în termenul picurite care vor purta data poeziei din 29 decembrie 1966), iar rezultatele și cele mai izbitute fotografii vor fi publicate în primul număr din anul viitor.

Menționați pe plic: „CONCURSUL GAZETEI LITERARE”. Vor fi acordate următoarele premii:

PREMIUL I — un aparat fotografic Flexaret VI, cu reflex, complet automat, prevăzut cu două obiective.

PREMIUL II — o colecție de albume de artă în valoare de aproximativ 700 lei.

PREMIUL III — un epidiacop cu diafilme turistice.

ATLAS LIRIC

POEȚI ALBANEZI

BASHKIM KOZELI
Cărămida

E un aluți de pământ sîngeriu
Care în foc
nu se pierde, —
ci se coștește,
Cînd e vorba de viață mai bună,
Cu un ostos
ea intră-n rînd
cu celelalte.

FATOS ARAPI

*Plămădă-ați fost
pentru o lume nouă*

Voi ați plecat, prietenii mei, pe drumul visurilor noi,
Soluțindu-ne-ntr-un fel necunoscut pînă atunci:

„Moarte fascismului”. Pe buzele noastre-ai înțipărit
Numele vechi și purura noi, ale altor princi nou-
născuți:

Pasul Biset, Potos, Marianesh, Mallakastër.
Voi ați aprins noile focuri: luptele viitoare.
Voi ați iubit tara cu fața nădăd spre zilele de mine.
Voi ați spălit cuvinte de iubire cum nu mai auzise,
Cuvinte de iubire pentru om și tot ce-i omenește,
Și, ca iubirea-adevărată, voi ați rămas de-a pururi tineri.

ZHULIANA JORGANXHI

Celor de vîrsta mea

Noi am ajuns aicea cu obrajii goi.
Noi am lepădat de pe umeri zdreanța prejudecăților.
Noi nu vom mai găsi iubirea-nchisă într-un cuib
În care-și țese pînzele trufaș pătânjenul.

Căci viața nu e pentru noi un mic roman de dragoste
Pe care-l poți citi în umbra verde a pădurii.
Ea e o mare, o giganticească escală de vapoare
În care zi de zi

noi descărcăm
visele noastre
munca noastră
murmurul nostru de iubire

MOIKOM ZEQU

Iubire

Eu sînt pe veți cu-acest pămînt iubit,
Între moarte și foc,
și vreau
Să dovedesc acest fierbinte simjămint
cu singele meu.
De voi cădeți pe-acest mîrșă pămînt
Alăt de țara-voi îmbrățișa
Oh, afit de țara,
Înci să nu mă mai ridici.

*) Localități de care sînt legate țapete de viteje ale
formărilor de partizani.

În românește de TAȘCU GHEORGHIU

LITERATURA DE AVENTURI

TEMĂ DE MEDITAȚIE

Pe cînd mă prăgăteam să afirm că am citit prea puțină literatură de aventură spre a fi îndreptățit să emit o părere asupra ei, asupra locului pe care îl ocupă între celelalte cărți cite am clădit cultura noastră, și pe a altora, mi-am dat încă o dată seama, întruzind încă o dată, că faptele sînt altele. Greșeala pornește de la o definiție necorectă, sau poate chiar de la lipsa unei definiții.

Ce este literatura de aventură? Literatură pur și simplu — și mai simplu decît orice, este viață. Dacă nu viața din afară, atunci aceea din noi înșine, ca de pildă în tulburătoarea istorie a lui Don Quijote, una din cele mai frumoase, și în felul ei cea mai frumoasă carte de aventură și de poezie care s-a scris vreodată...

Trebuia să încep prin a pune la socoteală aventurile eroilor din vechime, ale lui Ulise și Eneas și înaintea lor, pe ale celor din mitologie, Hercule și Prometeu bunăoară, care, cu toții, și-au găsit de altă ori reintruparea în eroii secolelor scurse de atunci peste omenie — secolul nostru asemeni.

Desigur, Iliada și Odiseea, apoi Eneida, sînt lecturi mai greu de propus cititorilor din vremea modernă și mai ales celor foarte tineri. Spre a le gusta fără silnicie, ei ar trebui să aibă în ochi prietozonal geografic al Mediteranei, iar în suflet orizontul uman al antichității de unde ne vin toate acestea... Pînă a ajunge acolo, cea dintîi carte de aventură care

mi-a căzut în mîini și mi-a prilejuit seri de lectură pasionante în anii copilăriei, cînd citeam la lumină de gaz sau de electricitate, au fost **Basmelor românilor**. Făt Frumos a făcut ocolul pămîntului înaintea lui Magellan și a călătorit în cosmos înaintea cosmonauților...

Dar oare pătania neîntrepută a istețului Păcală nu acoperă o bună parte din lățimea drumului care duce spre aventură? Acest erou rural și perșeu se mișcă în peisajul necunoscut nou, — astfel fapta lui ar putea să pară națională. În realitate Păcală este întreprinzător pe scară universală, nu fiindcă s-ar trage din cutare sau cutare personaj cu răspîndire mai multă — Tillbuhgindă să zicem, spre a numi unul — ci fiindcă poartă în el ingeniozitatea omului de inginerie, în mod evident moldo-valahe avînd numai opincile și ciocarecii...

Printr-o inteligență comună, popoarele sînt mai înruđite între ele decît ne învață istoria. Dealtmînter, lășind la o parte istoria și mitologia, Sfarmă-piatră și Hercule, Făt Frumos și Păcală, Ulise și Eneas descind din biologie.

Cea mai mare aventură a omului a fost să descopere lumea, în afară, iar înlăuntrul său să se descopere pe sine. După milenii, amîndouă aventurile continuă. Mai sînt și astăzi „pete albe” pe harta

globului, și nu doar în Antarctica, a cărei explorare e pe cale de a se împlini într-un termen mai îndepărtat sau mai apropiat al vremii noastre. Rămîn de făcut descoperiri, fără limită imaginabilă, în spațiul galaxiei căreia aparținem, și poate chiar în altele.

Cît privește propria sa descoperire, s-ar putea ca omul să fie la fel de nelimitat ca spațiul, și poate mai insondabil. Fiecare ne străduim, în ore de lucru și de meditație, să descoperim ceva din necunoscutul nostru și din al altora. Efortul acesta universal și colectiv, dă naștere ideii de umanitate.

E ceea ce îi trebuie în primul rînd, literaturii ca să trăiască, oricum s-ar numi ea, de aventuri sau altfel.

Aventura geografică nu subsistă dacă nu i se adaugă cea sufletească. Omul trebuie să fie martorul faptelor sale și să se dăruiască lor cu căldură și generozitate. Nimeni nu crede în cel care nu are credință în sine, sau nu-i în stare s-o demonstreze.

În zbulucimata aventură a tristului print Hamlet, sfințitul tragic al eroului, printre altele cadavre, nu-l o înfrîngere, ci o biruință, fiindcă moartea aici trebuie să proclame și să dovedească dreptatea...

Nu mi-am propus în câteva pagini să epuizez o idee greu epuizabilă, pe lîngă faptul că se și abordează cu atîta greutate. Referindu-mă

doar la literatură, mă mulțumesc să rețin trei noțiuni, cele principale, din formula care cîștigă și încălzește inima cititorului: umanitatea, generozitatea și dreptatea,

cum le-am enumerat mai devreme. Nu știu în ce fel se întrepătrund ele, nu știu dacă de undeva înainte, dizolvîndu-se una în alta, nu încep să se confunde, dînd naștere aceluși splendid zbor al omului pe deasupra lui înșuși. Ceea ce-i sigur, fără ele literatura nu poate să trăiască — literatura de aventuri înainte de toate, care nu întreprinde speculația mă-

runtă și migăloasă a bățăilor inimii noastre, ci caută drumurile simple și mari ale vieții, autostrăzile. Aici linearul trebuie salvat cu viteze spectaculoase, și ele se numesc, încă o dată: umanitate, generozitate, dreptate. Cu acestea nici un drum nu-l prea lung și călătorii nu vor obosi niciodată.

Radu TUDORAN

Piatră culesă de Brîncuși și așezată de el în grădina atelierului său din Tg. Jiu

Omagiul lui Apollinare de cum a pro a pe cinci decenii: „Lectura romanilor fanteziste și de aventuri este o ocupație poetică de cel mai mare interes. Eroii lor reprezintă adevărate elixire ale energiei, împotriva cărora se ridică pe nedrept anumiți moralizatori...” nu este subliniat îndeejuna de estetice genului. Cuvintele lui Apollinare, subliniate mai sus sînt aproape o definiție. În istoria sa, pe mari zone și direcții de dezvoltare, romanul polițist și de aventuri se afirmă ca o atitudine poetică, în care supraviețuiesc și se adaptează unor noi condiții de existență, elemente ale genurilor eroice.

Legătura cea mai directă este realizată în romanul „foileton de aventuri al lui Eugène Sue, Faval, sau mai tîrziu Souvestre și Allain. Acțiunea se stînge și se aprinde meru cu o forță de regenerare uimitoare, care își mai păstrează, deși nu pentru mult timp o aură mitică, iar peisajul urban, transfigurată de prezența aventurii este amplificat în spațiul de orșul subteran nocturn (cu labirintul sau de ulițe, rîuri negre, și insule, ca în *Fantoma de la Operă* al lui Gaston Leroux) și de orșul aerian, solar (cu dopotnițele bisericilor, acoperișurile locuitorilor, turmele vechi). *Fantomas* cucerește nu numai publicul popular al epocii, dar și mediul revoltei artistice din prajma anilor '20. „Acest roman extraordinar — scrie din nou Apollinare — plin de viață și imaginatie, scrie îndiferent cum, dar cu mult pitoresc, a găsit un public pasionat. Din punct de vedere imaginativ, *Fantomas* este una din cele mai bogate opere care există. Descrierile sale sînt întotdeauna exacte și mai tîrziu, el va constitui pentru argoul contemporan o mină de documente apreciable”. Desnois îl celebrează într-un poem cunoscut:

Allongéant son ombre immense
Sur le monde et sur Paris
Quel est ce spectre aux yeux gris,

Qui surgit dans le silence? Y's
Queneau, Prévert și Yves Tanguy știu pe de rost romanul, Breton îl salută cu entuziasm „Lirism absurd și magific” proclamă Cocteau, iar Aragon declară în *Anicet*: „Iată spectacolul care trebuie acestui epoc”.

Spiritual analitic al lui Dupin, eroul lui Poe, va fi hotărît pentru inaugurarea romanului polițist ca gen autonom. Aventura capătă acum caracterul unei probleme, al unui joc de puzzle sau de șah. Poezia se rarefiază, dar nu dispăre. Sherlock Holmes, solitarul care dîntă la viaară, este un personaj de cea mai autentică substanță poetică. El refuză să accepte aparențele lumii, și efortul lui de a interpreta, de a filtra totul, de a subsuma fiecare element unei structuri complexe nebănuite, de a solicita celui mai banal detaliu să-și destăinuie im-

portanța secretă, de a sculă glasul straniu al lucrurilor, de a obliga natura neînmătată să renunțe la anonimul și să-și dezvăluie participarea la o dramă umană, radiată o mărție și un dramatism autentic. Atmosfera care-l arage este „criptogramă cea mai abstractă, analiza cea mai complexă”. Dar Holmes condamnă astfel, ca și poezia oricărui epoci, scufundarea în „plicitătoarea rutină a existenței”, procesul de uzură a spiritului. Descoperirea adevărului se realizează într-un moment de adevărată „exaltare mentală”. Și detectivul, în fața spectacolului tragic la care este învitat meru, regăsește în chipul cel mai paradoxal, cuvintele străvechi ale eremitului mistic, sau ale filozofului, cînd exclamă: „Omul este o stranie enigmă”.

Dar Conan Doyle constituie poate o excepție pentru narațiunea enigmatică pe care o reprezintă. În nulele și romanele sale, latura raționalistă se întilnește și coexistă fericit, nu pentru mult timp de altfel, cu poezia noștii a foiletonului de aventuri. În literatura-problemă a urmașilor săi, conținutul uman începe să se decoloreze și filonul epic se stratifică într-o structură matematică absolută. Sufiul poetic izbucnește însă, izolat, din cînd în cînd. Posibilitatea coabitării acestor două elemente opuse (linia geometrică a analizei polițiste și zona de umbră pe care o aduce perspec-

per” efectul-cheie, final (în cazul *Corbului*, înnotul: *Nevomore*) de cea mai înaltă combustie și din care vor genera cu necesitate celelalte elemente ale universului poetic, așa cum în vellele polițiste proiectul autorului vizează în primul rînd identitatea criminalului.

Chesteron practică narațiunea detectivă, dar și teoretizează cu pasiune. Romanul polițist, spune el, este singurul domeniu al literaturii populare, în zilele noastre în care reverberază un adevărat sentiment poetic al vieții moderne. Oamenii surprînd poezia mediului în care trăiesc, cu întirzire. Au trecut secole pînă ce locuitorii pădurilor și muntelui să descopere latura poetică a locurilor natale. Vor trebui, poate, alte secole, pentru ca generațiile viitoare să considere felinaturalul de strada tot atât de străvechi și natural ca și un arbore. Strada cea mai neîsemnată poartă în cele mai mici colțuri ale ei, sulțetele celor cari au construit-o. Fiecare cărămidă, asemenea carămizilor babiloniene poartă un fel de hienghiță umană. Chiar sub forma minuscule a analizelor lui Sherlock Holmes, romanul polițist descopere latura romanescă a civilizației, caracterul profund uman al picțelului și olanelor citadine”.

Moralist ea și colțului lui de genăle Kipling, Shaw, Wells — pe care dealmînter i-a și blamat în *Ereții* pentru lipsa de con-

ștință încă odată. În *Moartea lui Roger Ackroid* Poirot face afirmația programatică că treaba o dăpă începută, va fi dusă, în chipul cel mai categoric, pînă la sfințit. „Un cine adevărat nu părește vreodată o pistă”. Și Poirot vorbește de „limba lucrurilor, de maniera personală a meselor și scampelor de a se exprima” sau de „o justitie poetica”.

Bernanos, într-un roman neconcludent *O erimă* (el a mai scris în aceeași zonă și *Un vis rău*) animă mecanismul dramei sale între-o atmosferă de amurg. Umbrele deformate obiectele, inaugurînd un climat straniu,

se lasă absorbit, ca și antecesorii săi, de climatul lumii în care a pătruns. Nu-și permite la început, nici o reflecție, nici o analogie, nici o observație. Se lasă dominat de senzații, cuprins de reverie, semnele lumii fizice, îndeosebi cele de atmosferă, de indefinibil, de vag poetic, îl înconjoară, îl contopesc. Dar această e încoadată o atitudine poetică. Numai atunci soluția poate apare instinctualului Maigret. „Lumea e plină de lucruri limpez, pe care nimeni nu le observă” spuse Sherlock Holmes. „Da, dar numai dinăuntrul acestei lumi pot fi observate” pare să spună Simonen, prin gura eroului său.

Literatura polițistă contemporană, sînt la cei mai buni autori, sînt sennul tragicului. Personajul lui Graham Greene din *Ucigaș plătit* este condamnat de destin, înainte de a greși. De la naștere el a fost bîrbit acestui sfințit trist, de a fi trădat de toți pînă ce toate porțile vieții li vor fi închise”. Destinul, asemenea unei prezențe invizibile, plutește în jurul lui, iar existențele umane lasă umre în aerul înșepărilor. Într-o oada goală spaima subsistă într-o formă vagă. *Sanctuarul* și observația lui Malraux din prefața la ediția franceză a cărții lui Faulkner sînt adevărate invocații pentru recunoașterea laturii tragice a unor opere din „seria neagră” a romanului polițist (Să amintim că James Handley Chase în *Nici o orhide* pentru Miss Blandish imprimată personaje și situații din romanul scriitorului american). Omogenitatea, disciplina de fier care caracterizează perioada precedents a generului polițist se dislocă și dispar. Cu Dashiell Hammett, Mickey Spillane, Horace Mac Coy, se atinge un grad de violență extraordinară, gratuita de cele mai multe ori, cu unele accente de critică socială, altorii. Poezia primitivă, mitul eroului sînt spulberate cu furie. Cu al romanul propriu-zis, „seria neagră” stabilește foaia de temperatură a unei umanități livide, atroce. E aproape o surpriză, cînd poezia resuscitează din cînd în

cînd. Cu toată cursivitatea narativă a lui Jan Fleming, seria James Bond, se însere ca un adevărat act de deces al genului (Bond, este tipul ucigașului le gal, care are libertatea marcată de numărul său matricol, de a ucide cînd consideră că e necesar, fără a fi tras la răspundere vreodată). Și totuși Fleming a plează la experiența foiletonului primitiv, la apțiudinea acestuia de a proiecta personaje pe un ecran fantastic. Adversarul lui Bond, înzestrat cu un fel de eternitate malefică — renaște meru din mijlocul dezastrelor — este un Fantomas contemporan. El își construiește cetățile crimei în colțurile singurate ale planetei, de unde sfidează și amenință civilizația. Abundă mîștile, atmosfera de carnaval sinistru, iar timpul este încredut cu o forță dramatică, gata de explozie. În săși figura lui Bond, în aceste momente, cînd coboară din văzduh, sau ieșind din mare pentru a pătrunde în cetatea rivalului capătă suflul poetic, care salvează aventura de la decadența totală și oferă o șansă îndepărtată de supraviețuire eroului.

Legătura dintre poezie și genul polițist este realizată uneori în chipul cel mai direct. Ritmuri, motive și personaje ale comicului nonsensului anglo-saxon, sînt transerise în intrigi de aventură de către Agatha Christie (în cei *10 negri mîștii*), Van Dine, Edgar Wallace.

Influențele care s-au exercitat asupra romanului polițist sînt de natură diferite, înmori greu de sesizat în edificiul original și autonom cu care ni se prezintă, în istoria sa. Poezia rămîne însă unul din izvoarele de alimentare din cele mai de seama, fără de care genul se înecă și moare. De aceea poate, în primul rînd poezii și-au mînturisit respectul și, de altă ori, dragostea față de o operă în care recunoaștem intenții, un ton și o atmosferă familiară. „Sînt poate singurele cărți pe care le-am citit cu plăcere” declarase la timpul său, și nu numai în numele său propriu, des citatul Apollinare.

*) Lungindu-și umbra sa imensă / Pește lîmbe și pește Paris / Cine este acest spectru cu ochi cenușii / Ce se arată în tăcere?

lordan CHIMET

POETICA ROMANULUI POLIȚIST

tiva poetică) este ilustrată cel mai bine de Poe, care își elaborează și nulele în care apare Dupin, și peemele din forarul aceluși experiențe artistice.

În esul lui vestit: *Filozofia compoziției* Poe analizează procesul de creație în toate amplitudinea sa și în toate stăpule de trecere, de la momentul îndepărtat cînd ideea oferă viitoare (în exemplul lui concret *Corbul*) nu există decît ca o intenție vagă, pînă la structura finită a poemului. El consideră obligatorie de sințea anticipată a tuturor elementelor poemului (dimensiunea, universalitatea, tonul, efectele artistice, natura și caracterul acestora, versificarea, locul, forța de sugestie). Poemul trebuie să fie, asemenea novelelor polițiste, să pornească de la un plan prelabil, trasat în cele mai ușoare amănunte, și în care fiecare element trebuie să descindă din precedentul său. Nici un detaliu al structurii poetice, spune Poe, nu poate fi explicat prin intervenția hazardului sau intuiției. Opera trebuie să se desăvîrșească „pas cu pas, cu riguroasă logică și poezia unei probleme matematice”. Pentru a-și traseza planul cititorului său poem, cu această „îndispensabilă atmosferă de logică și causalitate”, poetul trebuie să-și gîndească opera de la sfințit spre început. El trebuie „să-și desco-

sevență și accentele de întolranță față de omul mijlociu. Chesteron este atent și cu acest prilej la caracterul etic al genului. Romanul polițist devine o arenă morală în care se confruntă binele cu răul. Criminalii, vîstare ale haosului, sînt trădători în mijlocul societății organizate. Ei ne aduce aminte că trăim în fiecare clipă pe un cîmp de luptă, că sîntem în stare de război cu lumea haosului. Romanul polițist, în această perspectivă este romanul omului”. Poyestirile în care apare figura originală a lui Father Brown, alter ego al scriitorului, ilustrează într-un stil paradoxal credința sa într-o umanitate simplă, păstrătoare a unor alevăruri străvechi. *Omul care a fost Jot* este un eseu filozofic despre unitatea lumii, dar folosind tehnica romanului polițist.

Hercule Poirot, eroul Agathe Christie, condamnă acțiunea fizică și metodele de urmărire specifice lui Holmes, bazîndu-se exclusiv pe punerea în mișcare a „miciilor celule cenușii”. El observă că adevărul, oricît de urt ar fi în sine, păstrează întotdeauna o frumusețe pentru cel care o caută. Eticului se năuă în estetic, iar apțiudinea deductivă a personajelor devine o voluptate. Imaginea detectivului care-și urmărește adversarul cu îndirjirea cîinului de vîntoare este subli-

mobilit, deși la fel de real ca cel perfect stabil al miezului zilei. Reflecțiile despre viață și vis a-bundă. Magistratul este deplins pentru faptul de a nu spela mai des la inspirație, la libertatea de mișcare a spiritului în timpul visului. Omul legii, spune Bernanos, trebuie să primească ajutor de la omul de inspirație, de la poet.

Maigret, cu comportamentul lui cîndat, spulberă încoadată imaginea tradițională a polițistului. Între metoda Părintelui Brown și tehnica lui Maigret există totuși unele similitudini. Părintele Brown caută să se lase, printr-un proces de meditație, absorbit de atmosfera mediului uman în care s-a produs o crimă. Năeste acțiune de absorbție nu este niciodată totală, și eroul păstrează lumina interioară a unor mari adevăruri privind destinul omeneș. Nici Arsène Lupin, marele predecesor, pus în fața unor enigme nu reușește să găsească soluția decît lasîndu-se cuprins de visare în mediul pustiu și nocturn unde s-a produs crimă. Metoda lui Maigret nu este deci originală, dar îi adaugă mai multă constanță. Printr-un același proces de dezintegrare a personalității, el

nordul și artiștii lui

Venind din melegurile baltice, o triplă expoziție își desfășoară frumusețile în sălile Palatului Republicii, purtîndu-ne într-o lume de forme, linii și culori, cu simbolul artei pornit din legendă și dus pînă la expresia plastică superlativă a sensibilităților celor trei popoare din Republicile Sovietice Socialiste Letonia, Estonia și Lituania.

Contactul inițial e al culorii și al formelor, urmați imediat de al ideilor succesive, adînci și originale pe care vizitatorul le descoperă cu bucurie în fiecare lucrare. Măcar că poartă marca artelor aplicate, expoziția e o sinteză a gândirii artistice și a mișcării plastice din cele trei țări surori.

O desăvîrșire spre o analiză separată de valori, ar duce la o inutilă fragmentare de idei, mai ales cînd întreaga expoziție debutează sub sennul unei unități concrete de concepție și realizare artistică. În ansamblul ei, expoziția e pentru noi un izădit tezaur de artă, o posibilitate directă de cunoaștere a unor puternice forțe de artă, un mijloc de comunicare sufletească între sensibilitățile unor popoare apropiate în sensibilitate și legate de același pămînt care oferă florile lui parfumate lumii întregi.

Ne-am simțit în expoziție ca în plina povestire a vieții și gîndului fiecărui artist în sufletul cărui se amestecă tradiția cu poezia, cîntecul cu meseria, frumusețile cu frămîntările, talentul cu căutările intime. Și ne-am oprit îndelung asupra fiecărei lucrări cîntărind cu emoție niște certe valori cărora le-am găsit multiple ecouri și variate sensuri estetice. Tapiseria modernă, a covoarelor cu rol decorativ, are în varianta artiștilor nordici originalității noi și interesante. Am deosebit două maniere: un desen precis, figurativ, concret, alături de conture detașate prin simplitate dar delicate nuanțări de material, sugerînd ambianțe și scene de mare rafinament. Așa, de pildă, senzația de gheață, de frig și ninsoare, dublată de mișcarea sugerată a renților în juță, și splendid redat prin folosirea în fesătură a firelor de argint și compoziții alb pe alb, a lui Erm Leez (R.S.S. Estonia).

Ca artă în sine, cu posibilități de interpretare diversă, cu sinteze și detalii de subtil meșteșug, tapiseria expoziției e dovedită unei preocupări artistice multilaterale, cu rezultate, în valori concrete, excepționale.

Alăturat acestui gen, pînzele imprimate ale lui Helmrat Rudolf (Eltorăceasa, Amalînri, Clon) ca și jocul elementelor geometrice sau de inspirație populară ale celorlalte fragmente expuse, exprimă valențele de netăgăduit ale fiecărui autor în parte.

Ceramica aduce, ca gen, variante de interpretare ceva mai multe. De la vasul decorativ de grădina, la vasul de flori, la figurine ori sfesnice, o deflaură de sculpturi de zmalț, de forme și echilibră căutate și găsite, demonstrează preocupările artiștilor spre inedite și prezența lor activă în curentele cele mai noi ale lumii.

Interesantă rezolvare ni s-a părut lucrarea intitulată Cîntec (Meastiee Latvite, R.S.S. Letonia) alcătuită din cinci figurine verticale simbolizînd un cor de fete și din a șasea, la o oarecare distanță, solista — o lucrare îndrăznească, și plină de nervu... Lucrarea însă, impresionînd prin concepție și compoziție mijloace de expresie plastică, intitulată Trăznit (Licituce Jusenece Aldona, R.S.S. Lituania) am putea-o considera cheia atit a inspirației cit și a unui mod vanguard de interpretare artistică. Valoroasă în sine, lucrarea are și putere de simbol.

Între arhac și modern, ca o trăsătură de unire a unor stiluri cu aceleși izvoare, obiectele de podabă stimulează imaginația noastră dincolo de meșteșug și artă: spre senzația descoperirii unor bogății sufletești și de inspirații pe cit de autentice pe tot atit de originale, nu numai în valorificarea unor pietre și metale, dar și în felul în care ele sînt gîndite și lucrare.

Un semn de vigoare al expoziției îl constituie și prezența metaloplastiei, fie sub forma unor obiecte mici, căni, tipși, sfesnice etc., fie prin piese murale impunătoare. Astfel două lucrări în aramă bătută (Troica cu călăreți) și în intimpinarea soarelui — Gulbis Aivars, R.S.S. Letonia), dovedesc temperamental dinamic dar și de poezie al artiștilui, alăturat unei forțe de interpretare desăvîrșit. O altă lucrare, semnată Raunam Salme, e o compoziție pe trei elemente diferite, neștirbînd însă unitatea ideii și a subiectului propus: Pescarii — un izvor de idei concentrate, sursă de poezie și reflectare, alit pentru artist cit și pentru privitor.

De evident, expoziția artiștilor nordici ne se însere în numai în rîndul importantelor manifestații de artă din București. Expoziția artiștilor din R.S.S. Letonia, Estonia și Lituania e un mesaj spiritual, o prezență delicată a celor trei popoare prin artiștii lor, pasul de vals al muzelor în vîluri albe peste mări și țări.

Artiștilor care ne-au trimis florile sufletului și chipul artelor în frumuseți materiale, nu le putem răspunde decît în șoapta gîndului mărturisit în condei, adăugînd cuvintele de laudă, emoții și mulțumire ale publicului românesc.

Baruțu T. ARGHEZI

gazeta literară

COMITETUL DE REDACȚIE: Tiberiu Utau (redactor șef); Teodor Bolș; Al. I. Ghilic; Ion Lăncrănjan (redactor șef adjunct); Alexandru Oprea (redactor șef adjunct); Eugen Simion; Mihai Stoian (secretar de redacție)

Prezentarea artistică: Radu Popescu
Prezentarea grafică: Mircea Gogeanu

Imprimat la Întreprinderea poligrafică „Informația”